

HUOMAUTUKSIA

¹ *Uljanova, Maria Aleksandrovna* (1835—1916)— V. I. Leninin äiti; hänen isänsä lääkäri A. D. Blanck oli aikansa edistyneimpiä miehiä. M. A. Uljanova oli sivistynyt nainen; hänelle oli luontaista suuri pedagoginen tahdikkaus ja hän suhtautui lastensa kasvatukseen hyvin vakavasti ja huomaavaisesti. Ollen lastensa aatteellinen ystävä hän auttoi heitä vallankumouksellisessa taistelussa, meni lastensa luo karkotuspaikoille, tuki heitä kun he olivat vankilassa; hänellä oli valtavan suuri tahdonlujus.

Muistelmissaan N. K. Krupskaja kirjoitti: „Vladimir Iljitsh rakasti äitiänsä tavattomasti... Tahdonlujutensa Vladimir Iljitsh oli perinyt äidiltään, samoin myös herkkyyden, huomaavaisuuden ihmisiä kohtaan”.— *I.*

² *Tillo, A. E.*— rautatiellä palvellut insinööri; sosialidemokraatti 80-luvulta alkaen.— *I.*

³ Volkovon hautausmaalle on haudattu V. I. Leninin sisar Olga Iljinitshna, joka kuoli Pietarissa keväällä 1891 lavantautiin.— *I.*

⁴ *Täti* — L. A. Ardasheva, V. I. Leninin äidin sisar, joka hoiti Maria Aleksandrovnan osuutta Kokushkinossa, V. I. Leninin äidinisän Aleksandr Dmitrijevitch Blanckin tilalla. Siellä Lenin kärsi ensimmäisen. Kazanin jutussa saamansa karkotusrangaistuksen vv. 1887—1888.

Krushvitsille vuokrattiin M. A. Uljanovalle kuuluva Alakajevkan huuttori.— *2.*

⁵ *Uljanova, Maria Iljinitshna* (1878—1937)— Kommunistisen puolueen vanha jäsen; V. I. Leninin sisar. Vallankumoukselliseen liikkeeseen liittyi jo ylioppilasvuosinaan; vuodesta 1899 ammattivallankumouksellinen; joutui monta kertaa pidätetyksi, vankilaan, karkotetuksi. Vuodesta 1900 alkaen osallistui toimeliaasti „Iskran” („Kipinän”) avustamiseen lähettäen sille kirjoituksia ja tiedotuksia. Maaliskuussa 1901 joutui pidätetyksi Moskovan sosialidemokraattisen järjestön jutussa ja oltuaan muutaman kuukauden vankilassa joutui poliisin julkisen valvonnan alaiseksi Samaraan, jossa osallistui „Iskran” Venäjän-järjestön byroon toimintaan. VSDTP:n II edustajakokouksessa tapahtuneen kahtiajakautumisen jälkeen yhtyi bolshevikkeihin.

Vuonna 1904 työskenteli bolshevikkien Pietarin järjestössä, sen jälkeen oleskeli Genevessä, jossa siihen aikaan asui V. I. Lenin; vuosina 1905—1907 hän oli jälleen Pietarissa; vuodet 1908—1909 asui ulkomailla, Genevessä ja Pariisissa, jossa opiskeli kielikursseilla Sorbonnessa; osallistui ulkomaisten bolshevikkiryhmien työhön. Tällä kaudella hän käansi venäjän kielelle kokoelman „Marxin kirjeet Kugelmannelle”. Vuonna 1910 työskenteli Moskovan puoluejärjestössä, sitten Saratovin. Toukokuussa 1912 hänet pidätettiin ja karkotettiin Vologdaan 3 vuodeksi. Karkotusalueelta palattuaan oli jälleen puoluetyössä Moskovassa. Helmikuun vallankumouksen jälkeen, vuoden 1917 maaliskuusta vuoden 1929 keväeseen toimi „Pravdan” („Totuuden”) toimituskollegion jäsenenä ja toimituksen vastuunalaisena sihteerinä; oli työläis- ja talonpoikaiskirjeenvaihtajain liikkeen järjestäjiä. XIV edustajakokouksesta lähtien Keskuskontrollikomitean jäsen, XVII edustajakokouksesta Neuvostokontrollikomission jäsen; Neuvostokontrollikomission Valitusbyroon johtaja. Palkittiin v. 1933 Leninin kunniamerkillä tunnustukseksi erittäin suuresta työstä työläis- ja talonpoikaisnaisten kommunistisen kasvattamisen alalla. Kirjoittanut muistelmia ja kirjoituksia V. I. Leninistä.— 3.

⁶ Ks. alaviittoa s. XVII.— 3.

⁷ *Uljanov, Dmitri Iljitsh* (1874—1943) — Kommunistisen puolueen vanha jäsen; V. I. Leninin veli, ammatiltaan lääkäri. Vuodesta 1897 alkaen harjoitti vallankumouksellista toimintaa moskovaalaisten työläisten keskuudessa; marraskuussa 1897 joutui pidätetyksi Moskovan „Työväenliiton” jutussa. Vuonna 1900 liittyi „Iskran” („Kipinän”) järjestöön, oli sen asiamies. V. 1903 yhtyi bolshevikkeihin; VSDTP:n II edustajakokouksessa VSDTP:n Tulan komitean edustajana; edustajakokouksen jälkeen bolshevikkien Keskuskomitean asiamiehenä Kieviissä. Pidätettiin v. 1904 ja oli melkein vuoden vankeudessa. Vuosina 1905—1906 Simbirskin bolshevistisen komitean jäsen. Seuraavina vuosina, toimien zemstvolääkärinä Simbirskissä, sitten Moskovan kuvernementin Serpuhovon ujestissa ja vuodesta 1911 Feodosiassa, oli kiinteässä yhteydessä bolshevikkijärjestöihin. Ensimmäisen maailmansodan aikana oli sotilaslääkärinä; harjoitti armeijassa vallankumouksellista toimintaa sotamiesten keskuudessa. Lokakuun vallankumouksen päivinä osallistui aktiivisesti taisteluun Neuvostovallan pystyttämiseksi Krimillä; vuonna 1919 bolshevikkien Jevpatorijan komitean ja vallankumouskomitean jäsen; vuosina 1920—1921 VKP (b):n Krimin aluekomitean jäsen ja Krimin Kansankomissaarien Neuvoston varapuheenjohtaja; vuosina 1921—1925 johtavassa työssä Terveysasiain kansankomissariaatissa; vuodesta 1925 lääketieteellisessä työssä J. M. Sverdlovin Kommunistisessa yliopistossa (hallinnon jäsen ja lääkintä- ja saniteettiosaston johtaja), sitten työskenteli Kremlin Saniteettihallinnossa. Osallistui aktiivisesti V. I. Leninin Keskusmuseon toimintaan.— 3.

⁸ Kysymyksessä ovat nähtävästi litografisesti monistetut V. O. Kljuštševskin Venäjän historian luennot, joita alettiin julkaista oppivuodesta 1880—1881 alkaen.

NKP:n Keskuskomitean marxismin-leninismien instituutin arkistossa on V. O. Kljutshevskin „Курс новой русской истории” („Venäjän uuden historian oppikurssin”) litografoitu kappale oppivuodelta 1883—1884 ja siinä V. I. Leninin tekemiä merkintöjä.—3.

⁹ M. J.—Lebedeva Maria Ivanovna, A. P. Skljarenkon ystävätär. V. I. Lenin tunsu hänet Samaran ajoilta. Kuoli tuberkuloosiin Krimillä v. 1894.—4.

¹⁰ V. O. Kljutshevskin puhe „Herrassa nukkuneen hallitsijan imperaattori Aleksanteri III muistolle” julkaistiin erillisenä kirjasena „Памяти в бозе почившего государя императора Александра III”. Moskovan yliopiston oppilaat ostivat muutamia satoja kappaleita tätä kirjaa, liittivät niihin hektografilla monistetun D. I. Fonvizinin tarun „Лисица-кознодей” („Juonittelija kettu”) ja levittivät „korjattuna ja täydennettynä” painoksena. Tämä laitos o:ennettiin Kljutshevskille itselleenkin luennolla ja samalla hänet vihellettiin ulos. Tämän seurauksena yli viisikymmentä ylioppilasta pidätettiin ja osa heistä karkotettiin Moskovasta.—4.

¹¹ Ei ole saatu selville, kenestä on puhe.—4.

¹² Mark — Mark Timofejevitch Jelizarov (1862—1919)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen; V. I. Leninin sisaren A. I. Uljanova-Jelizarovan puoliso. Vallankumouksellisen toimintansa alkoi 90-luvulla; maaliskuussa 1901 pidätettiin Moskovan sosialidemokraattisen järjestön jutussa ja karkotettiin Moskovasta 8 kuukautta jatkuneen vankilassaolon jälkeen. Vuonna 1905 toimi Pietarin rautatieläisten keskuudessa; oli rautatieläisten vuoden 1905 yleislakon johtajia; osallistui aktiivisesti II ja IV Valtakunnanduuman vaalikamppailuun. Samaran sos.-dem. komitean jäsen. Joutui usein kotitarkastusten alaiseksi ja pidätetyksi. Lokakuun vallankumouksen jälkeen ensimmäinen kulkulaitosten kansankomissaari.—4.

¹³ Uljanova-Jelizarova, Anna Iljinitshna (1864—1935)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen; V. I. Leninin sisar. Vallankumoukselliseen liikkeeseen alkoi osallistua vuodesta 1886. Haastettiin oikeuteen vuoden 1887 maaliskuun 1 päivän, Aleksanteri III murhayritysjutussa. Syksyllä 1898 tuli VSDTP:n ensimmäisen Moskovan komitean jäseneksi. Täytti V. I. Leninin antamia tehtäviä Leninin teosten (kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä”, kokoelman „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” y.m.) julkaisemisessa siihen aikaan, kun Lenin oli Siperiassa karkotettuna. Vuosina 1900—1905 työskenteli „Iskran” („Kipinän”) järjestöissä, bolshevikkien illegaalisissa lehdissä; oli „Vperjod” („Eteenpäin”) lehden toimituksen jäsen; vuosina 1904—1906 piti yllä yhteyttä bolshevikkipuolueen Keskuskomiteaan, joka oli ulkomailla, ja hoiti bolshevikkien Pietarin komitean rahasioita. Vuosina 1908—1909, asuessaan Moskovassa, järjesti V. I. Leninin kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” julkaisemisen; vuosina 1909—1910 harjoitti vallankumouksellista toimintaa Saratovissa; vuosina 1913—1914 osallistui bolshevikkien äänenkannattajain „Pravdan” („Totuuden”), „Prosvestshenijen” („Valistuksen”) ja

„Rabotnitsan” („Työläisnaisen”) työhön. Joutui usein pidätetyksi. Helmikuun vallankumouksen jälkeen työskenteli „Pravda” („Totuus”) lehden toimituksessa, toimitti aikakauslehteä „Tkatsh” („Kutoja”); vuosina 1918—1921 oli Yhteiskunnallisen huollon kansankomissariaatin ja VSFNT:n Valistusasiain kansankomissariaatin lastensuojeluosaston johtajana; osallistui toimeliaasti Istpartin (Lokakuun vallankumouksen ja Venäjän kommunistisen puolueen historian aineistoa keräävän ja tutkivan komission) ja Lenin-instituutin järjestämiseen; oli instituutin tiedetyöntekijänä, aikakauslehden „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) toimituksen jäsenenä; kirjoitti useita teoksia V. I. Leninistä ja muita kirjallisia tuotteita.

Alempana mainittu Al. Andrejevitch — A. A. Zalezski, V. I. Leninin äidinpuoleinen serkku.—4.

¹⁴ *Filaret*, patriarkka, maallisesti Feodor Nikititsh Romanov (noin 1560—1633), venäläinen bojaari. Poikansa Mihail Feodorovitsh Romanovin hallituskaudella sai patriarkanarvon ja „suuriruhtinaan” arvonimen; tosiasiallisesti hallitsi valtakuntaa.—6.

¹⁵ Huhtikuun 25 p:nä 1895 V. I. Lenin matkusti ulkomaille ottaakseen yhteyden „Työn vapautus” ryhmään (G. V. Plehanoviin, P. B. Axelrodiin, V. I. Zasulitshiin) ja tutustuakseen Länsi-Euroopan työväenliikkeeseen.—7.

¹⁶ Kysymyksessä on A. A. Shuhtin tytär.

Shuht, A. A. (1860—1933) karkotettiin vallankumouksellisten sotilaskerhojen jutussa (1884—1887) Pietarista Siperiaan. Sieltä palattuaan hän asui jonkin aikaa Samarassa ja tutustui siellä V. I. Leniniin, jonka hän oli tavannut jo Pietarissa. Myöhemmin Shuht muutti Sveitsiin, Geneveen, jossa Lenin, kuten kirjeestä näkyy, tapasi hänet sekä hänen perheensä. Vuonna 1917 liittyi bolshevikki-puolueeseen.—8.

¹⁷ Tämä osoite oli nähtävästi Saul Grünfestin, joka oli „Tsherny poredelin” („Mustan maanjaon”) minkiläisen kirjapainon järjestäjä. Muutettuaan ulkomaille Grünfest liittyi v. 1882 „Työn vapautus” ryhmään, jossa hän yhteen aikaan hoiti hallinnollis-teknillisiä tehtäviä. Myöhemmin, muutettuaan Zürichiin, osallistui Sveitsin sosialidemokraattiseen liikkeeseen.—10.

¹⁸ Nähtävästi M. A. Uljanova, peläten V. I. Leninin joutuvan Venäjällä jälleen pidätetyksi, kehotti häntä jäämään ulkomaille pitemmäksi aikaa.—14.

¹⁹ *Ardashevitch* — V. I. Leninin äidinpuoleisia serkkuja.—17.

²⁰ Vuonna 1895 joulukuun 9 päivän vastaisena yönä pidätettiin V. I. Lenin y.m., jotka kuuluivat Pietarin „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”. Pidätyksen jälkeen Lenin lähetettiin tutkintovankilaan, jossa hän oli vuoden 1897 helmikuun 14 päivään saakka, ja hänet karkotettiin sitten tsarihallituksen tammikuun

29 pnä antaman määräyksen nojalla Itä-Siperiaan kolmeksi vuodeksi julkisen poliisivalvonnan alaisuuteen.— 17.

- 21 Tämän kirjeen V. I. Lenin oli lähettänyt vankilasta A. K. Tšebotarjovan, Uljanovien läheisen perhetuttavan I. N. Tšebotarjovin vaimon osoitteella. Mutta asiallisesti kirje oli tarkoitettu vapaiksi jääneille tovereille, m.m. N. K. Krupskajalle. Tämän kirjeen tarkoituksena oli muun muassa saada tietää, keitä oli vangittu yhdessä V. I. Leninin kanssa.

Välttääkseen nimien mainitsemista V. I. Lenin, kuten Anna Iljinitšna kertoo, käytti sovinnasta sanontaa, liitti tovereiden salanimet niiden tieteellisten kirjojen sisältöön, joita hän pyysi lähettämään (ks. A. I. Uljanova-Jelizarovan kirjoitusta „Muistelmia Iljitshistä” kokoelmassa „Muistelmia Vladimir Iljitsš Leninistä”, I. osa, Petroskoi 1957, ss. 50—51).— 18.

- 22 *Vapaa talousseura* — vuonna 1765 perustettu tieteellinen seura, jonka tarkoituksena oli, kuten säännöissä sanottiin, „levittää valtakunnassa maataloudelle ja teollisuudelle hyödyllisiä tietoja”. Vapaa talousseura yhdisti liberaaliseen aatelistoon ja porvaristoon kuuluneita tiedemiehiä; se suoritti kyselytutkimuksia, järjesti retkiä kansantalouden eri alojen ja maan eri seutujen tutkimiseksi; julkaisi ajoittaisesti „Труды ВЭО” („Vapaan talousseuran teoksia”), jossa julkaistiin tutkimusten tuloksia sekä seuran jaostoissa pidettyjen esitelmien ja keskustelujen pikakirjoitteita. V. I. Lenin mainitsee teoksissaan usein „Vapaan talousseuran teoksista”.— 18.

- 23 V. I. Lenin tarkoittaa P. B. Struvea, A. N. Potresovia ja heidän yhteyksiään.

Struve, P. B. (1870—1944) — 90-luvun sosialidemokraatteja, „legaalisien marxilaisuuden” huomattavin edustaja, taloustieteilijä ja sanomalehtimies. Marxilaisten „Novoje Slovo” („Uusi Sana”), „Natšhalo” („Alku”) ja „Zhizn” („Elämä”) aikakauslehtien avustaja ja toimittaja. 1900-luvun alkuvuosina oli liberaalien „Osvoboždennije” („Vapautus”) äänenkannattajan toimittaja; sittemmin kadetti-puolueen perustaja. Lokakuun vallankumouksen jälkeen kiivas neuvostovallan vihollinen, Denikinin ja Wrangelin vastavallankumouksellisen hallituksen jäsen, myöhemmin emigrantti.

Potresov, A. N. (1869—1934) — sosialidemokraatti, kirjailija, marxilaisten aikakauslehtien avustaja 90-luvulla. Vuonna 1898 kirjoitettiin Pietarin „Taisteluliiton” jutussa Vjatkan kuvernementtiin. (Ks. hänen ja V. I. Leninin kirjeenvaihtoa tältä kaudelta IV Lenin-kokoelmasta (Ленинский сборник IV), ss. 8—39.) VSDTP:n II edustajakokouksessa yhtyi mensševikkeihin, myöhemmin likvidaattoruuden johtaja. Lokakuun vallankumouksen jälkeen emigrantti.— 19.

- 24 Tarkoitetaan Gontšarovin romaanin „Oblomov” sitä kohtaa, jossa sanotaan, että pyhäpäivinä Oblomovkassa „paistettiin jättiläispiirakka, jota herrasväki itse söi vielä seuraavana päivänä; kolmantena ja neljäntenä päivänä tähteet annettiin piikain-tupaan; piirakka

kesti aina perjantaihin asti, niin että pieni, kovettunut kannikka, ilman sisustaa joutui erityisestä armosta renki Antipalle, joka tehtyään ristinmerkin alkoi pelottomasti muserrella hampailaan tätä sitkeää palaa...”— 21.

²⁵ N. V. Gogolin „Kuolleiden sielujen” henkilötyyppjä.— 22.

²⁶ Ei ole saatu selville, mistä käännöksestä on kysymys.— 23.

²⁷ Kun A. I. Uljanova-Jelizarova ei aikonut jäädä Pietariin pitkäksi aikaa eikä luottanut erikoisesti siihen, että saa tavata V. I. Leniniä, hän pyysi Leniniä tiedottamaan pikaisesti, mitä kaikkea pitää vankilaan toimittaa. Myöhemmin Anna Iljinitshna, äiti Maria Aleksandrovna ja sisko Maria Iljinitshna kävivät tapaamassa Leniniä melkein koko sen ajan mittaan, jonka hän oli vankilassa. Sitä paitsi Anna Iljinitshna hankki Leninille kirjoja ja oli hänen kanssaan kirjeenvaihdossa salakielellä.— 25.

²⁸ *Zemstvo* — tsaristisen Venäjän keskisissä kuvernementeissa vuonna 1864 voimaansaatettu aateliston johdon alainen niin sanottu paikallinen itsehallinto. Zemstvojen toimivalta oli rajoitettu pelkästään taloudellisiin paikallisiin kysymyksiin (sairaaloiden perustaminen, teiden rakentaminen, tilastointi, vakuutus j.n.e.). Niiden toimintaa valvoivat kuvernööri ja sisäasiain ministeriö, jotka saattoivat pitää hallitukselle sopimattomien päätösten toimeenpanon.— 25.

²⁹ V. I. Lenin matkusti Moskovasta karkotuspaikalle helmikuun 22 p:nä 1897 ja, kuten kirjeestä näkyy, saapui Krasnojarskiin maaliskuun 4 p:nä.— 27.

³⁰ Aidin, M. A. Uljanovan, pyynnöstä poliisidepartementti antoi V. I. Leninille luvan matkustaa karkotuspaikalle omalla kustannuksellaan ja matkatodistuksella Irkutskin kenraalikuvernöörin määräysvaltaan. V. I. Lenin ei matkustanut Irkutskiin, vaan jäi Krasnojarskiin odottamaan vastausta Irkutskin kenraalikuvernöörille lähettämänsä pyyntöön.— 27.

³¹ *Arzt* — V. M. Krutovski, lääkäri; asui Krasnojarskissa; vuonna 1897 Jeniseikin lääkintöosaston jäsen; osallistui vallankumoukselliseen toimintaan. Hänen muistelmansa „В одном вагоне с Ильичем” („Samassa vaunussa Iljitshin kanssa”) julkaistiin aikakauslehden „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) 1. numerossa v. 1929.— 28.

³² *Tohtori* — J. M. Ljahovski — joutui pidätetyksi Pietarin „Taisteluliiton” jutussa ja karkotettiin Itä-Siperiaan 3 vuodeksi. Karkotusajan oli Verholenskissa Irkutskin kuvernementissa. Sen jälkeen Ljahovski oli toimessa Takabaikalin rautatien hallinnossa. Myöhemmin jäi syrjään vallankumouksellisesta toiminnasta, muutti Pohjois-Amerikkaan, jossa harjoitti lääkärin ammattia.— 28.

³³ Kirje on nähtävästi yhteisen kirjeen toinen osa. Kirjeen ensimmäinen, M. A. Uljanovalle osoitettu osa ei ole säilynyt.— 30.

- ³⁴ Puhe on Rumjantsevin kirjaston (nykyisin Leninin kunniamerkillä palkittu V. I. Leninin nimelle omistettu Neuvostoliiton Valtion kirjasto) eri kirjoista kirjoitetuista otteista, joita V. I. Lenin tarvitsi kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittamisessa.— 30.
- ³⁵ *Judin, G. V.*— tunnettu krasnojarskilainen kauppias ja bibliofiili, jolla oli laaja kirjasto. Kirjasto myytiin v. 1907 Amerikkaan ja siitä tuli Kongressin Washingtonin kirjaston itsenäinen osa („Slaavilainen osasto”).
V. M. Krutovski oli antanut V. I. Leninille suosituskirjeen Judinille ja, kuten kirjeestä näkyy, V. I. Lenin tutustui mainittuun kirjastoon ensi kerran maaliskuun 9 pnä 1897.— 30.
- ³⁶ Kysymyksessä on V. I. Leninin Irkutskin kenraalikuvernöörille maaliskuun 6 pnä 1897 kirjoittama pyyntö, jossa Lenin pyysi lupaa jäädä Krasnojarskiin siihen saakka, kunnes hänelle määrätään vakituinen asuinpaikka.— 31.
- ³⁷ Kuten V. M. Krutovskin, M. Gorbunovin y.m. muistelmista ilmenee, V. I. Lenin oli keväällä 1897 Krasnojarskissa ollessaan tuttavuus-suhteissa P. A. Krasikovin, N. A. Merholevin, A. A. Filippovin, N. V. Jatsevitshin, P. J. Kulakovin ja V. N. Kudrjashevin kanssa.— 31.
- ³⁸ Kruununkyydillä matkustaneiden karkotettujen joukossa oli V. I. Leninin läheisiä tovereita Pietarin „Taisteluliitosta”: G. M. Krzhizhanovski, L. Martov, A. A. Vanejev ja V. V. Starkov. Karkotettujen ryhmän myöhästyminen johtui siitä, että kulkulaitos toimi huonosti. Koko toveriryhmä saapui Krasnojarskiin rautateitse huhtikuun 4 pnä 1897.— 32.
- ³⁹ *Schwester* — A. M. Rosenberg, G. M. Krzhizhanovskin sisar, joka saapui karkotuspaikalle sulhasensa V. V. Starkovin luo; Krasnojarskissa ollessaan toimi välskärinä siirtolaisasemalla.— 33.
- ⁴⁰ V. I. Leninin olettaus ei ollut oikea; G. M. Krzhizhanovski (Gleb) ja kaikki hänen toverinsa matkustivat karkotuspaikalle kruununkyydillä.
Krzhizhanovski, G. M. (1872—1959)— Kommunistisen puolueen ja neuvostovaltion huomatuimpia toimihenkilöitä, V. I. Leninin läheinen taistelutoveri, voimatalousinsinööri, akateemikko. NKP:n jäsen vuodesta 1893. Oli perustamassa Pietarin „Taisteluliittoa työväenluokan vapauttamiseksi”; joulukuussa 1895 joutui pidätetyksi ja karkotettiin v. 1897 kolmeksi vuodeksi Itä-Siperiaan, Minusinskin piirikuntaan. Karkotusalueelta palattuaan asettui Samaraan, jossa perusti iskra-laisen keskuksen; kuului VSDTP:n II edustajakokousta valmistelemaan muodostettuun Organisaatiokomiteaan; edustajakokouksessa hänet valittiin poissaolevana puolueen Keskuskomitean jäseneksi. Vuonna 1904 erosi sovittelijahenkisen KK:n jäsenyydestä; osallistui VSDTP:n III edustajakokouksen valmisteluun. Hän otti aktiivisesti osaa vuosien 1905—1907 vallankumoustahtumiin Kieivissä. Lokakuun vallankumouksen jälkeen työskenteli Moskovan voimatalouden kunnostamisen ja kehittämisen alalla. Vuonna 1920 johti V. I. Leninin

toimeksiannosta Valtion Venäjän-sähköistämiskomission (GOELRO) työtä ja teki Neuvostojen VIII yleisvenäläisessä edustajakokouksessa selostuksen sähköistämisuunnitelmasta. Vuosina 1921—1930 hän oli Valtion suunnittelukomitean puheenjohtaja. Seuraavina vuosina työskenteli monissa kansankomissariaateissa, oli Neuvostoliiton TpKK:n alaisen Teknillisten korkeakoulujen asioita hoitavan komitean puheenjohtaja. Vuodesta 1924 vuoteen 1939 NKP(b):n KK:n jäsen. Vuodesta 1929 vuoteen 1939 Neuvostoliiton Tiedeakatemian varapresidentti; hänen aloitteestaan v. 1930 perustetun Neuvostoliiton Tiedeakatemian Voimatalousinstituutin johtaja. Valittiin useita kertoja Yleisvenäläisen TpKK:n ja Neuvostoliiton TpKK:n jäseneksi; Korkeimman Neuvoston ensimmäisen kokoonpanon jäsen. Palkittu kahdella Leninin kunniamerkillä ja kahdella Työn Punaisen Lipun kunniamerkillä. Sosialistisen työn sankari.

G. M. Krzhizhanovskin äiti — E. E. Rosenberg — tuli karkotuspaikalle poikansa luo.— 33.

- ⁴¹ *Tirehtööri* — S. I. Radtshenko (1869—1911) sosialidemokraatti; vallankumouksellisen toimintansa aloitti 90-luvulla Pietarin sosialidemokraattisten työläiskerhojen propagandistina, sitten toimi Pietarin „Taisteluliitossa työväenluokan vapauttamiseksi”. Radtshenko vältyi pidätykseltä Keskusryhmän palon yhteydessä, mutta joutui pidätyksi v. 1896, pääsi kuitenkin muutaman kuukauden kuluttua vapaaksi. Osallistui VSDTP:n I edustajakokoukseen v. 1898. Maaliskuussa 1900, V. I. Leninin palattua takaisin karkotusalueelta, Radtshenko osallistui „Pskovin neuvottelukokoukseen”. Toimi „Iskran” Pietarinjärjestössä vangituksi joutumiseensa, vuoteen 1902 saakka. Palattuaan v. 1905 karkotusalueelta jäi syrjään aktiivisesta puolue-työstä.— 34.
- ⁴² *Bazil* — V. V. Starkov (1869—1925), insinööriteknologi, vallankumouksellisen toimintansa aloitti 90-luvulla; joulukuussa 1895 joutui yhdessä V. I. Leninin, G. M. Krzhizhanovskin ja muiden kanssa pidätetyksi Pietarin „Taisteluliiton” jutussa; vuonna 1897 karkotettiin 3 vuodeksi Itä-Siperiaan. Karkotusajan päätyttyä työskenteli vuodesta 1900 eri tehtaissa ja tuotantolaitoksissa omassa ammatissaan osallistumatta aktiivisesti puolue-työhön. Lokakuun vallankumouksen jälkeen oli Neuvostoliiton kauppavaltuutetun sijaisena Saksassa.— 35.
- ⁴³ G. M. Krzhizhanovski, V. V. Starkov, L. Martov ja A. A. Vanejev, jotka matkustivat karkotuspaikalle kruununkyydillä, joutuivat olemaan vuoden 1897 huhtikuun 4 päivästä 23 päivään Krasnojarskin vankilassa. Jeniseiskin kuvernöörin huhtikuun 10 päivänä antaman käskyn perusteella Starkovin ja Krzhizhanovskin karkotuspaikaksi määrättiin Minusinskin piirikunnan Tesinskojen kylä. Huhtikuun 30 pnä V. V. Starkov ja G. M. Krzhizhanovski matkustivat yhdessä V. I. Leninin kanssa omalla kustannuksellaan Minusinskiin höyrylaivalla „Sv. Nikolai”.— 35.
- ⁴⁴ *Anatoli Aleksandrovitsh* — A. A. Vanejev (1872—1899); kuului sosialidemokraatti-„vanhusten” ryhmään, josta tuli sitten Pietarin

„Taisteluliiton” johtava keskus. Vuoden 1895 lopussa „Taisteluliitto” valmisti „Rabotsheje Delo” („Työväen Asia”) lehden ensimmäisen numeron, joka, kuten V. I. Leninin kirjassa „Mitä on tehtävä?” mainitaan, joutui Vanejevin pidätyksen yhteydessä joulukuun 9 pnä 1895 poliisin käsiin (ks. Teokset, 5. osa, s. 367). Tammikuussa 1897 Vanejev karkotettiin 3 vuodeksi Itä-Siperiaan. Sitten Vanejevia syytettiin karkotetun V. P. Mahnovetsin (Akimov) auttamisesta karkautamisessa, ja hänen karkotusaikaansa jatkettiin kahdella vuodella. Määrättyä alunperin Turuhanskiin Vanejev kärsi ensin karkotusrangaistustaan Irkutskin kenraalikuvernöörin luvalla Jeniseiskin kaupungissa, sittemmin, monien anomusten jälkeen siirrettiin Minusinskin piirikunnan Jermakovskojen kylään. Vanejev kuoli keuhkotautiin syyskuun 8 pnä 1899. Vanejevin hautajaisiin saapui hänen läheisiä tovereitaan. V. I. Lenin piti Vanejevin haudalla puheen, jonka sisältö on esitetty lyhyesti S. Arkanovin muistelmissa, jotka on julkaistu aikakauslehden „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) 1. numerossa 1929.— 35.

⁴⁵ „*Novoje Slovo*” („Uusi Sana”) — aikakauslehti; perustettiin vuonna 1894; vuoteen 1897 saakka liberaalisten narodnikkien äänenkannattaja. Vuonna 1897, huhtikuun niteestä lähtien, aikakauslehti siirtyi „legaalisten marxilaisten” haltuun; joulukuussa 1897, joulukuun numeron takavarikoimisen jälkeen, aikakauslehti lakkautettiin. Aikakauslehden avustajakuntaan kuuluivat P. Struve, M. Tugan-Baranovski, A. Kalmukova, G. Plehanov, V. Zaslutsh, L. Martov, S. Bulgakov, M. Gorki, V. Veresajev y.m. „*Novoje Slovo*ssa” V. I. Lenin julkaisi kirjoituksensa „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi (Sismondin ja meidän kotimaiset sismondilaisemme)” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 111—241).— 36.

⁴⁶ Virallisen tiedotuksen Minusinskin piirikunnan Shushenskojen kylään lähettämisestä V. I. Lenin sai vasta huhtikuun 24 pnä 1897; samalla hänelle annettiin matkatodistus.— 37.

⁴⁷ *Minusinskilaiset* — V. V. Starkov, G. M. Krzhizhanovski, myöhemmin myös P. N. Lepeshinski, jotka oli määrätty karkotettaviksi Minusinskin piirikuntaan.

Turuhanskilaiset — L. Martov ja A. A. Vanejev, jotka oli määrätty Turuhanskiin.— 38.

⁴⁸ Eräässä kirjeessään, joka ei ole säilynyt, V. I. Lenin luetteli yksityiskohtaisesti otteet, joita hän tarvitsi kirjaansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittaessaan.— 38.

⁴⁹ D. I. Uljanov oli siihen aikaan Moskovan yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan ylioppilas.— 38.

⁵⁰ Kysymyksessä on nähtävästi kirjoituksen „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi” kirjoituspalkkio; kirjoituksen ensimmäinen osa oli julkaistu aikakauslehti „*Novoje Slovo*n” („Uuden Sanan”) huhtikuun (7.) numerossa v. 1897.— 39.

- ⁵¹ Tässä samoin kuin myöhemmin V. I. Lenin nimittää „kirjailijaksi” (écrivain) P. B. Struvea.— 39.
- ⁵² *Fedosejev, N. J.* (1871—1898)— marxilaisen suunnan huomattavimpia edustajia Venäjällä sen syntymisen kaudella. Vallankumouksellisen toimintansa hän alkoi jo kymnaasivuosinaan Kazanissa, minkä vuoksi hänet erotettiin kymnaasin VIII luokalta. Kymnaasista erottamisen jälkeen N. J. Fedosejev järjesti ylioppilaskerhoja tarkoituksena propagandan harjoittaminen työläisten ja nuorison keskuudessa. Samalla hän itse harrasti voimaperäisesti itseopiskelua. Erään tällaisen kerhon toimintaan osallistui myös V. I. Lenin ollessaan Kazanissa. Vuonna 1889 kerhon kaikki jäsenet pidätettiin ja Fedosejev joutui vankilaan. Samaraan matkustamalla V. I. Lenin onnistui välttymään pidätykseltä. Sitten kun Fedosejev oli ollut 15 kuukautta Kazanin vankilassa, hänet tuomittiin 15 kuukauden vankeusrangaistukseen Pietarin („Krestyn”) koppivankilaan. Tammikuussa 1892 Fedosejev luovutettiin Vladimirissa poliisivalvonnan alaisuuteen tuomion langettamiseen saakka; siellä hän toimi työläisten ja opiskelijain vallankumouksellisissa kerhoissa. Elokuussa 1892 hänet pidätettiin syytettynä Vladimirin sosialidemokraattiseen järjestöön kuulumisesta. Kazanin jutussa Fedosejev karkotettiin vuonna 1893 Vologdan kuvernementtiin, Solvytshegodskiin. Jo ennen karkotusajan päättymistä Fedosejev asetettiin uudelleen syytteeseen Vladimirin jutussa ja tuomittiin karkotettavaksi Verholenskiin, Irkutskin kuvernementtiin. Herkeämättömien poliisivainojen näännyttämänä ja niiden juonittelujen murtamana, joihin häntä vastaan oli ryhtynyt Juhotskin johtama karkotettujen ryhmä, Fedosejev teki kesäkuussa 1898 itsemurhan. Vuonna 1922 V. I. Lenin kirjoitti N. J. Fedosejeville omistetun kirjoituksen (ks. Teokset, 33. osa, ss. 441—442).— 39.
- ⁵³ „*Russkoje Bogatstvo*” („Venäjän Rikkaus”)— aikakauslehti, XIX vuosisadan 90-luvun alusta liberaalisten narodnikkien äänenkannattaja, vuodesta 1906 puolittain kadettilaisen „kansansosialistien” (enessien) puolueen äänenkannattaja, Pietari (1876—1918).— 39.
- ⁵⁴ „*Vestnik Finansov*” („Вестник Финансов, Промышленности и Торговли”— „Finanssi-, Teollisuus- ja Kauppasanomata”)— Finanssi-ministeriön aikakauslehti, Pietari (1885—1907).— 39.
- ⁵⁵ Ei ole saatu selville, mistä on puhe.— 40.
- ⁵⁶ *Bulotshkinat*— Zinaida Pavlovna Nevzorova-Krzhizhanovskaja (salanimi Bulotshka) ja hänen siskonsa Sofja Pavlovna ja Avgusta Pavlovna. Zinaida ja Sofja joutuivat alkukesästä vuonna 1896 pidätetyiksi Pietarin „Taisteluliiton” jutussa. Ilmeistä on, että tässä tapauksessa Lenin tiedustelee Bulotshkineista puhuen myös N. K. Krupskajan kohtaloo; tämä oli joutunut pidätetyksi „Taisteluliiton” jäsenten uuden palon yhteydessä elokuun 12 p:nä 1896. „Mitä he oikein saivat?”, s.o. minkä tuomion.— 40.
- ⁵⁷ V. I. Lenin oli Minusinskissa, jonne hän saapui G. M. Krzhizhanovskin ja V. V. Starkovin kanssa, toukokuun 6:nnesta 8:nteen päivään 1897.— 41.

⁵⁸ Tämä kirje ei ole säilynyt. Todennäköisesti puhe on V. I. Leninin kirjeestä aikakauslehti „Novoje Slovon” („Uuden Sanan”) toimitukselle, jossa hän pyysi lähettämään kirjoituspalkkion „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi” kirjoituksen ensimmäisestä osasta.— 42.

⁵⁹ Puhe on siitä, ettei tullut kirjeitä G. M. Krzhizhanovskilta eikä V. V. Starkovilta Tesinskojen kylästä.— 42.

⁶⁰ „*Riidan*” ja „*sodan*” aloittivat P. P. Maslov ja „Samarski Vestnikin” („Samaran Tiedonantajan”) toimitus aikakauslehteä „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) ja sen johtajaa P. B. Struvea vastaan, jota samaralaiset syyttivät liberalismista. V. I. Lenin oli silloin „Novoje Slovon” puolella (ks. tätä osaa, ss. XXXVI—XXXVII).

Maslov, P. P. (1867—1946) taloustieteilijä; kun lakkasi ilmestymästä „Samarski Vestnik” („Samaran Tiedonantaja”) lehti, jonka toimituksen jäsen Maslov oli, hän siirtyi vuonna 1897 Pietariin, jossa työskenteli aikakauslehdissä „Trudy Volnogo ekonomitsheskogo obshtshestva” („Vapaan talousseuran teokset”), „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”), „Natshalo” („Alku”) ja „Zhizn” („Elämä”). Erääseen aikaan V. I. Lenin oli hänen kanssaan kirjeenvaihdossa viljan hintoja koskevan väittelyn yhteydessä, joka syntyi Vapaassa talousseurassa maaliskuussa 1897, sekä myös muista kysymyksistä, muun muassa „Novoje Slovon” („Uuden Sanan”) kannasta suhtautumisessa porvaristoon. Vuonna 1903 II edustajakokouksessa tapahtuneen jakautumisen jälkeen P. Maslov liittyi menshevikkeihin. Hänen agrariohjelman luonnoksestaan tuli sittemmin pohja sille päätöslauselmaehdotukselle maan „kunnallistamisesta”, jonka menshevikit esittivät puolueen Tukholman edustajakokouksessa (1906). Taantumusvuosina Maslov avusti „Golos Sotsial-Demokrata” („Sosialidemokraatin Ääni”) lehteä; sodan aikana esiintyi kiihkeänä puolustuskantalaisena sosialistina liberaalien lehdissä. Lokaan vallankumouksen jälkeen harjoitti pedagogista ja tieteellistä toimintaa; vuodesta 1929 Neuvostoliiton Tiedeakatemian jäsen.— 43.

⁶¹ *Kolumbus* — I. H. Lalajants (1870—1933) — vallankumouksellisen liikkeen osanottaja; vuosina 1888—1889 oli N. J. Fedosejevin kerhon jäsenenä Kazanissa. Vuoden 1893 alussa karkotettiin Samaraan, jossa tapasi ensi kerran V. I. Leninin; vuoden 1895 syyskuusta alkaen työskenteli Jekaterinoslavissa, oli perustamassa Jekaterinoslavin „Taisteluliittoa työväenluokan vapauttamiseksi” ja osallistui VSDTP:n I edustajakokouksen valmisteluun. Vuonna 1900 toimitti illegaalista sosialidemokraattista sanomalehteä „Juzhnyi Rabotshi” („Etelän Työläinen”), joutui pidätetyksi ja karkotettiin vuonna 1902 Siperiaan, josta pakeni ulkomaille. Genevessä hän oli leniniläisen „Iskra” („Kipinä”) lehden kirjapainon johtajana. VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen puolueen Keskuskomitean asiamiehenä Venäjällä; eräs niistä, jotka järjestivät Etelän enemmistökomiteain byroon VSDTP:n III edustajakokouksen valmistelemiseksi. Vuonna 1904 pidätettiin ja karkotettiin sittemmin Vologdan kuvernementtiin, josta pian karkasi Pietariin ja toimi edelleen puolueen Keskuskomitean

asiamiehenä. Vuonna 1906 osallistui VSDTP:n sotilas- ja taistelu-järjestöjen Tampereen konferenssin valmisteluun. Joutui pian pidä-tyksi ja kahden vuoden tutkintovankeuden jälkeen tuomittiin kuu-deksi vuodeksi pakkotyövankeuteen; pakkotyöajan päätyttyä karkotetiin vuoden 1913 lopussa elinkautisesti Itä-Siperiaan. Siitä hetkestä jäi syrjään poliittisesta elämästä eikä kuulunut puolueeseen. Vuo-desta 1922 työskenteli VSFNT:n Valistusasiain kansankomissariaatin Poliittisen valistustyön pääkomiteassa.— 44.

- ⁶² *Juli* — L. Martov (J. O. Zederbaum) (1873—1923), Pietarin „Taistelu-liiton” jäseniä. Siihen aikaan, kun hän oli karkotettuna Turuhanskin alueella, V. I. Lenin oli hänen kanssaan kirjeenvaihdossa (kirjeet eivät ole säilyneet). VSDTP:n II edustajakokouksesta alkaen men-shevikkien johdossa. Vuonna 1920 siirtyi ulkomaille, jossa toimitti menshevikkien vastavallankumouksellista lehteä „Sotsialistitsheski Vestnik” („Sosialistinen Tiedonantaja”).— 44.
- ⁶³ Tarkoitetaan eri kirjoista jäljennettyjä otteita, joita V. I. Lenin tar-vidsi kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittamisessa (ks. tätä osaa, s. 30).— 44.
- ⁶⁴ Shushenskojen kylässä asuessaan V. I. Lenin kävi metsästämissä yhdessä karkotettujen I. L. Prominskin, O. A. Engbergin (ks. 81. ja 141. huomautusta) sekä paikallisten talonpoikain I. S. Jermolajevin ja P. T. Stroganovin kanssa.— 48.
- ⁶⁵ A. I. Uljanova-Jelizarova tarkoitti nähtävästi seuraavaa kohtaa V. I. Leninin huhtikuun 17 päivänä 1897 kirjoittamassa kirjeessä: „Taidat olla suutuksissa écrivainille (— kirjailijalle. *Toim.*). Mutta kun kirjoitat hänelle minun nimissäni, älä näytä sitä: viimeisen 'kir-jallisuuteni' häviämisestä en ole hänelle lainkaan 'rancune' (—suu-tuksissa. *Toim.*). Hänhän ei ole siihen mitenkään syyssä” (ks. tätä osaa, ss. 39—40).— 48.
- ⁶⁶ Valtion muonaraha 8 ruplaa kuukaudessa, jonka V. I. Lenin sai samoin kuin muutkin karkotetut.— 49.
- ⁶⁷ Kirjoituksilla tarkoitetaan „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) aikaka-us lehdessä julkaistun V. I. Leninin kirjoituksen „Taloudellisen roman-tismin luonnehtimiseksi” eri osia.— 49.
- ⁶⁸ Vapaassa talousseurassa alkanut keskustelu viljan hinnoista, koska ne olivat jyrkästi laskeneet maailmanmarkkinoilla sekä myös Venäjällä, aiheutti polemiikin venäläisten marxilaisten keskuudessa, ja tätä kysymystä käsiteltiin lehdistössä useissa kirjoituksissa. Kuten muistelmakirjoituksista tiedetään, myös V. I. Lenin osallistui tuohon polemiikkiin ja oli kirjeenvaihdossa tästä kysymyksestä L. Martovin ja P. P. Maslovin kanssa.
- Lenin tarkoittaa prof. A. I. Tshuprovin esitelmän ja keisarillisen Vapaan talousseuran III osastossa maaliskuun 1 ja 2 p:nä 1897 käy-tyjen keskustelujen pikakirjoitetta „Satojen ja viljanhintojen vaiku-tus talouselämän eri puoliin”. Pietari, 1897.— 49.

⁶⁹ J. M. Ljahovskille (tohtorille), joka ensiksi oli määrätty Kirenskiin, Irkutskin kenraalikuvernööri antoi luvan suorittaa karkotusrangaistuksen Verholenskissa Irkutskin kuvernementissa.— 51.

⁷⁰ Dmitri Iljitsh Uljanov matkusti Kazaniin sen yhteydessä, kun Kokushkinon tila myytiin tädin (ks. 4. huomautusta) kuoleman jälkeen. Epämiellyttävän „loppu”, josta V. I. Lenin kirjoittaa alempana, on se, jos molemmat osuudet velkoineen jäävät M. A. Uljanovalle.— 53.

⁷¹ *Rybkina* — N. K. Krupskajan salanimi puolueessa.

Krupskaja, Nadezhda Konstantinovna (1869—1939)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen, etevä pedagogi; V. I. Leninin puoliso. Vuonna 1890 liittyi Pietarissa marxilaiseen ylioppilaskerhoon ja sitten Brusnevin kerhoon; vuodesta 1891 vuoteen 1896 työskenteli sunnuntai-iltakoulussa Nevan tullipiortin takana; vuonna 1895 liittyi V. I. Leninin perustamaan Pietarin „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”. Elokuun 12 p:nä 1896 joutui pidätetyksi ja seitsemän kuukauden vankeuden jälkeen karkotettiin 3 vuodeksi Ufan kuvernementtiin. Karkotusrangaistus hänen sallittiin suorittaa Minusinskin piirikunnassa Shushenskojen kylässä, jossa V. I. Lenin oli siihen aikaan karkotettuna. Vuodesta 1901 vuoteen 1905 Nadezhda Konstantinovna oli ulkomailla työskennellen siellä „Iskra” („Kipinä”) lehden toimituksen sihteerinä ja sitten bolshevikkien „Vperjod” („Eteenpäin”) lehden toimituksen sihteerinä; osallistui VSDTP:n III edustajakokouksen valmisteluun ja bolshevikkikeskuksen sekä Venäjällä toimineiden puoluekomiteoiden välisten yhteyksien järjestämiseen. Vuosien 1905—1907 vallankumouksen kaudella teki Pietarissa puolueen organisaatiotyötä. Vuonna 1907 matkusti jälleen ulkomaille. Oli bolshevikkien „Proletari” („Proletaari”) lehden toimituksen sihteerinä. Vuonna 1912 N. K. Krupskaja auttoi V. I. Leniniä Krakovassa ja Poroninissa järjestämään yhteyksiä Venäjän puoluejärjestöihin, „Pravda” („Totuus”) lehteen ja IV Valtakunnanduuman bolshevikkiryhmään. Ensimmäisen maailmansodan vuosina osallistui aktiivisesti bolshevikkien ulkomaisten järjestöjen toimintaan. Palautuaan yhdessä V. I. Leninin kanssa huhtikuussa 1917 Pietariin työskenteli bolshevikkipuolueen Keskuskomitean sihteeristössä. Lokakuun vallankumouksen jälkeen oli Valistusasiain kansankomissariaatin kollegion jäsen; vuodesta 1929 VSFNT:n valistusasiain kansankomissaarin sijainen, Neuvostoliiton ensimmäisen Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön jäsen. Osallistui puolueen kaikkiin edustajakokouksiin (paitsi I ja V). Vuosina 1924—1927 oli Keskuskontrollikomission jäsen; vuodesta 1927 NKP(b):n Keskuskomitean jäsen. N. K. Krupskaja kirjoitti „Muistelmia Leninistä” ja useita teoksia pedagogiikan kysymyksistä. Ansiokkaasta toiminnasta valistustyön alalla hänet palkittiin Leninin kunniamerkillä ja Työn Punaisen Lipun kunniamerkillä.— 54.

⁷² Kysymys on „Nevan kansanhuviyhdistyksen komitean selostuksesta”. Yhdistys perustettiin Pietarissa vuonna 1885, ensin yksityisenä kerhona. mutta vuonna 1891 muotoutui itsenäiseksi yhdistykseksi, jolla

- oli omat sääntönsä ja nimi. Yhdistyksellä oli omat teatterinsa, konsertti- ja pelihuoneistonsa Nevan tulliportin takana sijaitsevalla tehdasalueella, ja se asetti tehtäväkseen järjestää paikallisen työväestön ajanvieton hyödyllisesti: kansanhuveja, lukutilaisuuksia, konsertteja, näytelmäesityksiä, tanssi-iltamia j.n.e. sekä myös työläiskouroja, lukusaleja, lastentarhoja. Erästä „Nevan kansanhuviyhdistyksen” lukusalia marxilaisten kerhojen jäsenet käyttivät tapaamispaikkanaan ja keskustelivat siellä työläisten kanssa. Ennen pidätetyksi joutumistaan v. 1896 myös N. K. Krupskaja ja muut marxilaiset opettajat käyttivät lukusalia laajasti.— 54.
- ⁷³ *Spiez* — paikkakunta Sveitsissä Thunin järven rannalla.— 55.
- ⁷⁴ Kysymyksessä ovat V. V. Starkovin ja A. M. Rosenbergin häät.— 56.
- ⁷⁵ *Pjotr Kuzmitsh* — P. K. Zaporozhets (Gutsul) (1872—1905), sosialidemokraatti, vuonna 1893 osallistui aktiivisesti vallankumoukselliseen toimintaan; joulukuussa 1895 joutui yhdessä V. I. Leninin, G. M. Krzhizhanovskin ja muiden kanssa pidätetyksi Pietarin „Taisteluliiton” jutussa. Poliisi väitti hänen olleen „Taisteluliiton” johtajia ja vuoden kestäneen tutkintovankeuden jälkeen hänet karkotettiin 5 vuodeksi Itä-Siperiaan. Vankilassa Zaporozhets tuli mielisairaaksi, ja siksi häntä ei lähetetty Siperiaan; hänet määrättiin julkisen poliisivalvonnan alaisuuteen ja luovutettiin Kievin kuvernementissa asuneiden omaisten huollettavaksi. Vaikean terveydentilan vuoksi hänet pantiin mielisairaalaan, jossa hän sitten kuolikin keuhkotautiin.— 56.
- ⁷⁶ Kysymyksessä on V. I. Leninin työ kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittamiseksi.— 57.
- ⁷⁷ Ei ole saatu selville, kenestä on puhe.— 58.
- ⁷⁸ V. I. Leninin kirje K. G. Popovalle, jonka talossa hän asui Krasnojarskissa vuonna 1897, ei ole säilynyt.— 58.
- ⁷⁹ „Ivan Andreitshilla” V. I. Lenin tarkoittaa N. V. Gogolin „Reviisori” komedian postimestaria Ivan Kuzmitsh Shpekinää.— 59.
- ⁸⁰ Kysymyksessä on V. I. Leninin kirjoitus „Kotiteollisuuden tilastotiedustelu Permin kuvernementissa vuonna 1894/95 ja ’kotiteollisuuden’ yleisiä kysymyksiä”. Kirjoitus oli kirjoitettu aikakauslehdelle „Novoje Slovo” („Uusi Sana”), mutta jäi julkaisematta, kun aikakauslehti lakkautettiin joulukuussa 1897. Myöhemmin kirjoitus liitettiin V. I. Leninin kirjoituskokoelmaan „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia”, joka julkaistiin lokakuussa 1898 (kokoelman kannessa ja nimilehdellä on vuosi 1899) (ks. Teokset, 2. osa, ss. 331—435).— 59.
- ⁸¹ *Prominski, I. L.* (1859—1923)—työläinen; pidätettiin vuonna 1894 syytettynä Puolan sosialidemokraattien Lodzin järjestön toimintaan osallistumisesta ja karkotettiin vuonna 1895 Itä-Siperiaan. Karkotusrangaistuksensa kärsi Minusinskin piirikunnan Shushenskojen

- kylässä. Myöhemmin osallistui puoluetyöhön ja oli VKP(b):n jäsen.— 59.
- ⁸² Tässä mainittu V. I. Leninin P. B. Struvelle kirjoittama kirje, enemmän kuin muutkaan noiden vuosien kirjeet, ei ole säilynyt.— 60.
- ⁸³ Tarkoitetaan „Russkije Vedomosti” („Venäläiset Sanomat”) lehden 215. numeron „Kotimaan tietoja” osastossa elokuun 6 p:nä 1897 julkaistua Tulan-kirjeenvaihtajan kirjettä. Kirjeessä puhutaan tutkimuksista, joita kuvernementin zemstvohallinto oli aikonut suorittaa kuvernementissa omaisuuksien arvioimiseksi. Tähän työhön hallinto kutsui eräitä tilastomiehiä, joita paikalliset viranomaiset eivät tunteuttomista syistä vahvistaneet, minkä vuoksi suunnitellut tilastotutkimukset lykättiin seuraavaan vuoteen.— 60.
- ⁸⁴ „Chicagolainen” — V. A. Ionov — tilastomies, M. T. Jelizarovin ja V. I. Leninin tuttava Samarán kaudelta. 80 luvulla narodnajavoljalainen; sittemmin hänestä tuli sosialidemokraatti; kirjoitteli „SamarSKI Vestnikiin” („Samarán Tiedonantajaan”) ja legaaliisiin marxilaisiin aikakauslehtiin. Julkaistaessa kirjaa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” auttoi V. I. Leniniä tilastotaulukkojen korjausluvussa. Kävi Amerikassa, Chicagossa, josta johtui hänen salanimensä „Chicagolainen”.
- Tässä mainittu V. I. Leninin ja V. A. Ionovin välinen kirjeenvaihto ei ole säilynyt.— 60.
- ⁸⁵ Kysymyksessä on M. A. Uljanovan Jeniseiskin kuvernöörille elokuun 6 p:nä 1897 kirjoittama anomus, jossa hän pyytää siirtämään V. I. Leninin Krasnojarskiin tämän heikon terveyden vuoksi ja siksi, että hän itse haluaa matkustaa Leninin luokse karkotuspaikalle. M. A. Uljanovan pyyntö hylättiin. Tässä mainittu V. I. Leninin Maria Aleksandrovnalta lähettämä kirje ei ole säilynyt.— 61.
- ⁸⁶ Monien pyyntöjen jälkeen Jeniseiskin kuvernööri antoi toukokuun 7 p:nä 1898 G. M. Krzhizhanovskille ja V. V. Starkoville luvan siirtyä Minusinskiin. He muuttivat sinne Tesinskojen kylästä elokuun lopussa vuonna 1898.— 61.
- ⁸⁷ *Tesiläiset* — G. M. Krzhizhanovski, V. V. Starkov ja G. M. Krzhizhanovskin äiti E. E. Rosenberg.— 62.
- ⁸⁸ *Tyrkov, A. V. (1859—1924)*— ylhäisen virkamiehen poika, osallistui maaliskuun 1 p:nä 1881 suoritettuna Aleksanteri II murhan valmisteluun. Maaliskuussa 1881 Tyrkov pidätettiin, julistettiin mielisairaaksi ja lähetettiin Kazanin sairaalaan. (F. J. Konin muistelmien mukaan hallitusviranomaiset julistivat Tyrkovin mielisairaaksi lieventääkseen sitä vaikutusta, jonka saattoi aiheuttaa se, että tsaarinmurhaan oli osallistunut paitsi Perovskajaa vielä toinenkin „vanha-aatelinen”.) Vuonna 1884 Tyrkov karkotettiin hallinnollisessa järjestyksessä Itä-Siperiaan elinkautisesti; myöhemmin karkotusaika rajoitettiin 20 vuodeksi. Karkotusrangaistuksensa kärsi Minusinskin piirikunnassa.— 65.

- ⁸⁹ *Tjuttshev, N. S.* (1856—1924) — narodnikki, myöhemmin eserrä. Vuonna 1876 „Zemlja i Volja” („Maa ja Vapaus”) yhdistyksen jäsen; harjoitti vallankumouksellista propagandaa työläisten keskuudessa. Vuonna 1878 pidätettiin ja karkotettiin Itä-Siperiaan. Vuonna 1890 palasi karkotusalueelta; sittemmin otti johtavasti osaa liberaalisen „Narodnoje Pravo” („Kansan Oikeus”) narodnikkipuolueen perustamiseen. Järjestön hajottamisen yhteydessä joutui vuonna 1894 jälleen pidätetyksi ja vuonna 1895 karkotettiin 8 vuodeksi Itä-Siperiaan Minusinskin kaupunkiin; vuonna 1904 liittyi eserrien puolueeseen. Vuodesta 1918 työskenteli Pietarin vallankumoushistorian arkistossa; vuodesta 1923 aikakauslehden „Katorga i Sylka” („Pakkotyöt ja Karkotus”) työntekijöitä.— 65.
- ⁹⁰ *Jakovlev, J. K.* — opiskellessaan Moskovan yliopistossa osallistui vuonna 1893 „Narodnoje Pravo” („Kansan Oikeus”) puolueen järjestämien kerhojen toimintaan; osallistui tämän puolueen „Manifestin” ja kirjaseen „Насущный вопрос” („Päivänpolttava kysymys”) kirjoittamiseen. Vuonna 1894 joutui pidätetyksi ja vuonna 1895 karkotettiin hallinnollisessa järjestyksessä 5 vuodeksi Itä-Siperiaan. Karkotusrangaistuksensa kärsi Minusinskin kaupungissa.— 65.
- ⁹¹ *Melnikov, S. I.* — vallankumouksellisen toimintansa aloitti 80-luvulla. karkotettiin narodnajavoljalaisen kerhon toimintaan osallistumisen vuoksi vuonna 1884 kolmeksi vuodeksi Itä-Siperiaan; vuonna 1887 siirrettiin Länsi-Siperiaan. Karkotusalueella hänet pantiin vuonna 1888 syytteeseen „Venäjän poliittisten karkotettujen” nimissä kirjoitetun vastalauseen ja julistuksen julkaisemista ja levittämistä koskevassa jutussa ja karkotettiin 3 vuodeksi Jakutian alueelle; palattuaan vuonna 1892 karkotusalueelta asettui asumaan Poltavaan, mutta tammikuussa 1895 joutui jälleen pidätetyksi ja vuonna 1896 karkotettiin 8 vuodeksi Itä-Siperiaan. Karkotusrangaistuksensa kärsi Minusinskissa. Sittemmin jäi syrjään vallankumouksellisesta toiminnasta.— 65.
- ⁹² *Blazhejewski, M. V.* — varsovalainen työläinen, osallistui Puolan kapinaan vuonna 1863; v. 1882 karkotettiin Länsi-Siperiaan sosialisti-vallankumouksellista propagandaa koskevassa jutussa. V. 1894 pidätettiin Vilnossa „Puolan sosialistisen puolueen” toimintaan osallistumisesta ja karkotettiin v. 1895 jo vanhana ja sairaana 6 vuodeksi Itä-Siperiaan. Viime vuosinaan asettui sosialidemokratian kannalle. Kuoli 90-luvun lopussa Minusinskissa.— 65.
- ⁹³ *Raitshin, S. G.* — sosialidemokraatti; siirtyi 80-luvulla ulkomaille, liittyi „Työn vapautus” ryhmään. Vuoden 1891 lopussa matkusti „Työn vapautus” ryhmän lähettämänä Venäjälle ottamaan yhteyksiä sosialidemokraattisiin järjestöihin. Huhtikuussa 1892 joutui pidätetyksi ja karkotettiin 10 vuodeksi Itä-Siperiaan; karkotusrangaistustaan kärsi Minusinskissa, josta vuonna 1898 karkasi. Karkeaamiseen valmistautuminen ja itse karkaamistapa (varoittamatta siitä muita karkotettuja) aiheutti suurta tyytymättömyyttä vanhojen karkotettujen, narodnajavoljalaisten keskuudessa, jotka suhtautuivat epäluuloisesti sosialidemokraattiseen nuorisoon ja katsoivat tällaisen menet-

telyn karkotettujen keskinäissuhteissa vallitsevien perinnäistapojen tietyksi rikkomiseksi. Tältä perustalta syntyi vanhojen ja nuorten karkotettujen välillä suuria kiistoja. Asian johdosta pidetyssä neuvottelukokouksessa oli puheenjohtajana Shushenskojen kylästä saapunut V. I. Lenin, mutta suhteet olivat jo niin kärjistyneitä, että neuvottelukokous päättyi „vanhojen” ja „nuorten” välien täydelliseen katkaemiseen. Sittemmin Raitshin jäi syrjään sosialidemokraattisesta toiminnasta.— 65.

- ⁹⁴ *Kon, F. J.* (1864—1941)—vallankumouksellisen työväenliikkeen huomattava toimihenkilö; vallankumoukselliseen liikkeeseen yhtyi vuonna 1882; Puolan „Proletariaatti” puolueen jäsen. Vuonna 1884 pidätettiin vallankumoukselliseen toimintaan osallistumisesta ja tuomittiin 10 vuodeksi ja 8 kuukaudeksi pakkotyövankeuteen, jonka kärsi Karassa (Itä-Siperiassa); pakkotyörankaistuksen päätyttyä hänet karkotettiin rangaistussiirtolaan Jakutian alueelle, josta vuonna 1895 siirtyi Irkultskiin ja sitten Minusinskiin. Palattuaan vuonna 1904 Varsovaan esitti johtavaa osaa PSP:n vasemmistosiiven toiminnassa. Vuodesta 1907 eli maanpaossa. Vuonna 1918 liittyi bolshevikki-puolueeseen. Sittemmin oli puolue- ja neuvostotyössä Ukrainassa ja Moskovassa.— 65.
- ⁹⁵ *Stojanovski, M. V.* (1867—1908)—joutui pidätetyksi vuonna 1889 Sofja Ginsburgin jutussa, jota syytettiin „Narodnaja Volja” („Kansan Tahto”) puolueeseen kuulumisesta. Stojanovski tuomittiin kuolemanrangaistukseen, joka muutettiin sitten 4 vuoden pakkotyörangaistukseksi, ja menettämään koko omistusoikeutensa sekä asumaan Siperiassa rangaistussiirtolaisena elinikänsä. Asui Minusinskissa yhdessä A. Orotshkon kanssa, joka oli tuomittu samassa jutussa.— 65.
- ⁹⁶ *Naisylioppilaat* — Jekaterina Ivanovna Okulova ja Glafira Ivanovna Okulova, asuivat isänsä luona Shoshinin kylässä julkisen poliisivalvonnan alaisina. G. I. („Zaitshik”) oli myöhemmin aktiivinen „iskralainen”, bolshevikki.— 66.
- ⁹⁷ G. M. Krzhizhanovskin tiedotuksen mukaan hän ja V. V. Starkov työskentelivät tuohon aikaan Minusinka-joen uoman sääntelyä suunnittelevassa komissiossa Minusinskin kaupungissa, johon he saapuivat kaksi kertaa Tesinskojen kylästä osallistuakseen mainitun komission istuntoihin.— 66.
- ⁹⁸ Kysymyksessä on A. M. Rosenberg.— 66.
- ⁹⁹ *Tohtori (pohjoinen)*—A. P. Skljarenko (1870—1916), sosialidemokraatti, aloitti vallankumouksellisen toimintansa 80-luvun puolivälissä; kuusitoistavuotiaana nuorukaisena osallistui vallankumouksellisen itseopiskelukerhon toimintaan Samarassa, minkä vuoksi pidätettiin ja lähetettiin Pietariin vuodeksi „Krestyn” vankilaan. V. I. Leninin asuessa Samarassa osallistui hänen ja I. H. Lalajantsin kanssa marxilaisen kerhon toimintaan; vuoden 1893 lopulla joutui jälleen pidätetyksi ja karkotettiin vuonna 1895 kolmeksi vuodeksi Arkangelin kuvernementtiin. Asuessaan Saratovissa A. P. Skljarenko

osallistui vuosina 1905—1907 aktiivisesti puoluettyöhön, osallistui puolueen V edustajakokoukseen salanimellä „Roman”. Palattuaan Venäjälle joutui Moskovassa jälleen pidätetyksi ja karkotettiin Ustysolskiin. Etappitielle lähetettäessä hänet pahoinpideltiin kovasti, mikä vaikutti hänen terveyteensä ja myöhempään työhönsä. Karkotuksesta Skljarenko palasi vuonna 1910; avusti bolshevikkien „Zvezda” („Tähti”) ja „Pravda” („Totuus”) lehteä.

V. I. Leninin kirjeenvaihto A. P. Skljarenkon ja I. H. Lalajantsin (Kolumbuksen) kanssa ei ole säilynyt.— 66.

- ¹⁰⁰ Tässä samoin kuin alempana tarkoitetaan artikkelin „Kotiteollisuuden tilastotiedustelu Permin kuvernementissa vuonna 1894/95 ja kotiteollisuuden” yleisiä kysymyksiä” käsikirjoitusta (ks. huomautusta 80).— 67.
- ¹⁰¹ L. Martovin artikkeli „Народничество прежде и теперь” („Narodnikkilaisuus ennen ja nyt”) julkaistiin aikakauslehden „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) marraskuun numerossa 1897 nimimerkillä A. Jgorov.— 68.
- ¹⁰² Jeniseiskissä ollessaan A. A. Vanejev meni toimeen 40 ruplan palkalla Angara-joen laivakulkukelpoisuuden parantamiseksi suoritetuja töitä johtaneen insinöörin konttoriin.— 68.
- ¹⁰³ Lenin tarkoittaa „Известия по literature, naukam i bibliografii knizhnyh magazinov tovarishtshestva M. O. Wolff” („M. O. Wolffin yhtiön kirjakauppojen tiedonantoja kirjallisuuden, tieteiden ja bibliografian alalta”). „Известия” 1. numerossa, lokakuussa 1899 oli julkaistu lyhyt anonyymi resensio V. I. Leninin kirjasta „Kapitalismin kehitys Venäjällä”.— 68.
- ¹⁰⁴ *Neuzorova-Krzhizhanovskaja, Z. P.* (1869—1948)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen; 90-luvun puolivälissä osallistui Pietarin „Taisteluliiton” toimintaan, joutui pidätetyksi kesäkuussa 1896 ja vuoden 1898 alussa tuomittiin karkotettavaksi 3 vuodeksi Arkangelin kuvernementtiin. Hänen pyynnöstään hänen sallittiin suorittaa karkotusrangaistuksensa yhdessä G. M. Krzhizhanovskin kanssa Tesinskojen kylässä (jonne hän saapui toukokuun puolivälissä 1898) ja sitten Minusinskin kaupungissa. Sittemmin osallistui iskralaisten järjestöjen työhön; toimi bolshevikkipuolueen ensimmäisen Keskuskomitean sihteerinä, minkä johdosta hänet pidätettiin Kieivissä vuonna 1904.— 69.
- ¹⁰⁵ D. I. Uljanov joutui pidätetyksi marraskuun 7 päivänä 1897 Moskovan „Työväenliiton” jutussa; istui vankilassa vuoden 1898 elokuun 20 päivään saakka; erotettiin Moskovan yliopistosta ja karkotettiin Tulaan, sitten oli julkisen poliisivalvonnan alaisena Podolskissa Moskovan kuvernementissa. Siellä hän asui vuosina 1898 ja 1899, jonka jälkeen hänelle annettiin lupa mennä opiskelemaan Tarton yliopistoon, hän päätti sen vuonna 1901.— 69.

- ¹⁰⁶ *Labriola, A.* Essais sur la conception matérialiste de l'histoire. Avec une préface de G. Sorel (Bibliothèque socialiste internationale), Paris, V. Giard et E. Brière, 1897 (Kirjoitelmia materialistisesta historiankäsitteyksestä. G. Sorelin alkulause (Kansainvälinen sosialistinen kirjasto), Pariisi, kust. V. Giard ja E. Brière, 1897).
V. I. Leninin lausunto tästä kirjasta on esitetty Leninin kirjoituksessa „Narodnikkilaisen haavesuunnittelun kukkasia” (ks. Teokset, 2. osa, s. 464).— 69.
- ¹⁰⁷ Kysymyksessä on N. Kamenskin (G. V. Plehanovin salanimi) kirjoitus „О материалистическом понимании истории” („Materialistisesta historiankäsitteyksestä”), joka julkaistiin vuonna 1897 „Novoje Slovo” („Uuden Sanan”) syyskuun numerossa ja oli omistettu A. Labriolan mainitun kirjan kriittiselle käsitteilylle.— 70.
- ¹⁰⁸ Tässä mainitut V. I. Leninin kirjeet P. B. Struvelle ja N. K. Krupskajalle, joissa ehdotettiin, että aikakauslehdessä „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) julkaistaisiin A. Labriolan kirjan toisen osan venäjännös, eivät ole säilyneet. Labriolan kirjan toisen osan venäjännös ilmestyi Pietarissa vuonna 1898 N. I. Berezinin ja M. N. Semjonovin julkaiseman nimellä „Materialistisesta historiankäsitteyksestä”.— 70.
- ¹⁰⁹ Kuten N. K. Krupskajan muistelmista näkyy V. I. Lenin harjoitti karkotuksessa ollessaan myös oikeudellista praktiikkaa. Näistä harrastuksista Nadezhda Konstantinovna kertoo seuraavaa:
„Sunnuntaisin hän (V. I. Lenin.— *Toim.*) järjesti luonaan lainopillisia neuvonantotilaisuuksia. Hän nautti suurta suosiota juristina, kun oli auttanut erästä kultakaivoksilta erotettua työläistä voittamaan oikeusjutun kultateollisuudenharjoittajaa vastaan. Tieto tästä voitetusta jutusta levisi nopeasti talonpoikain keskuuteen. Hänen luonaan kävi miehiä ja naisia kertomassa onnettomuuksistaan. Vladimir Iljitsh kuunteli heitä tarkkaavaisesti, otti kaikesta selvän ja antoi sitten neuvoja... Usein vääryyttä kärsineen uhkaus valittaa Uljanoville oli riittävää, että vääryyttä tehnyt antoi periksi”. Ks. Крупская, Н. К., Воспоминания о Ленине. М., 1957, стр. 27—28 (Krupskaja, N. K., Muistelmia Leninistä. Moskova, 1957, ss. 27—28).— 70.
- ¹¹⁰ Kysymyksessä ovat N. K. Krupskaja ja Z. P. Nevzorova-Krzhizhanovskaja.— 70.
- ¹¹¹ *Peskovski, M. L.* (1843—1903)—publisisti, V. I. Leninin kaukainen sukulainen; kirjoitti suunnaltaan maltillis-liberaalisia kirjoituksia sanomalehtiin „Golos” („Ääni”), „Russkoje Obozrenije” („Venäjän Katsauksia”), „Molva” („Kuulumisia”) ja muihin sekä myös aikakauslehtiin „Vestnik Jevropy” („Euroopan Sanomat”), „Russkaja Mysl” („Venäläinen Ajatus”), „Russkaja Starina” („Venäjän Muinaisuus”), „Russkaja Shkola” („Venäläinen Koulu”) y.m.— 70.
- ¹¹² *Kablukov, N. A.* (1849—1919)—narodnikki, talous- ja tilastotieteilijä, Moskovan yliopiston professori, Moskovan kuvernementin zemstvohallinnon tilasto-osaston johtaja.— 73.

- ¹¹³ Kysymys on nähtävästi kirjallisista töistä saatavista maksuista; sanat: „yleinen + tai —” merkitsevät luultavasti yleistä summaa.— 73.
- ¹¹⁴ V. I. Lenin tarkoittaa nähtävästi kirjoitustaan „Narodnikkilaisen haavesuunnitelun kukkasia”, joka oli tarkoitettu julkaistavaksi aikakauslehdessä „Novoje Slovo” („Uusi Sana”). Aikakauslehden lakkauttamisen vuoksi tämä kirjoitus otettiin V. I. Leninin kirjoitusten kokoelmaan „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 437—468).— 73.
- ¹¹⁵ Mistä aikakauslehtisuunnitelmasta on kysymys, ei ole saatu selville. Kun aikakauslehti „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) oli hallinnollisten elinten herkeämättömien vainotoimenpiteiden kohteena ja sen asema oli siitä syystä epävarma, on mahdollista, että jo vuonna 1897 suunniteltiin toisen lehden julkaisemista. „Novoje Slovo” („Uuden Sanan”) lakkauttamisen jälkeen joulukuussa 1897 sellaisena aikakauslehtenä oli „Natshalo” („Alku”), joka ilmestyi tammikuusta kesäkuuhun 1899 P. B. Struven, M. I. Tugan-Baranovskin y.m. toimittamana.— 73.
- ¹¹⁶ Tarkoitetaan N. K. Krupskajan (ks. tätä osaa, s. 50) valokuvaa ja „vanhusten”, Pietarin „Taisteluliiton työväenluokan vapauttamiseksi” perustajain, ryhmäkuvaa. Ryhmäkuvaa oli otettu helmikuussa 1897 karkotuspaikalle lähdön edellä.— 73.
- ¹¹⁷ *Runoilijajäystävä* — G. M. Krzhizhanovski.— 74.
- ¹¹⁸ *Truhovskaja, D. V.*— osallistui Pietarin „Taisteluliiton” toimintaan; pidätettiin vuonna 1896 syytettynä lentolehtisten ja julistusten levittämisestä ja tuomittiin vankeusrangaistukseen. Vankeusrangaistuksensa Truhovskaja — matkusti A. A. Vanejevin jälkeen karkotuspaikalle — kärsi Jeniseiskin vankilassa marraskuun 18:nästä 1897 tammikuun 18:nä 1898.— 74.
- ¹¹⁹ Tarkoitetaan V. I. Leninin kirjoitusta „Minkälaisesta perinnöstä me kieltäydymme?” aikakauslehdelle „Novoje Slovo” („Uusi Sana”), joka oli jo siihen mennessä lakkautettu hallituksen päätöksellä. Myöhemmin kirjoitus otettiin kokoelmaan „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 469—513).— 75.
- ¹²⁰ Kysymyksessä on A. Stangen kirjoitus „Как помочь кустарям-замочникам Павловского района” („Kuinka Pavlovon seudun kotiteollisuutta harjoittavia lukkoseppiä voitaisiin auttaa”), joka oli julkaistu aikakauslehden „Economitsheski Zhurnal” („Taloustieteellinen Aikakauslehti”) 7.—8. numerossa 1889, ja allekirjoittamaton kirjoitus „Нужды кустарей Павловского района (По поводу докладной записки уполномоченного кустарей А. Г. Штанге)” („Pavlovon seudun kotiteollisuudenharjoittajain tarpeet (Kotiteollisuudenharjoittajain valtuutetun A. Stangelle kirjoittaman selosteen johdosta)”) — aikakauslehden „Svernoi Vestnik” („Pohjolan Sanomat”) marraskuun (11.) numerossa 1891.— 76.

- ¹²¹ Kysymys on nähtävästi A. I. Uljanova-Jelizarovan puuhista pidätyksi joutuneen veljensä D. I. Uljanovin hyväksi, jonka juttu oli siihen mennessä siirtynyt jo Pietariin (ks. huomautusta 105).—77.
- ¹²² Kysymyksessä ovat M. I. Tugan-Baranovskin esitelmä „Tehdaslain-säädäntömme kehitys” ja P. B. Struven esitelmä „Vuoden 1897 kesäkuun 2 päivän laki ja syyskuun 20 päivän ohjesäännöt työajan pituudesta”, jotka oli määrä pitää Vapaan talousseuran III osastossa (maaloustilasto ja kansantaloustiede) joulukuun 6:nä 1897. Työjärjestysilmoitusta, jossa olisivat olleet näiden esitelmien teesit, ei ole löydetty.
V. I. Leninin mainitsema P. B. Struven sensuroitu kirjoitus samasta aiheesta oli vuoronomukainen katsaus „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) aikakauslehden vuoden 1897 marraskuun numeron „Kotimaan elämän päivänkysymyksiä” osastossa.—78.
- ¹²³ *Braun, H.* (1854—1927) — yhteiskunnallis-poliittisia kysymyksiä käsitellyt kirjailija, aikakauslehden „Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik” („Sosiaalilakien ja -tilastojen arkisto”) toimittaja ja julkaisija. Ei ole saatu selville, mistä käännöksestä on puhe.—79.
- ¹²⁴ Kysymyksessä on M. A. Lozinskin esitelmä „Talonpoikain maaomaisuus ja toimenpiteet talonpoikain maattomiksi joutumisen ehkäisemiseksi”, jonka hän oli pitänyt Vapaan talousseuran III osastossa 13:nä joulukuuta 1897. Lyhyt seloste esitelmästä ja keskustelusta julkaistiin aikakauslehden „Trudy imperatorskogo Volnogo ekonomitsheskogo obshtshestva” („Keisarillisen Vapaan talousseuran teokset”) toisessa, maalisi- ja huhtikuun numerossa v. 1898.—79.
- ¹²⁵ Kuten kirjeestä näkyy V. I. Lenin ei vielä tiennyt „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) aikakauslehden joulukuun numeron takavarikoimisesta ja tämän lehden lakkauttamisesta.
Kotimaan katsauksella tarkoitetaan P. B. Struven kirjoitusta aikakauslehti „Novoje Slovon” („Uuden Sanan”) „Kotimaan elämän päivänkysymyksiä” nimisessä osastossa.—79.
- ¹²⁶ *Juzhakov, S. N.* (1849—1910) — liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologeja ja aikakauslehden „Russkoje Bogatstvo” („Venäjän Rikkaus”) johtajia. V. I. Lenin on arvostellut hänen katsomuksiaan kirjansa „Mitä ovat 'kansan ystävät' ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan” (1894) toisessa (toistaiseksi löytämättömässä) vihkossa sekä kirjoituksissa „Kymnaasitaloudet ja ojennuskymnaasit” ja „Narodnikkilaisen haavesuunnittelun kukkasia” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 57—64 ja 437—468).—79.
- ¹²⁷ Tarkoitetaan kirjaa „Реформа денежного обращения в России. Доклады и прения в III отделении императорского Вольного экономического общества”. Стенографический отчет, СПб., 1896. („Rahankiortoreformi Venäjällä. Esitelmät ja keskustelut keisarillisen Vapaan talousseuran III osastossa”. Pikakirjoite Pietari, 1896.)

- III osaston istunnot, jotka pidettiin vuoden 1896 maaliskuun loppupuoliskolla ja huhtikuun alussa, oli omistettu professori L. V. Hodskin esitelmän „Metallirahankierron ennallistamisesta Venäjällä” ja V. I. Kasperovin esitelmän „Edessä olevan rahareformin taloudellinen merkitys” kuuntelulle. M. A. Lozinski käytti puheenvuoron keskusteltaessa L. V. Hodskin esitelmän johdosta.—79.
- ¹²⁸ „*Juriditsjeski Vestnik*” („Juridiset Sanomat”) — suunnaltaan porvarillis-liberaalinen aikakauslehti, sitä julkaisi Moskovan Lakitieteellinen yhdistys (1867—1892).—80.
- ¹²⁹ N. K. Krupskajan karkotusaikaa ei lyhennetty. V. I. Leninin morsiamena hänen sallittiin asua Jenisein kuvernementin Shushenskojen kylässä, jonne hän saapui 7 päivänä toukokuuta 1898. V. I. Leninin karkotusajan päätyttyä N. K. Krupskajan täytyi kärsiä jäljellejäänyt karkotusvuosi Ufassa.—80.
- ¹³⁰ *Krupskaja, Jelizaveta Vasiljevna* (1842—1915)—N. K. Krupskajan äiti, eli hänen ja V. I. Leninin kanssa karkotuspaikalla ja maanpaossa; auttoi heitä vallankumouksellisessa toiminnassa, täytti erilaisia tehtäviä — säilytti illegaalista kirjallisuutta, vei vangituille tovereille vankilaan paketteja; piti aina huolta V. I. Leninistä, joka suhtautui häneen hyvin huomaavaisesti.—80.
- ¹³¹ Kysymyksessä on „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” nimisen kokoelman julkaisusuunnitelma. Kokoelmaan otettiin kirjoitukset „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi (Sismondi ja meidän kotimaiset sismondilaisemme”, „Kotiteollisuuden tilastotiedustelu Permin kuvernementissa vuonna 1894/95 ja ’kotiteollisuuden’ yleisiä kysymyksiä”, „Narodnikilaisen haavesuunnittelun kukkasia”, „Minkäläisestä perinnöstä me kieltäydymme?” ja „Kysymykseen tehdastilastoistamme (Prof. Karyshevin uusia tilastollisia urotekoja)” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 111—241, 331—435, 437—468, 469—513; 4. osa, ss. 1—32).—81.
- ¹³² V. I. Leninin kirjeenvaihto N. J. Fedosejevin kanssa ei ole säilynyt.—82.
- ¹³³ Tarkoitetaan I. A. Juhotskia, joka jo Moskovan siirtovankilassa ollessaan alkoi hyökkäyksen N. J. Fedosejevia vastaan syyttäen häntä karkotettujen tarpeita varten kerättyjen rahojen itselleen ottamisesta. Jouduttuaan karkotukseen yhdessä N. J. Fedosejevin kanssa Verholenskiin Juhotski ei lopettanut häntä vastaan tähdätyjä juonittelujaan syytösten täydellisestä perättömyydestä huolimatta. Se oli N. J. Fedosejevin traagillisen kuoleman pääsyytä.
- Juhotski, I. A.*—palveli liikennelaitoksen konduktöörinä Novorossiskin sataman yli-insinöörin hallinnossa. Pidätettiin Odessassa vuonna 1895 ja vuoden 1897 alussa karkotettiin 5 vuodeksi Itä-Siperiaan.—83.
- ¹³⁴ *Kirja* (dest) — vanha venäläinen kirjoituspaperin laskuyksikkö, 24 arkkia.—85.

- ¹³⁵ V. I. Leninin arvostelu A. Bogdanovin kirjasta „Краткий курс экономической науки” („Lyhyt taloustieteen oppikurssi”) julkaistiin „Mir Bozhi” („Maailma”) aikakauslehden huhtikuun numerossa v. 1898 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 33—41).— 86.
- ¹³⁶ *Njanja* (lapsenhoitaja) — Varvara Grigorjevna Sarbatova, joka eli Uljanovien perheessä noin 20 vuotta.— 86.
- ¹³⁷ V. I. Lenin tarkoittaa postimestari Ivan Kuzmitsh Shpekiniä N. V. Gogolin komediasta „Reviisori”. Tässä tapauksessa tarkoitetaan seuraavaa repliikkiä postimestarin ja kaupunginpäällikön välisestä keskustelusta „Reviisorin” ensimmäisessä näytöksessä: „Vahinko kuitenkin, että te ette lue kirjeitä: niissä on aivan erinomaisia kohtia. Askettäin eräs luutnantti kuvaili tanssiaisista ystävälleen mitä lystikkäimmällä... mainion, mainion hyvin: 'Elämäni, rakas ystävä, vierii täällä', kirjoittaa, 'kuin yrittäjä: kaikkialla kauniita tyttöjä, musiikki soi, lippu liehuu...' Hyvin, hyvin tunteellisesti kirjoittaa”. Tähän viitaten Lenin halusi nähtävästi varoittaa M. T. Jelizarovia, että kirjeiden kirjoittamisessa pitää noudattaa suurempaa varovaisuutta.— 86.
- ¹³⁸ „*Russkaja Mysl*” („Venäläinen Ajatus”) — suunnaltaan liberaalinarodnikkilainen kuukausijulkaisu, ilmestyi vuodesta 1880 alkaen. Vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen aikakauslehdestä tuli kadetti-puolueen äänenkannattaja ja ilmestyi P. B. Struven toimittamana; lakkautettiin vuoden 1918 puolivälissä.
V. I. Lenin tarkoittaa „*Russkaja Mysl*” aikakauslehden 12., joulukuun numerossa 1897 ilmestyneen kirjoituksen „Внутреннее обозрение” („Sisäpoliittinen katsaus”) seuraavaa lausetta: „'Syn Otetshestvassa' ('Isänmaan Pojassa'), jota pidetään nykyaikaisen narodnikkilaisuuden äänenkannattajana...”.— 86.
- ¹³⁹ Tarkoitetaan S. Bulgakovin kirjaa „О рынках при капиталистическом производстве. Теоретический этюд” („Markkinoista kapitalistisen tuotannon oloissa Teoreettinen tutkielma”). Arvostelevan lausuntonsa siitä V. I. Lenin esittää kirjoituksessaan „Huomautus markkinateoriakysymykseen (Herrojen Tugan-Baranovskin ja Bulgakovin välisen polemiikin johdosta)” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 42—51).
Bulgakov, S. N. — „legaalin marxilainen”, joka yhdessä M. I. Tugan-Baranovskin ja P. B. Struven kanssa siirtyi „Marxin arvostelijoiden” riveihin ja kääntyi sitten marxilaisuudesta idealismiin. Vuoden 1905 vallankumouksen tappion jälkeen lankeaa mystisismiin, jonka täydennyksenä oli hänen esiintymisensä oikeauskoisuuden sotaisan jumaluusoppineen osassa. Lokakuun vallankumouksen jälkeen — emigrantti.— 89.
- ¹⁴⁰ Jossain elokuussa 1897 kirjoittamassaan kirjeessä, joka ei ole säilynyt, V. I. Lenin on nähtävästi puhunut A. A. Vanejeviltä saamastaan kirjeestä, jossa tämä oli tiedottanut Jenisein piirikunnan ispravnikan laittomista teoista. Ispravnikka oli vaatinut luovuttamaan Vanejeville kuuluneen metsästyspysynn.— 89.

- ¹⁴¹ *Engberg, O. A.*— Putilovin tehtaan työläinen; vallankumoukselliseen toimintaan osallistumisesta hänet oli karkotettu lokakuussa 1897 Itä-Siperiaan poliisivalvonnan alaiseksi; karkotusrangaistuksensa kärsi Shushenskojen kylässä.— 89.
- ¹⁴² Korjaukset kirjoitukseen „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi”, joista V. I. Lenin puhuu seuraavassakin kirjeessä (ks. s. 92), hän teki sen yhteydessä, kun kirjoitus painettiin uudelleen kokoelmassa „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia”.— 90.
- ¹⁴³ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „Kotiteollisuuden tilastotiedustelu Permin kuvernementissa vuonna 1894/95 ja 'kotiteollisuuden' yleisiä kysymyksiä” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 331—435).— 90.
- ¹⁴⁴ Kirjoitukset „Narodnikkilaisen haavesuunnittelun kukkasia” ja „Minkäläisestä perinnöstä me kieltäydymme?” Lenin liitti myöhemmin kokoelmaan „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 437—468 ja 469—513).
- Tässä mainittua V. I. Leninin kirjoitusta ei julkaistu. Mahdollista on, että tarkoitetaan A. A. Mikulinin kirjaa „Фабрично-заводская и ремесленная промышленность одесского градоначальства Херсонской губернии и Николаевского военного губернаторства” („Hersonin kuvernementin Odessan kaupunginpäällikön ja Nikolajevin sotilaskuvernöörin hallintoalueiden tehdas- ja käsiteollisuus”), joka oli julkaistu Odessassa v. 1897. Lenin siteeraa tätä kirjaa kirjoituksessaan „Kysymykseen tehdastilastoistamme (Prof. Karyshevin uusia tilastollisia urotekoja)” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 1—32).— 90.
- ¹⁴⁵ Kysymys on tsarihallituksen joulukuussa 1897 lakkauttamasta aikakauslehdestä „Novoje Slovo” („Uusi Sana”).— 93.
- ¹⁴⁶ Mainittuun V. I. Leninille lähetettyyn kirjaan oli luultavasti kirjoitettu salamusteella kirje.— 94.
- ¹⁴⁷ V. I. Leninin käännöstä Adam Smithin kirjasta ei ole olemassa. Mahdollisesti V. I. Lenin ei tiennyt tarkasti, mikä kirja hänelle lähetetään käännettäväksi, koska seuraavissa kirjeissään (ks. tätä osaa, s. 100 ja muita) Lenin puhuu vain Sidney ja Beatrice Webbin kirjan „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö” kääntämisestä.— 94.
- ¹⁴⁸ Kysymyksessä on kokoelman „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” julkaiseminen.— 97.
- ¹⁴⁹ Karkotettuna ollessaan V. I. Lenin yhdessä N. K. Krupskajan kanssa käänsi S. ja B. Webbin kirjan „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö” ensimmäisen osan ja toimitti toisen osan käännöksen.— 100.
- ¹⁵⁰ A. I. ja N. I. Veretennikov — V. I. Leninin äidinpuoleisia serkkuja. A. I. Veretennikov oli tuohon aikaan vakavasti sairas ja siksi Lenin

oli kovasti ihmeissään saatuaan häneltä tiedon, että hän oli mennyt toimeen.— 101.

¹⁵¹ V. I. Lenin tarkoittaa kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittamista.— 104.

¹⁵² Jenisein kuvernöörille osoitettu V. I. Leninin pyyntö (käsikirjoitus) jouduttaa niiden asiapapereiden antamista, jotka olivat hänelle tarpeen avioliiton solmimiseksi N. K. Krupskajan kanssa, on säilytettävänä NKP:n Keskuskomitean marxismin-leninisin instituutin arkistossa. Avioliitto solmittiin heinäkuun 10 p:nä 1898.— 106.

¹⁵³ Mainittu V. I. Leninin kirje M. A. Uljanovalle ei ole säilynyt. V. I. Lenin kävi Minusinskissa toukokuun 20 päivän tienoilla 1898. Tähän aikaan Minusinskissa nähtävästi kokoontui karkotettujen narodnajavoljalaisten ja marxilaisten kokous, joka pidettiin valtiollisen karkotetun S. G. Raitshinin karkaamisen johdosta (ks. huomautusta 93).— 108.

¹⁵⁴ *Jefimov, M. D.*— Jekaterinoslavin (nykyisen Dnepropetrovskin) entisen Aleksanterin etelävenäläisen tehtaan työläinen; vuonna 1894 liittyi ensimmäiseen tehtaalla toimineeseen sosialidemokraattiseen kerhoon, jota johti G. D. Leiteisen. Kerho harjoitti tehtaan työläisten keskuudessa aktiivista toimintaa. Huhtikuun 19:nä 1895 kerho järjesti niin sanotussa „Luostarin metsässä” vappujuhlan. Kerhon jäsenten pidätysten aikana elokuussa 1895 Jefimovin onnistui kätkeytyä. Heinäkuun lopussa 1897 hänet pidätettiin ja saman vuoden lokakuussa karkotettiin 3 vuodeksi Itä-Siperiaan.— 110.

¹⁵⁵ V. I. Lenin tarkoittaa S. ja B. Webbin kirjan „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö” ensimmäisen osan kääntämistä ja kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” kirjoittamista.— 110.

¹⁵⁶ *Sergei Ivanovitsh* — S. I. Mitskevitch (1869—1944)— vallankumouksellisen toimintansa aloitti 80-luvun lopussa. Vuonna 1893 liittyi marxilaisten moskovalaiseen kerhoon, johon V. I. Lenin piti yhteyttä vuonna 1894. Tämän kerhon avulla hektografoitiin kirjanen: „Mitä ovat 'kansan ystävät' ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan?”. Joulukuussa 1894 Mitskevitch joutui pidätetyksi ja karkotettiin vuonna 1897 viideksi vuodeksi Jakutian alueelle; toimi noin puoli vuotta lääkärinä kultakaivoksilla, minkä jälkeen hänet siirrettiin hallintoviranomaisten ehdotuksesta toimeen Jakutian alueen äärimmäiseen koillisosaan, Kolyman aluepiiriin. Vuonna 1903 palasi karkotuksesta ja suoritti monien vuosien kuluessa maanalaista puolueytötä Tverissä, Moskovassa, Nizhni Novgorodissa, Saratovissa; avusti bolshevikkien lehtiä. Venäjän kolmen vallankumouksen aktiivinen osanottaja. Kansalais sodan aikana työskenteli saniteettiosastoissa monilla rintamilla. Vuodesta 1921 — ammattiliittotyössä. S. I. Mitskevitchin aktiivisella osanotolla järjestettiin Vallankumousmuseo, jonka johtajana hän oli vv. 1924—1934. Viimeisinä elinvuosinaan harjoitti kirjallista toimintaa. Muistelmakirjan „Револ-

- люционная Москва" („Vallankumouksellinen Moskova") kirjoittaja. V. I. Leninin kirjeenvaihto S. I. Mitskevitchin kanssa karkotusvuosien ajoilta ei ole säilynyt.— 113.
- ¹⁵⁷ *Apollinaria Aleksandrovna* — A. A. Jakubova (Kuba, Lirotshka) (1870—1913), sosialidemokraatti; Pietarin „Taisteluliiton työväenluokan vapauttamiseksi" jutussa karkotettiin Itä-Siperiaan. V. I. Leninin ja N. K. Krupskajan läheinen toveri. Erääseen aikaan oli myötämielinen „ekonomisteille", oli „Rabotshaja Mysl" („Työväen Ajatus") lehden järjestäjiä (ks. V. I. Leninin kirjeenvaihtoa A. A. Jakubovan kanssa XIII Lenin-kokoelmassa (Ленинский сборник XIII), ss. 92—112). VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen liittyi menševikkeihin, sittemmin siirtyi bolshevikkien puolelle.— 113.
- ¹⁵⁸ *Lepeshinski, P. N.* (1868—1944)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen. Ollessaan karkotettuna Jenisein kuvernementin Minusinskin piirikunnassa tapasi vuonna 1898 V. I. Leninin ja ystävystyi hänen kanssaan. Karkotusajan päätyttyä vuonna 1900 asui Pihkovassa täytäten V. I. Leninin antamia tehtäviä; osallistui toimeliaasti „Iskran" („Kipinän") järjestämiseen ja levittämiseen. Vuonna 1902 kuului VSDTP:n II edustajakokouksen koollekutsumiseksi muodostettuun Organisaatiokomiteaan. Vuonna 1903 joutui jälleen karkotetuksi Itä-Siperiaan, josta karkasi samana vuonna ja eli vuoden 1905 joulukuuhun saakka Sveitsissä. Osallistui aktiivisesti puolueen II edustajakokouksen valmisteluun. Venäjän ensimmäisen, vuosien 1905—1907 vallankumouksen aikana teki vallankumouksellista työtä Jekaterinoslavissa ja Pietarissa. Helmikuun ja Lokakuun vallankumouksen aktiivinen osanottaja. Lokakuun vallankumouksen jälkeen — VSFNT:n Valistusasiain kansankomissariaatin kollegion jäsen, Turkestanin valistusasiain kansankomissaarin sijainen, Lokakuun vallankumouksen ja Venäjän kommunistisen puolueen historian aineistoa keräävän ja tutkivan komission ja Kansainvälisen vallankumoustaistelijain avustamisjärjestön (MOPR) järjestäjiä, sittemmin — Historiallisen museon ja Vallankumousmuseon johtaja. Muistelmakirjan „На повороте" („Käänteessä") kirjoittaja. Palkittiin 75-vuotispäivänään Työn Punaisen Lipun kunniamerkillä.— 113.
- ¹⁵⁹ *Lengnik, F. V.* (1873—1936)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen. Vuonna 1896 hän liittyi Pietarin „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi", joutui kohta sen jälkeen vangituksi ja oli noin kaksi vuotta vankilassa, sitten karkotettiin 3 vuodeksi Itä-Siperiaan. Osallistui „Iskra" („Kipinä") lehden perustamiseen. VSDTP:n II edustajakokouksessa hänet valittiin poissaolevana puolueen Keskuskomiteaan ja puolueen Neuvostoon. Vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen harjoitti vallankumouksellista toimintaa Venäjän monissa kaupungeissa. Lokakuun vallankumouksen jälkeen oli vastuunalaisissa toimissa Korkeimmassa kansantalousneuvostossa, Työläis- ja talonpoikaisinspektion kansankomissariaatissa ja Ulkomaankaupan kansankomissariaatissa; osallistui GOELRO:n (Valtion Venäjän-sähköistämiskomission) suunnitelman laatimiseen. Puolueen XII, XIII, XIV ja XV edustajakokouksessa valittiin NKP(b):n Keskuskontrollikomission jäseneksi.— 113.

- ¹⁶⁰ *Rostkovski, J. P.*— opiskellessaan Pietarin yliopistossa osallistui vallankumoukselliseen toimintaan; vuonna 1896 joutui pidätetyksi Pietarin „Taisteluliiton” jutussa syytettynä vallankumouksellisten julisteiden levittämisestä, vedettiin myös syytteeseen narodnajavoljalaisen kirjapainon jutussa; vuonna 1898 karkotettiin 3 vuodeksi Itä-Siperiaan; myöhemmin liittyi sosialistivallankumouksellisten puolueeseen.— 113.
- ¹⁶¹ *Grigorjeva, N. A.*— työläisnainen, ensimmäisiä työväenliikkeelle omistautuneita työläisnaisia; vuosina 1891—1892 järjesti suuntaukseltaan sosialidemokraattisen kerhon ja oli Viipurin puolen edustajana „Työväen keskuskerhossa”; työskenteli narodnajavoljalaisen ryhmän kirjapainossa. Vuonna 1893 vangittiin Narvassa ja karkotettiin v. 1895 viideksi vuodeksi Itä-Siperiaan; sittemmin liittyi sosialistivallankumouksellisten puolueeseen.— 113.
- ¹⁶² „*Tuttava*” — N. L. Meshtsherjakov (1865—1942), ammattivallankumouksellinen, kommunistisen puolueen vanha jäsen. Vallankumouksellisen toimintansa aloitti narodnajavoljalaisena; v. 1894 katkaisi suhteensa narodnikkilaisuuteen, v. 1901 liittyi „Venäjän vallankumouksellisten sosialidemokraattien ulkomaiseen liittoon”, v. 1902 saapui Moskovaan „Iskran” („Kipinän”) edustajana; oli VSDTP:n Moskovan komitean jäsen, Keski-Venäjän aluebyroon jäsen, työskenteli VSDTP:n Moskovan komitean kirjallisuus- ja esitelmäryhmässä. Joutui monta kertaa pidätetyksi, istui vankilassa, kaksi kertaa oli karkotettuna Siperiassa. Helmikuun vallankumouksen jälkeen puolueen Krasnojarskin komitean jäsen ja Moskovan työläisten edustajain kuvernementineuvoston puheenjohtaja. Lokakuun vallankumouksen jälkeen — „Pravda” („Totuus”) lehden toimittuskollegion jäsen, Kulutusosuuskuntien keskusliiton hallinnon jäsen. Valtion kustannusliikkeen toimituskollegion puheenjohtaja. Vuosina 1927—1938 — „Neuvostoliiton pienen tietosanakirjan” („Малая советская энциклопедия”) päätoimittaja, „Neuvostoliiton suuren tietosanakirjan” („Большая советская энциклопедия”) päätoimittajan sijainen; vuodesta 1939 — Neuvostoliiton Tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen. — 115.
- ¹⁶³ *Nadjan ystävätär* — A. I. Tshetshurina, joka yhdessä N. K. Krupskajan kanssa oli 90-luvun alussa opettajana Pietarissa Smolenskin ilta- ja sunnuntaikoulussa (Nevan tulliportin takana).— 115.
- ¹⁶⁴ Kysymyksessä on S. M. Friedmann, jonka osoitetta karkotetut käyttivät kirjojen ja rahan saamiseksi. „Jutun”, josta V. I. Lenin puhuu, aiheutti S. G. Raitshinin karkaaminen (ks. 93. huomautusta). Raitshin oli saanut ulkomailta rahaa Friedmannin osoitteella ilman tämän suostumusta. Sen johdosta karkotettujen minusinskilainen siirtokunta kääntyi muiden karkotettujen puoleen pyynnöllä olla käyttämättä Friedmannin osoitetta, ettei häntä saatettaisi poliisin epäilyksen alaiseksi.— 115.
- ¹⁶⁵ *Maria Germanovna* — M. G. Hopfenhaus, N. J. Fedosejevin ystävätär. Hänen kauttaan V. I. Lenin oli kirjeenvaihdossa N. J. Fedosejevin

kanssa. Saatuaan tiedon Fedosejevin itsemurhasta Hopfenhaus ampui itsensä.— 117.

¹⁶⁶ V. I. Leninille annettiin lupa käydä hoitamassa hampaita Minusinskissa, jossa hän oli kolme päivää, 10.—12. elokuuta. Minusinskissa ollessaan V. I. Lenin lähetti elokuun 12. Jenisein kuvernöörille pyynnön, että hänen sallittaisiin matkustaa Krasnojarskiin viikoksi hoitamaan hampaitaan, kun Minusinskissa ei ollut kokeneita lääkäreitä. Lenin halusi käyttää tätä matkaa tutustuakseen sosialidemokraattien toimintaan Krasnojarskissa ja tavatakseen karkotettuna ollutta P. A. Krasikovia ja hänen tovereitaan.

V. I. Lenin sai luvan ja matkusti syyskuun 11. Shushenskojen kylästä Krasnojarskiin (ks. tätä osaa, s. 488).— 118.

¹⁶⁷ *Ob* — rautatieasema *Ob*-joen vasemmalla rannalla. Kun joen yli ei ollut rautatiesiltaa, pikajunat kulkiivat tuohon aikaan vain mainitulle asemalle saakka.— 118.

¹⁶⁸ Ks. 149. huomautusta.— 118.

¹⁶⁹ Ks. 133. huomautusta.— 119.

¹⁷⁰ Tässä on kysymys G. M. Krzhizhanovskin ja Z. P. Nevzorovan häistä.— 119.

¹⁷¹ Ks. 105. huomautusta.— 120.

¹⁷² Tarkoitetaan kokoelman „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” julkaisemista.— 120.

¹⁷³ Lenin tarkoittaa kirjoitusta „Kysymykseen tehdastilastoistamme (Prof. Karyshevin uusia tilastollisia urotekoja)” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 1—32). Aikakauslehdissä „*Mir Bozhi*” („Maailma”) ja „*Nautshnoje Obozrenije*” („Tieteellisiä Katsauksia”) kirjoitusta ei julkaistu; se otettiin kokoelmaan „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia”.

„*Mir Bozhi*” („Maailma”)— suuntaukseltaan liberaalinen kirjallinen ja tieteellis-populäärinen kuukausijulkaisu; ilmestyi Pietarissa vuodesta 1892 vuoteen 1906. Vuonna 1898 tässä aikakauslehdessä julkaistiin Leninin arvostelu A. Bogdanovin kirjasta „Краткий курс экономической науки” („Lyhyt taloustieteen oppikurssi”) (ks. Teokset, 4. osa, ss. 33—41). Vuodesta 1906 vuoteen 1918 aikakauslehti ilmestyi nimellä „*Sovremennyi Mir*” („Nyky maailma”).

„*Nautshnoje Obozrenije*” („Tieteellisiä Katsauksia”)— kuukausijulkaisu; ilmestyi Pietarissa vuodesta 1894 vuoteen 1903. Tässä aikakauslehdessä julkaistiin marxilaisten erinäisiä kirjoituksia. Karkotusaikanaan V. I. Lenin julkaisi tässä aikakauslehdessä kirjoituksensa: „Epäkritiillistä kritiikkiä (‘*Nautshnoje Obozrenijen*’ 12. numerossa v. 1899 julkaistun hra P. Skvortsovin kirjoituksen ‘Tavarafetishismi’ johdosta)”, „Huomautus markkinateoriakysymykseen (Herrojen Tugan-Baranovskin ja Bulgakovin välisen polemiikin johdosta)” ja „Vieläkin realisoimisteoriakysymyksestä” (ks. Teokset, 3. osa, ss. 543—566; 4. osa, ss. 42—51, 61—79).— 120.

- ¹⁷⁴ „*Tjotushka*” („Täti”) — A. M. Kalmykova (1849—1926), yhteiskunnallinen ja poliittinen toimihenkilö, marxilaisen ja tieteellis-populäärisen kirjallisuuden kustantaja; 90-luvulla osallistui aktiivisesti kulttuuritoimintaan Pietarissa pitäen esitelmiä työläisten iltakoulussa ja työskennellen Vapaan talousseuran Pietarin valistuskomiteassa. Piti kiinteää yhteyttä „Työn vapautus” ryhmään ja Pietarin „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”. Sittemmin Kalmykova tuki kaikin tavoin „Iskraa” („Kipinää”) ja „Zarjaa” („Sarastusta”), järjesti niiden julkaisemiseksi rahallista apua. V. I. Lenin suhtautui häneen hyvin luottavaisesti ja kunnioitti häntä suuresti; on säilynyt eräitä V. I. Leninin hänelle kirjoittamia kirjeitä „Iskran” kaudelta (ks. Teokset, 34. osa, ss. 150—154 ja 160—162; 36. osa, ss. 95—96).— 120.
- ¹⁷⁵ V. I. Lenin lähetti S. ja B. Webbin kirjan „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö” käännöksen elokuun 16:nä 1898 (ks. tätä osaa, s. 118).— 122.
- ¹⁷⁶ *Lepeshinskaja, O. B.* (1871—1963) — Kommunistisen puolueen vanha jäsen; vuosina 1897—1900 asui miehensä P. N. Lepeshinskin kanssa karkotusalueella Siperiassa, toimi välskärinä Jenisein kuvernementin Kuraginskojen kylässä. Vuosina 1903—1906 oli maanpaossa Genevessä, työskenteli bolshevikkimigranttien ryhmässä. Vuonna 1906 palasi Venäjälle, asui Orshassa, jossa osallistui aktiivisesti vallankumoukselliseen liikkeeseen; sittemmin työskenteli lääkärinä Moskovassa ja Krimillä. Vuodesta 1919 opetus- ja tieteellisessä työssä Tashkentin ja Moskovan yliopistossa sekä Moskovan biologisessa ja lääketieteellisessä tutkimusinstituutissa. Neuvostoliiton Lääketieteellisen akatemian jäsen. Vuodesta 1949 johti Neuvostoliiton Lääketieteellisen akatemian Kokeellisen biologian instituutissa elollisen aineen kehittämisen osastoa. Palkittu Leninin kunniamerkillä ja Työn Punaisen Lipun kunniamerkillä.
- V. I. Leninin yhteisestä matkasta O. B. Lepeshinskajan kanssa ks. P. Lepeshinskin kirjaa „Ha novopore”, 1955, crp. 95—96 („Käännteessä”, 1955, ss. 95—96).— 123.
- ¹⁷⁷ *Kurnatovski, V. K.* (1868—1912) — ammattivallankumouksellinen, V. I. Leninin taistelutoveri; ylioppilasvuosinaan osallistui narodnaja-vojljalaisten kerhojen toimintaan ja harjoitti aktiivista propagandatyötä työläiskerhoissa; vuonna 1889 hänet vangittiin ja karkotettiin Arkangelin kuvernementtiin; karkotusajan päätyttyä v. 1892 matkusti Zürichiin, jossa liittyi paikalliseen „Työn vapautus” ryhmään. Palatessaan v. 1897 Venäjälle joutui rajalla pidätetyksi ja karkotettiin Itä-Siperiaan, jossa tapasi useamman kerran V. I. Leninin. Karkotusajan päätyttyä syksyllä 1900 asettui puolueen toimeksiannosta asumaan Tiflisiin, jossa antoi suurta apua gruusialaisille sosialidemokraateille leniniläis-iskralaisen linjan noudattamisessa; v. 1903 hänet vangittiin ja karkotettiin Jakutiaan; v. 1905 harjoitti puolue-työtä Tshitassa; v. 1906 sota-oikeus tuomitsi hänet kuolemanrangaistukseen, joka muutettiin elinkautiseksi pakkotyörangaistukseksi, karkasi samana vuonna ulkomaille; v. 1910 saapui pahasti sairaana Pariisiin ja tapasi jälleen V. I. Leninin.

- NKP:n KK:n marxismin-leninismin instituutin arkistossa on säilyttävänä valokuvajäljennös muistiin kirjoitetuista kysymyksistä, jotka V. I. Lenin esitti kuurolle Kurnatovskille Pariisissa ja jotka koskevat Tshitin vuoden 1905 vallankumoustarpahtumia (ks. Ленинский сборник XXV, стр. 300 (XXV Lenin-kokoelma, s. 300)).— 123.
- ¹⁷⁸ Kysymyksessä on kirjailija N. S. Sohanskajan (salanimi Kohanovskaja) kirja; A. I. Uljanova-Jelizarova käytti tätä kirjaa lähettääkseen V. I. Leninille kirjeen, joka oli kirjoitettu salamusteella kirjan rivien väliin.— 123.
- ¹⁷⁹ V. I. Lenin tarkoittaa kirjansa „Kapitalismin kehitys Venäjällä” ensimmäisiä lukuja. Tätä kirjaansa hän nimittää kirjeissä lyhennettynä „markkinoiksi”.— 126.
- ¹⁸⁰ V. I. Leninin kirja „Kapitalismin kehitys Venäjällä. Sisämarkkinain muodostuminen suurteollisuutta varten” ilmestyi maaliskuun lopussa 1899 M. I. Vodovozovan kustantamana (ks. Teokset, 3. osa).— 127.
- ¹⁸¹ Aikakauslehden „Natshalo” („Alku”) 3. numerossa v. 1899 V. I. Lenin julkaisi kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” III luvun kuusi ensimmäistä pykälää erillisenä kirjoituksena otsikolla „Вытеснение барщинного хозяйства капиталистическим в современном русском земледелии” („Kapitalistinen talous syrjäyttää Venäjän puukuajan maanviljelyksessä veropäivätyötaloutta”). Toimitus liitti tähän kirjoitukseen huomautuksen: „Tämä kirjoitus on katkelma tekijän suuresta tutkielmasta, jossa käsitellään kapitalismin kehitystä Venäjällä”.— 128.
- ¹⁸² Kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” alkulauseeseen V. I. Lenin teki myöhemmin lisäyksen, joka julkaistiin Postscriptumina.— 128.
- ¹⁸³ Kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” sisältöluetteloa ei supistettu.— 128.
- ¹⁸⁴ V. I. Leninin kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” korrehtuurin luki tekijän puolesta A. I. Uljanova-Jelizarova. Tilastotaulukkojen korjauslukuun otettiin tilastomies V. A. Ionov.
Vuoden 1899 tammikuun 25:ntenä päivätyssä kirjeessään Anna Iljinitshna kirjoittaa siskolleen Maria Iljinitshnalle:
„Sain jonkin verran järjestetyksi Volodjan kirjan painattamisasiaa (tein matkan pääasiallisesti sen vuoksi); keskustelin Vad. An’in (Ionovin.— *Toim.*) kanssa, joka lukee sen korrehtuuria, erilaisista yksityiskohdista,— valitsimme paperin, taulukkojen kirjasinlajin j.n.e. Viimeiset korjausvedokset tarkastamme yhdessä Mitjan kanssa. Haluttaisi tehdä kaikki mahdollinen, että hän (V. I. Lenin.— *Toim.*) olisi tyytyväinen tähän julkaisuun, mutta on kovin vaikeaa, kun asia on tuntematon ja kun pitkän matkan vuoksi en voi kirjeellisesti kysellä, vaan täytyy itse arvata”.— 129.
- ¹⁸⁵ Tässä on nähtävästi kysymys M. T. Jelizarovin luennoista työläisten ilt- ja sunnuntaikouluissa.— 132.

- ¹⁸⁶ Mainittua kirjettä ei ole. Kuten vuoden 1898 marraskuun 11:ntenä päivätystä kirjeestä näkyy, V. I. Lenin sai kokoelmansa „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” tekijäkappaleet, jotka hän pyysi lähettämään tuttavilleen tutustumista varten.— 133.
- ¹⁸⁷ *Grigorjev, M. G. („Jegorytsh”)*— sosialidemokraatti; hänet vangittiin v. 1889 N. J. Fedosejevin vallankumouksellisen kerhon toimintaan osallistumisesta Kazanissa; yhdessä I. H. Lalajantsin kanssa otti Nizhni Novgorodissa yhteyden paikallisiin marxilaisiin; v. 1890 tuomittiin kymmeneksi kuukaudeksi vankilaan, jotka istui „Krestyssa”. Palattuaan v. 1891 Nizhni Novgorodiin piti yhteyttä paikallisten marxilaisten P. N. Skvortsov-Stepanovin, I. P. Goldenbergin, A. A. Vanejevin, M. A. Silvinin, S. I. Mitskevitshin, L. B. Krasinin y.m. kanssa. Samarassa, jossa Grigorjev oli julkisen poliisivalvonnan alaisena, hän toimi marxilaisten samaralaisessa kerhossa, avusti „SamarSKI Vestnik” („Samaran Tiedonantaja”) lehteä. Touko-kuussa 1896 hänet jälleen vangittiin ja karkotettiin vuoden 1897 lopulla 4 vuodeksi Arkangeliin. Ks. hänen kirjoituksiaan: „Воспоминания о Федосеевском кружке в Казани (1888—1889 гг.)” („Muistelmia Fedosejevin kazanilaisesta kerhosta (vv. 1888—1889)”), joka julkaistiin „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) aikakauslehden 8. (20.) numerossa 1923 ja „Марксисты в Нижнем в 1889—1894 гг.” („Marxilaiset Nizhni Novgorodissa vv. 1889—1894”), joka julkaistiin „Proletarskaja Revoljutsija” aikakauslehden 4. (27.) numerossa 1924.
- V. I. Leninin mainitsema kirje M. G. Grigorjevälle ei ole säilynyt.— 133.
- ¹⁸⁸ „*Samaralainen, joka kirjoittaa 'Nautshnoje Obzrenije'*” („Tieteellisiin Katsauksiin”).— P. P. Maslov.— 133.
- ¹⁸⁹ *Saksan sosialidemokraattisen puolueen Stuttgartin edustajakokous*, joka pidettiin lokakuun 3—8 pnä 1898, käsittelee ensi kerran kysymystä revisionismista Saksan sosialidemokratiassa. Edustajakokouksessa luettiin maanpaossa olleen E. Bernsteinin varta vasten lähettämä ilmoitus, jossa tämä selosti ja puolusteli opportunistisia katsantokantojaan, jotka hän oli jo aikaisemmin esittänyt aikakauslehdessä „Die Neue Zeit” („Uusi Aika”) julkaistussa kirjoitus-sarjassa „Sosialismin ongelmia”. Bernsteinin vastustajain kesken ei edustajakokouksessa ollut yhtenäisyyttä: eräät, Bebelin ja Kautskyn johtamina, pyrkivät sovittamaan bernsteiniläisyyttä vastaan käytävän periaatteellisen taistelun ja puolueen sisällä noudatettavan varovaisen taktiikan peläten puolueen kahtiajakautumista; toiset—(Rosa Luxemburg, Parvus) heitä oli vähemmistö— olivat jyrkemmällä kannalla ja pyrkivät laajentamaan ja syventämään väittelyä. He eivät pelänneet mahdollista jakautumista. Edustajakokous ei tehnyt tästä kysymyksestä minkäänlaista päätöstä, mutta keskustelusta ja muista päätöksistä näkyi, että edustajakokouksen enemmistö pysyi uskollisena vallankumouksellisen marxilaisuuden aatteille.— 133.
- ¹⁹⁰ Kokoelma „Vladimir Iljin. Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” ilmestyi M. I. Vodovozovan kustantamana 1.200 kappaleen painoksena.— 134.

- ¹⁸¹ Kuten seuraavasta vuoden 1898 joulukuun 12:nä päivätystä kirjeestä näkyy, tämä kirje, jossa oli kokoelman „Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia” painovirheluettelo, hävisi postissa. Korjauksensa V. I. Lenin teki myöhemmin vain kirjoitukseen „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi”, joka liitettiin kokoelmaan „Agraarikysymys”, I osa, 1908.— 135.
- ¹⁸² *Maltshenko, A. L.*— teknologian insinööri; oli mukana perustamassa pietarilaista „Taisteluliittoa työväenluokan vapauttamiseksi”; joulukuun 9:nä 1895 vangittiin ja tammikuussa 1897 karkotettiin 3 vuodeksi Arkangelin kuvernementtiin. Myöhemmin jäi syrjään vallankumouksellisesta toiminnasta.— 135.
- ¹⁸³ *Jergin, A. A.*— „Narodnajavoljalaisten ryhmän” Pietarin illegaalisen kirjapainon — niin sanotun Lahden kirjapainon — järjestäjä. Tässä kirjapainossa painettiin monia julistuksia sekä V. I. Leninin kirjanen „Selitys sakkolaista, jonka mukaan työläisiä tehtaissa sakotetaan”. Toimiessaan narodnajavoljalaisessa järjestössä Jergin, kuten hän itse sanoi kuulusteluissa, lähentyi sosialidemokratian katsomuksia. Joulukuussa 1895 hänet vangittiin Pietarin sosialidemokraattisen järjestön jutussa. Kesäkuussa 1896 tapahtuneen kirjapainon hävityksen yhteydessä Jergin vedettiin syytteeseen myös tässä jutussa ja karkotettiin kahden vuoden vankeusrangaistuksen jälkeen 8 vuodeksi Itä-Siperiaan.— 139.
- ¹⁸⁴ *Fröhlich, N. N.*— valantehnyt asianajaja; asuessaan Pietarissa 1894 piti yhteyttä narodnajavoljalaisten ryhmään ja osallistui julistusten julkaisemiseen; v. 1898 hänet vangittiin ja karkotettiin 5 vuodeksi Itä-Siperiaan.— 139.
- ¹⁸⁵ *Zmejev, V. J.*— entisen Goldbergin tehtaan työläinen Pietarissa; osallistui Pietarin „Taisteluliiton” toimintaan; oli kiinteässä yhteydessä G. M. Krzhizhanovskin kanssa. Vuonna 1896 muutti Novgorodiin, osallistui aktiivisesti „Taisteluliiton” novgorodilaisen kirjapainon järjestämiseen; v. 1897 joutui pidätetyksi ja v. 1898 karkotettiin viideksi vuodeksi Itä-Siperiaan.— 139.
- ¹⁸⁶ *Aljushkevitch, N. O.* („Kemisti”) — osallistui vuonna 1892 toimeillaasti Pietarin vallankumouksellisten kerhojen toimintaan harjoittaen tarmokkaasti propagandaa työläisten keskuudessa; venäjäksi puolan kielestä kirjasi: „Mitä jokaisen työläisen pitää tietää ja muistaa”, jonka julkaisi hektografilla monistettuna. Vuonna 1893 joutui pidätetyksi ja pantiin syytteeseen „Työläisten keskuskerhon” jutussa; osallistui myöhemmin Novgorodissa novgorodilaisen kirjapainon järjestämiseen, josta syystä hänet jälleen vangittiin v. 1897 ja v. 1898 karkotettiin viideksi vuodeksi Itä-Siperiaan.— 139.
- ¹⁸⁷ *Talalajev, V. T.*— 90-luvun puolivälissä karkotettiin Pietarista Novgorodiin. Oli kiinteässä yhteydessä Pietarin „Taisteluliiton” järjestön jäsenten kanssa. Yhdessä Aljushkevitchin ja Zmejevin kanssa Talalajev järjesti kirjapainon, jossa ryhtyi painamaan „Tribun” („Tribuuni”) lehteä ja muita julkaisuja. Tässä kirjapainossa painettiin

myös: „Устав Центральной союзной рабочей кассы” („Työväen liittokeskuskassan säännöt”), Talalajevin kirjoittama julistus „Правое дело” („Oikea asia”), „Объявление рабочим Нового Адмиралтейства” („Ilmoitus Uuden Sotalaivatelakan työläisille”) y.m. Vuoden 1897 toisella puoliskolla Talalajev joutui pidätetyksi ja karkotettiin v. 1898 Itä-Siperiaan.— 139.

- ¹⁹⁸ *Tjutrjumova-Abramovitsh, R. A.* (1865—1920)— vuonna 1886 joutui pidätetyksi ylioppilasjutussa Pietarissa ja karkotettiin poliisivalvonnan alaiseksi Kazaniin; v. 1887 matkusti ulkomaille; v. 1892 liittyi sosialidemokraatteihin. Palattuaan 1897 ulkomailta hänet vangittiin ja karkotettiin ulkomaisten vallankumouksellisten kerhojen toimintaan osallistumisesta 5 vuodeksi Itä-Siperiaan; palattuaan v. 1905 jälkeen Euroopan Venäjälle osallistui puoluetööhön ollen bolshevikien kannalla.— 139.
- ¹⁹⁹ *Gorev (Goldman), B. I.*— kuului pietarilaiseen „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”; v. 1897 hänet vangittiin; v. 1899 karkotettiin Olekminskiin; karkotusajan päätyttyä vuoden 1902 lopussa matkusti ulkomaille, jossa otti yhteyden iskralaiseen keskukseseen. Organisaatiokomitean jäsenenä osallistui aktiivisesti II edustajakokouksen koolekutsumiseen, kävi Venäjän monissa kaupungeissa; edustajakokouksen kokoontumisen edellä joutui rajalla pidätetyksi. Pääsi vapaaksi keväällä 1905, minkä jälkeen toimi bolshevikien Keskuskomitean ja VSDTP:n Pietarin komitean asiamiehenä. Vuoden 1905 vallankumouksen aikana — Työläisten edustajain neuvoston toimeenpanevan komitean jäsen; taantumusvuosina — likvidaattori-menshevikki; oli menshevikki vuoteen 1920 saakka, jolloin sanoutui irti menshevismistä. Jäätyään syrjään aktiivisesta politiikasta omistautui opetustyöhön.— 139.
- ²⁰⁰ Kuten seuraavasta kirjeestä ilmenee, V. I. Lenin ja N. K. Krupskaja saivat luvan käydä Minusinskissa. He saapuivat Minusinskiin nähtävästi joulukuun 24 tai 25 p:nä 1898 ja asettuivat Krzhizhanovskien ja Starkovien luokse. Minusinskissa he olivat tammikuun 1 päivään 1899.— 143.
- ²⁰¹ Näitä korjauksia kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” alkulauseeseen ei tehty.— 144.
- ²⁰² Käsikirjoituksen (puhtaaksi kirjoitetun) 44. liuskan teksti tuli V. I. Leninin kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” ensimmäisen painoksen 20. sivulle (ks. Teokset, 3. osa, s. 39). Leninin mainitsemää korjausta ei tehty ensimmäiseen eikä myöhempiinkään painoksiin.— 144.
- ²⁰³ *T. B.— M. I. Tugan-Baranovski* — kirjan „Русская фабрика в прошлом и настоящем” („Venäläinen tehdas ennen ja nyt”) kirjoittaja.— 144.
- ²⁰⁴ *Bulgakov, S. N.*— kirjan „О рынках при капиталистическом производстве. Теоретический этюд” („Markkinoista kapitalistisen tuotannon oloissa. Teoreettinen tutkielma”) kirjoittaja.— 144.

- ²⁰⁵ *Krasnoperov, I. M.*— kuusikymmenluvun raznotshinetsiläisen intelligenssin edustajia, osallistui vuoden 1863 „Kazanin salaliittoon”, jonka tarkoituksena oli nostattaa Kazanin kuvernementissa ja sen naapurikuvernementeissa talonpoikaiskapina ja vetää siten pois osa niistä sotajoukoista, jotka osallistuivat kapinan kukistamiseen Puolassa. Ylioppilaskerhon erään jäsenen petturuuden seurauksena kapinan valmistelu murtui jo alkuunsa.
Vapauduttuaan v. 1867 julkisen poliisivalvonnan alaisuudesta Krasnoperov toimi yhteen aikaan Samaran ja sitten Tverin kuvernementin zemstvohallinnon tilasto-osaston johtajana; kirjoitteli „Russkije Vedomostiin” („Venäläisiin Sanomiin”) vuodesta 1886 alkaen.— 145.
- ²⁰⁶ „*Zhizn*” („Elämä”)— kuukausijulkaisu; ilmestyi Pietarissa vuosina 1897—1901; vuonna 1902 sitä julkaistiin ulkomailla. Vuodesta 1899 lähtien aikakauslehti oli „legaalisten marxilaisten” käsissä.
„*Zhiznissä*” julkaistiin V. I. Leninin kirjoitus „Kapitalismi maataloudessa (Kautskyn kirjan ja hra Bulgakovin kirjoituksen johdosta)”, joka oli tarkoitettu julkaistavaksi aikakauslehdessä „*Natshalo*” („Alku”), sekä kirjoitus „Vastaus hra P. Nezhdanoville” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 91—144, 145—150).— 147.
- ²⁰⁷ Lenin tarkoittaa populääriä saksalaista firmaa „*Reclam*”, joka julkaisi monta tuhatta kaunokirjallista pikku julkaisua (*Universal-Bibliothek*), joiden hinta oli 20 pf (10 kop) kirjanen.— 147.
- ²⁰⁸ Tämä kirje oli postikortti, joka oli kirjoitettu Shushenskojen kylässä. Kuten lisäyksestä näkyy, V. I. Lenin otti tämän postikortin mukaansa Minusinskiin ja lähetti sen vasta joulukuun 28 pnä.— 148.
- ²⁰⁹ Kysymyksessä on P. B. Struven esitelmä „Perusmomentit Venäjän maaorjatalouden kehityksessä XIX vuosisadan alusta vuoteen 1861”, jonka hän piti Moskovon lakitieteellisessä seurassa joulukuun 7:ntenä 1898. Seloste esitelmästä julkaistiin „*Russkije Vedomostin*” („*Venäläisten Sanomien*”) 279. numerossa joulukuun 9:ntenä 1898.
Maaorjuuden luhistumisen syitä koskevista N. J. Fedosejevin katsantokannoista voidaan päätellä vain meidän päiviimme säilyneestä Fedosejevin kirjoituksesta „*Историческая справка*” („*Historiallinen todiste*”), joka julkaistiin „*Samarski Vestnik*” („*Samaran Tiedonantaja*”) lehdessä 16. ja 17. tammikuuta 1897, sekä Andrejevskille kirjoitetusta kirjeestä, jonka otsikkona on „*Откуда и как произошел русский рабочий класс?*” („*Mistä ja miten Venäjän työväenluokka on syntynyt?*”) (ks. kokoelmaa „*Федосеев Николай Евграфович*” („*Fedosejev Nikolai Jevgrafovitsh*”). 1923, ss. 145—154). N. J. Fedosejevin tätä kysymystä käsittelevää perusteellista teosta ei ole löydetty.— 149.
- ²¹⁰ V. I. Lenin tarkoitti M. I. Tugan-Baranovskin kirjaa „*Промышленные кризисы в современной Англии, их причины и влияние на народную жизнь*” („*Teollisuuspulat nykyäivien Englannissa, niiden syyt ja vaikutus kansan elämään*”).— 150.

- ²¹¹ Kuvaus siitä, kuinka V. I. Lenin ja muut toverit ottivat vastaan Uuttavuotta Minusinskissa, ks. P. Lepeshinskin kirjasta „На повопоре” („Käänteessä”).— 151.
- ²¹² Kysymyksessä on disputaatio, joka pidettiin joulukuun 19:ntenä 1898 Moskovan yliopiston juhlasalissa M. I. Tugan-Baranovskin puolustaessa väitöskirjaansa „Русская фабрика в прошлом и настоящем” („Venäläinen tehdas ennen ja nyt”), jonka hän esitti kansantaloustieteen tohtorin arvon saavuttamiseksi.— 153.
- ²¹³ Tänä lisäyksenä V. I. Leninin kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” II lukuun on nähtävästi alaviite V. V:n (V. P. Vorontsovin) kirjan „Судьбы капитализма в России” („Kapitalismin kohtalot Venäjällä”) johdosta (ks. Teokset, 3. osa, s. 158).— 153.
- ²¹⁴ Paketin V. I. Leninille Shushenskojeen olivat lähettäneet omaiset. Maria Aleksandrovna Uljanova kirjoitti siitä tyttärelleen Maria Iljinitshnalle: „Lähetin joulukuun 17:ntenä Shushiin Volodjalle shakkipelin ja Nadjalle makeisia ajatellen, että he saavat ne pyhiksi tai ainakin Uudeksivuodeksi, mutta he saivat ne vasta kuukauden kuluttua, noin 17. tammikuuta.”— 154.
- ²¹⁵ A. A. Vanejev oli esittänyt pyynnön, että hänet siirrettäisiin lauhkeammalle ilmastoalueelle, minkä johdosta Irkutskin kenraalikuvernööri antoi määräyksen hänen siirtämisestä Tunkaan, Irkutskin kuvernementtiin. Vasta toistetun pyynnön ja erityisen lääkärintodistuksen esittämisen jälkeen saatiin aikaan, että Vanejev siirrettiin kesäkuun alussa 1899 Minusnskin piirikunnan Jermakovskojen kylään, jossa hän kolmen ja puolen kuukauden kuluttua kuoli.— 155.
- ²¹⁶ *Tshetvertti* — entinen venäläinen viljamitta, joka poistettiin metrijärjestelmän voimaansaattamisen yhteydessä. Se oli 8 tshetverikkaa eli 209,9 litraa.— 160.
- ²¹⁷ Ilmoitus „Natshalo” („Alku”) nimisen aikakauslehden ilmestymisestä julkaistiin „Russkije Vedomostin” („Venäläisten Sanomien”) 14. numerossa 14. tammikuuta 1899.— 162.
- ²¹⁸ Kuten seuraavasta kirjeestä näkyy kysymyksessä on R. Gvozdevin kirja „Кулачество-ростовщичество, его общественно-экономическое значение”. V. I. Leninin arvostelu tästä kirjasta julkaistiin „Natshalo” („Alku”) aikakauslehden 3. numerossa 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 54—56).— 162.
- ²¹⁹ A. A. Vanejevia ei siirretty Antsiferovon kylään hänen sairautensa vuoksi.— 162.
- ²²⁰ *Mahnovets*, V. P. (Akimov) (1872—1921)— „ekonomismin” ideologeja, kuului menshevikkien oikeistosiipeen. Vuonna 1898 karkotettiin Itä-Siperiaan, josta karkasi ja matkusti sitten Sveitsiin, missä liittyi „Venäjän sosialidemokraattien ulkomaiseen liittoon”; VSDTP:n II edustajakokouksessa johti oikeistolaista rabotshejedelolaista siipeä.— 162.

- 221 *Arefjev, V. S.*—vallankumouksellisen toimintansa aloitti 90-luvun alussa, vuonna 1894 hänet vangittiin ja karkotettiin ensin Vjatkkaan, sitten Minusinskin piirikunnan Kazatshinskojen kylään. Vjatkassa ollessaan kirjoitteli „Vjatskaja Gazetaan” („Vjatkan Lehteen”) ja „Vjatski Krai” („Vjatkan Aluepiiri”) lehteen, Siperiassa — „Vostotshnoje Obozrenije” („Idän Katsauksia”) ja „Sibirskaja Zhizn” („Siperian Elämä”) lehtiin, minkä johdosta karkotettiin Kazatshinskojen kylästä. Kirjoituksiaan julkaisi myös „Izvestija vostotshnogo sibirskogo otdela russkogo geografitsheskogo obshtshestva” („Venäjän maantieteellisen seuran Itä-Siperian osaston Tiedonannoissa”) sekä muissa julkaisuissa. Venäjälle palattuaan liittyi sosialisti-vallankumouksellisten puolueeseen.— 162.
- 222 Tässä on kysymys liitteistä V. I. Leninin kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” VII lukuun: „Yhteenveto Euroopan Venäjän tehdasteollisuutta koskevista tilastotiedoista” ja „Tärkeimmät tehdasteollisuuskeskukset Euroopan Venäjällä” (ks. Teokset, 3. osa, ss. 535—536, 537—541).— 164.
- 223 *Gvozdev, R.* (Zimmermann, R. E.)—„Natshalo” („Alku”) aikakauslehteen avustaja, „Samarski Vestnik” („Samaran Tiedonantaja”) lehteen johtajia, kirjan „Кулачество-ростовщичество, его общественно-экономическое значение” tekijä, josta V. I. Lenin kirjoitti arvostelun (ks. Teokset, 4. osa, ss. 54—56).— 164.
- 224 „Samaralaisella hengellä” tarkoitetaan „samaralaisten” („Samarski Vestnikin” („Samaran Tiedonantajan”) toimituksen) suhtautumista aikakauslehteen „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) ja sen toimitukseen (Struveen ja Tugan-Baranovskiin), joita he syyttivät liberalismissa.— 164.
- 225 V. I. Lenin palautti bibliografisen aikakauslehteen „Izvestija po literature, naukam i bibliografii knizhnyh magazinov tovarishtshestva M. O. Wolff” („M. O. Wolffin yhtiön kirjakauppojen tiedonantoja kirjallisuuden, tieteiden ja bibliografian alalta”) erään numeron, johon nähtävästi oli kirjoitettu salamusteella kirje. Siitä, että se oli pyydetty lähettämään, hän kirjoitti salassapitämistarkoituksessa.— 167.
- 226 Tarkoitetaan V. I. Leninin arvostelua Parvuksen kirjasta „Maailman markkinat ja maatalouskriisi. Taloustieteellisiä kuvauksia”. Arvostelu julkaistiin „Natshalo” („Alku”) aikakauslehteen 3. numerossa v. 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 52—53).— 167.
- 227 *V. A.*—tilastomies V. A. Ionov, joka luki V. I. Leninin kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” tilastotaulukoiden korrehtuurin.— 168.
- 228 Seuraavasta kirjeestä näkyy, että mainitun kirjasen A. I. Uljanova-Jelizarova lähetti näytteeksi kirjasinlajista, jolla „Kapitalismin kehitys Venäjällä” ladottiin.— 168.
- 229 V. I. Lenin tarkoittaa kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” II luvussa olevaa „Taulukkoja A ja B kuvaavaa diagrammia” (ks. Teokset, 3. osa, sivujen 116 ja 117 välissä).— 169.

- ²³⁰ Ei ole saatu selville, mistä „toisesta” tilastomiehestä on kysymys.— 169.
- ²³¹ *Kustantaja* — A. N. Potresov, joka V. I. Leninille kirjoittamassaan kirjeessä arvosteli hänen kirjoitustaan „Minkäläisestä perinnöstä me kieltäydymme?”. Lenin hyväksyi tietyn osan Potresovin huomautuksista ja kirjoitti tälle vastauskirjeessään, että sensuurinäkökohtien vuoksi hän ottaa vertailuja tehdessään Skaldinin eikä Tshernyshevskiä ja hänen kanssaan samoinajattelevia (ks. Teokset, 34. osa, ss. 10—11).— 169.
- ²³² Kysymyksessä on luultavasti L. Martovin kirje. Martov samoin kuin Lenin oli saanut samansisältöisen kirjeen A. N. Potresovilta. „Porvarillisuudesta” syyttäminen, josta Lenin kirjeessään puhuu, oli nähtävästi lähtöisin „samaralaisilta”. Esimerkiksi P. Maslov julkaisi „Nautshnoje Obozrenijen” („Tieteellisten Katsausten”) 3. numerossa v. 1899 kirjoituksen „Идеализация натурального хозяйства” („Luontoistalouden idealisointia”). Tähän kirjoitukseen liittyvässä huomautuksessa Maslov kirjoittaa seuraavaa: „Tuottajien etujen ajamisen saivat perinnökseen talouksettoman tuottajan ideologit, jotka kehittivät Tshernyshevskin perusajatuksia ja perustelivat ne tieteellisesti. Siksi ei voida mitenkään yhtyä Vlad. Iljiniin (‘Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia’), joka katsoo talouksettomien ideologian 60-luvun liberaalisilta valistajilta saaduksi ‘perinnöksi’. Porvarillisilta ‘valistajilta’ saivat ja voivat saada perinnön vain porvarilliset ‘valistajat’. Se on ehkä suurikin kunnia — lukeutua kaiken kunnioituksen ansainneiden valistajien ‘perijäksi’, mutta minkäpä sille voi, kun porvarillisten ja ei-porvarillisten valistajien kesken on yhteistä vain se, että kummatkin ovat progressisteja ja katsovat samaan suuntaan — länteen?!”.— 169.
- ²³³ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoituksen „Minkäläisestä perinnöstä me kieltäydymme?” V lukua „Hra Mihailovski ‘oppilaiden’ kieltäytymisestä perinnöstä” (ks. Teokset, 2. osa, ss. 505—513).
- Mihailovski, N. K. (1842—1904)* — liberaalisen narodnikkilaisuuden huomattava ideologi; aikakauslehden „Russkoje Bogatstvo” („Venäjän Rikkaus”) perustaja ja toimittaja. Tämän aikakauslehden palstoilla hän kävi kiihkeää polemiikkaa marxilaisia vastaan; oli samalla aikakauslehtien „Otetshestvennyje Zapiski” („Isänmaallinen Lehti”), „Severnyi Vestnik” („Pohjolan Sanomat”) ja „Russkaja Mysl” („Venäläinen Ajatus”) huomattava avustaja. N. K. Mihailovskin karakteristiikkaa ks. V. I. Lenin, Teokset, 20. osa, ss. 104—108.— 169.
- ²³⁴ *Silvin, M. A. (1874—1955)* — kuului Pietarin „Taisteluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”, vuodesta 1901—leniniläisen „Iskran” („Kipinän”) kannattaja. Järjesti illegaalisen kirjallisuuden kuljetusta ja salaisia kirjapainoja; kirjoitteli moniin bolshevistisiin julkaisuihin, oli tsaarivallan vainotoimenpiteiden kohteena, istui 5 vuotta koppivankilassa, kaksi kertaa karkotettiin Siperiaan. Vuonna 1908 jäi syrjään poliittisesta toiminnasta. Lokakuun vallankumouksen jälkeen

- työskenteli VSFNT:n Valistusasiain kansankomissariaatissa, vuodesta 1923 — yhteiskunnallisen vakuutuksen alalla; harjoitti pedagogista toimintaa.— 169.
- ²³⁵ Ei ole saatu varmasti selville, mistä kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” VII lukuun tehtävästä lisäyksestä on puhe. Täysin mahdollista on, että sellaisena lisäyksenä on alaviite tämän luvun viimeistä edelliseen kappaleeseen, jossa V. I. Lenin vahvistaa oikeaksi Marxin antaman teollisuuden kapitalististen muotojen ja asteiden luokittelun vastoin sitä luokittelua (Heldin ja Bücherin tutkielmia), „joka sekoittaa manufaktuurin tehtaan kanssa ja erottaa ylösostajalle suoritetun työn erikoiseksi teollisuusmuodoksi” (ks. Teokset, 3. osa, ss. 488—489).— 169.
- ²³⁶ Kysymyksessä on käännöspalkkio V. I. Leninin venäjämäisestä S. ja B. Webbin kirjasta „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö”, joka ilmestyi O. N. Popovan kustantamana vuonna 1900.— 170.
- ²³⁷ Kysymyksessä on nähtävästi V. I. Leninin arvostelu kirjasta „Торгово-промышленная Россия. Справочная книга для купцов и фабрикантов” („Venäjän kauppa ja teollisuutta. Käsikirja kauppiaita ja tehtailijoita varten”). Arvostelu julkaistiin aikakauslehden „Natshalo” („Alku”) 3. numerossa 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 57—60).— 171.
- ²³⁸ V. I. Leninin kirja „Kapitalismin kehitys Venäjällä” ladottiin samalla kirjasinlajilla kuin 24. sivu T. Ribot'n kirjassa „Affektiivinen muisti”, joka oli lähetetty Leninille näytteeksi.— 171.
- ²³⁹ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „Huomautus markkinateoria-kysymykseen (Herrojen Tugan-Baranovskin ja Bulgakovin välisen polemiikin johdosta)”, joka julkaistiin aikakauslehden „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”) 1. numerossa v. 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 42—51). P. B. Struven vastauskirjoitus „К вопросу о рынках при капиталистическом производстве (По поводу книги Булгакова и статьи Ильина)” („Kysymykseen markkinoista kapitalistisen tuotannon oloissa (Bulgakovin kirjan ja Iljinin kirjoituksen johdosta)”) julkaistiin „Nautshnoje Obozrenijen” samassa 1. numerossa.
- Markkinateoriakysymys aiheutti vilkasta polemiikkaa, johon osallistui myös A. Izgojev, P. Nezhdanov, B. Avilov ja P. Skvortsov. V. I. Lenin julkaisi „Nautshnoje Obozrenijen” 8. numerossa kirjoituksensa „Vieläkin realisoimisteoriakysymyksestä” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 61—79). P. B. Struve viivytti tämän kirjoituksen painattamista nähtävästi siinäkin tarkoituksessa, että olisi voinut julkaista kirjoituksensa „Ответ Ильину” („Vastaus Iljinille”) „Nautshnoje Obozrenijen” samassa numerossa. Polemiikka tästä kysymyksestä käytiin edelleenkin. „Zhizn” („Elämä”) aikakauslehden 12. numerossa v. 1899 ilmestyi P. Nezhdanovin kirjoitus „Полемика по вопросу о рынках” („Polemiikki markkinakysymyksestä”) ja V. I. Leninin kirjoitus „Vastaus hra P. Nezhdanoville” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 145—150).— 171.

- ²⁴⁰ „*Uusi Aika*” („*Die Neue Zeit*”)— Saksan sosialidemokraattisen puolueen aikakauslehti; ilmestyi Stuttgartissa vuodesta 1883 vuoteen 1923. Vaikka tämän aikakauslehden tilaaminen Venäjälle olikin luvallista, se usein takavarikoitiin, jos tilaaja oli poliittisesti epäluotettava henkilö. Omaisilleen kirjoittamissa kirjeissä V. I. Lenin kirjoitti tämän aikakauslehden nimen salassapitämistarkoituksessa venäjäksi. Tämän aikakauslehden tilasivat V. I. Leniniä varten omaiset Moskovassa ja se lähetettiin hänelle edelleen Shushenskojen kylään.— 172.
- ²⁴¹ Kysymyksessä on eräs kuvernementtien zemstvohallintojen julkaisema maatalouskatsaus. V. I. Lenin käytti näitä katsauksia kirjoittaessaan kirjaansa „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*”.— 172.
- ²⁴² V. I. Lenin tarkoittaa kirjan „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*” V lukuun liitettyä elinkeinoammattien kategorioita koskevaa taulukkoa (ks. Teokset, 3. osa, s. 303). Tämä taulukko painettiin kirjassa kaikkein pienimmällä kirjasinlajilla (nonparellilla), kuten V. I. Lenin oli kehottanut tekemään.— 173.
- ²⁴³ Tässä on kysymys kirjan „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*” toisen luvun toisen pykälän taulukosta, joka koskee tietoja osuusmaan jakautumisesta talonisäntien eri ryhmien kesken, sekä saman luvun ensimmäisen pykälän taulukosta, joka koskee tietoja talonisäntien enskirjymän syrjäyttämisestä Taurian kuvernementin Dneprin ujestissa (ks. Teokset, 3. osa, ss. 65 ja 52).— 173.
- ²⁴⁴ Kirjan „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*” alkulauseeseen V. I. Lenin lisäsi vain Postscriptumin (ks. Teokset, 3. osa, ss. 6—8). Siitä V. I. Lenin kirjoittaa 82. kirjeessä (ks. s. 182).— 173.
- ²⁴⁵ Kysymyksessä on V. I. Leninin kirjoitus „*Vieläkin realisoimisteoria-kysymyksestä*”, joka julkaistiin „*Nautshnoje Obozrenije*” („*Tieteellisiä Katsauksia*”) aikakauslehden 8. numerossa v. 1899. Tässä kirjoituksessa V. I. Lenin ei viittaa kirjaansa „*Kapitalismin kehitys Venäjällä*”, koska tiedot sen ilmestymisajasta olivat epämääräisiä, vaan kirjoitukseensa „*Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi*”, joka oli julkaistu kokoelmassa „*Taloudellisia tutkielmia ja kirjoituksia*”.— 173.
- ²⁴⁶ M. T. Jelizarov voitti tunnetun saksalaisen shakinpelaajan E. Laske-
rin simultaanipelissä. Lasker oli Moskovassa tammikuun lopussa ja helmikuun alussa 1898.— 175.
- ²⁴⁷ „*Oikeauskoisilla*” tarkoitetaan nähtävästi „*samaralaisia*” (ks. huomautusta 60).— 175.
- ²⁴⁸ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „*Vieläkin realisoimisteoria-kysymyksestä*” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 61—79).— 177.
- ²⁴⁹ G. M. Krzhizhanovskille ja V. V. Starkoville ei annettu lupaa siirtyä Minusinskista Shushenskojen kylään.— 181.

- ²⁵⁰ Bibliografisessa aikakauslehdessä „Izvestija” („Tiedonantaja”) oli nähtävästi rivien väliin kirjoitettu salamusteella kirje.— 182.
- ²⁵¹ Kirjeeseen liitetystä painovirheluettelosta näkyy, että V. I. Lenin tarkoittaa kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” II ja III luvun painettuja arkkeja.— 182.
- ²⁵² Sisältöluetteloon jätettiin jokaisen pykälän yksityiskohtainen sisältö.— 182.
- ²⁵³ Tässä on kysymys Kautskyn kirjasta „Die Agrarfrage”, 1899 („Agraarikysymys”). V. I. Lenin kirjoitti siitä arvostelun, joka julkaistiin „Natshalo” („Alku”) aikakauslehden 4. numerossa 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 80—85); tästä kirjasta tehdyt muistiinpanot on julkaistu XIX Lenin-kokoelmassa. NKP:n KK:n marxismin-leninismin instituutin arkistossa on säilytettävänä Kautskyn kirjan se kappale, jossa on V. I. Leninin tekemiä merkintöjä.— 182.
- ²⁵⁴ Turuhanskiin V. I. Lenin kirjoitti L. Martoville. V. I. Leninin karkotusajan kirjeenvaihto L. Martovin kanssa ei ole säilynyt.— 186.
- ²⁵⁵ Tässä on kysymys lakosta, joka oli v. 1899 kolmessakymmenessä Pietarin, Moskovan, Odessan, Kievin ja Harkovin korkeakoulussa. Levottomuudet Suomessa oli aiheuttanut Suomen Perustuslain kumoaminen helmikuun 3 (15) p:nä 1899.— 186.
- ²⁵⁶ Tarkoitetaan aikakauslehteä „Natshalo” („Alku”).— 187.
- ²⁵⁷ M. T. Jelizarov voitti ottelun pelatessaan huomattavan venäläisen shakinpelaajan M. I. Tshigorinin kanssa.— 188.
- ²⁵⁸ Aikakauslehteä „Praktitsheskaja Zhizn” („Käytännöllinen Elämä”) ja I. F. Tšionin kirjaa „Нигилисты и нигилизм” („Nihilistit ja nihilismi”) oli nähtävästi käytetty salamusteella kirjoitettujen kirjeiden lähettämiseksi V. I. Leninille.— 189.
- ²⁵⁹ Avilov, B. V.— sosialidemokraatti; harjoitti vallankumouksellista toimintaa Harkovissa, Pietarissa, Astrakanissa, Kalugassa ja Moskovassa. Vuonna 1918 jäi syrjään poliittisesta elämästä. B. V. Avilov kirjoitti arvostelun V. I. Leninin kirjasta „Kapitalismin kehitys Venäjällä”: tämä arvostelu julkaistiin „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”) aikakauslehden 10. numerossa 1899. Kirjeessä on puhe B. Avilovin kirjoituksesta „Новый опыт экономической гармонии” (Н. Каблуков. „Об условиях развития крестьянского хозяйства в России”, М., 1899 г.)” („Taloudellisen sopusoinnun” uusi koe (N. Kablukov. „Talonpoikaistalouden kehityksen ehtoista Venäjällä”, Moskova, 1899))”, joka julkaistiin „Natshalo” („Alku”) aikakauslehden 1.—2. numerossa 1899.— 190.
- ²⁶⁰ Aikakauslehden „Natshalo” („Alku”) 1.—2. ja 3. numerossa 1899 oli julkaistu S. Bulgakovin kirjoitus „К вопросу о капиталистической эволюции земледелия” („Maanviljelyksen kapitalistisesta kehityksestä”).— 190.

- ²⁶¹ V. I. Lenin eritteli kriittisesti S. Bulgakovin katsomuksia kahdessa kirjoituksessa (ensimmäisessä ja toisessa) „Kapitalismi maataloudessa (Kautskyn kirjan ja hra Bulgakovin kirjoituksen johdosta)”. Kun aikakauslehti „Natshalo” („Alku”) lakkautettiin kesäkuussa 1899, kirjoitus ilmestyi aikakauslehden „Zhizn” („Elämä”) 1. ja 2. numerossa 1900 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 91—144).
- Se, kuinka suuren merkityksen V. I. Lenin antoi Bulgakovia vastaan suunnatuille kirjoituksilleen, näkyy hänen kirjeestään A. N. Potresoville huhtikuun 27 p:nä 1899 (ks. Teokset, 34. osa, ss. 15—20).— 192.
- ²⁶² V. I. Lenin odotti M. A. Uljanovan ja A. I. Uljanova-Jelizarovan saapuvan Shushenskojen kylään.— 192.
- ²⁶³ Kirjoitus „Kapitalismi maataloudessa” julkaistiin paljoo myöhemmin (tammi- tai helmikuussa 1900) kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” ilmestymistä, joten mainittuja viittauksia ei pyyhitty pois.— 193.
- ²⁶⁴ V. I. Lenin ryhtyi toimittamaan S. ja B. Webbin kirjan „Englannin tradeunionismin teoria ja käytäntö” toisen osan käännöstä vasta syyskuun alussa 1899. Toimitustyön hän sai loppuun tammikuun 19:nä 1900. Tämä osa ilmestyi O. N. Popovan kustantamana marraskuussa 1901.— 195.
- ²⁶⁵ Se, että P. B. Struve antoi V. I. Leninin kirjoituksen „Vieläkin realisoimisteoriakysymyksestä” aikakauslehteen „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”), johtui myös aikakauslehden „Natshalo” („Alku”) epävarmasta asemasta sen vuoden 1899 huhtikuun numeron jouduttua takavarikoiduksi.— 195.
- ²⁶⁶ Kysymys on Bulgakovin kirjoitukseen „К вопросу о капиталистической эволюции земледелия” („Maanviljelyksen kapitalistisesta kehityksestä”) kuuluvasta huomautuksesta, jossa hän hylkää marxilaisen Zusammenbruchin (sosialistisen vallankumouksen) teorian. Vähän aikaisemmin Bernstein oli antanut samanlaisen arvostelun revisionistisessa kirjassaan „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie”, 1899 („Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät”).— 195.
- ²⁶⁷ Kysymyksessä on V. I. Leninin toinen Bulgakovin-vastainen kirjoitus „Kapitalismi maataloudessa” (ks. huomautusta 261). Kuten 98. ja 99. kirjeestä (ss. 217 ja 218) näkyy, V. I. Lenin teki siihen myöhemmin korjauksia.— 195.
- ²⁶⁸ Tarkoitetaan „Russkoje Bogatstvo” („Venäjän Rikkauden”) 4. numerossa 1899 julkaistua N. K. Mihailovskin kirjallisuuskatsausta „Литература и жизнь” („Kirjallisuus ja elämä”)—sen sitä osaa, jossa Mihailovski arvostelee aikakauslehtien „Natshalo” („Alku”) ja „Zhizn” („Elämä”) suuntaa.— 196.
- ²⁶⁹ Sellaista huomautusta ei ole artikkelin „Kapitalismi maataloudessa” toisen kirjoituksen lopussa. Mahdollisesti V. I. Lenin puhui siitä kirjoituksen ensimmäisen variantin yhteydessä.— 196.

- 270 V. I. Lenin tarkoittaa artikkelin „Kapitalismi maataloudessa” toista kirjoitusta.— 197.
- 271 „Oppilaa!” — Marxin ja Engelsin seuraajat. Tätä termiä käytettiin XIX vuosisadan 90-luvulla marxilaisten julkisena nimityksenä.— 198.
- 272 Kysymyksessä on A. Bogdanovin kirja „Краткий курс экономической науки” („Lyhyt taloustieteen oppikurssi”), joka ilmestyi 1897. V. I. Leninin arvostelu tästä kirjasta julkaistiin „Mir Bozhi” („Maailma”) nimisen aikakauslehden 4. numerossa 1898 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 33—41).— 199.
- 273 Tarkoitetaan V. I. Leninin kirjoituksia „Taloudellisen romantismin luonnehtimiseksi (Sismondi ja meidän kotimaiset sismondilaisemme)” ja „Vastaus hra P. Nezhdanoville”, joka julkaistiin aikakauslehden „Zhizn” („Elämä”) joulukuun (12.) numerossa 1899 (ks. Teokset, 2. osa, ss. 111—241; 4. osa, ss. 145—150).— 200.
- 274 Viittauksena, josta V. I. Lenin puhuu, on kirjoituksen „Vastaus hra P. Nezhdanoville” alussa oleva seuraava lause: „Mitä tulee muihin hra P. Nezhdanovin asettamiin kysymyksiin, jotka koskevat markkinateoriaa ja muun muassa P. B. Struven mielipiteitä, niin rajoitun vain viittaamaan artikkeliini vastaukseksi Struvelle ('Vieläkin realisoimisteoriakysymyksestä’; sen julkaiseminen 'Nautshnoje Obozrenijessa’ on pitkistynyt syistä, jotka eivät ole riippuneet tekijästä’”) (ks. Teokset, 4. osa, s. 145).— 200.
- 275 Erikoista kirjoitusta, jossa olisi käsitelty M. I. Tugan-Baranovskin artikkelia „Основная ошибка абстрактной теории капитализма Маркса” („Marxin abstraktisen kapitalismiteorian perusvirhe”), V. I. Lenin ei kirjoittanut. Hän puhuu siitä vain kirjoituksensa „Epäkriittillistä kritiikkiä” viimeiseen kappaleeseen kuuluvassa alaviitteessä (ks. Teokset, 3. osa, s. 566). Kesäkuun 27:ntenä 1899 päivätyssä kirjeessään A. N. Potresoville V. I. Lenin kirjoittaa: „Venäläisten oppilaiden 'huimaavat löydöt’ ja heidän uskantilaisuutensa alkaa suuttua minua yhä enemmän. Luin Tugan-Baranovskin artikkelin 'Nautshnoje Obozrenijen’ 5. numerosta... Ihmetellä täytyy, miten tyhmää ja isoista pötyä! Ei tutkita lainkaan historiallisesti Marxin oppia, ei tehdä mitään uusia tutkimuksia, vaan kaavoissa sattuneiden virheiden perusteella (mielivaltaisesti muutettu lisäarvon suhdelukua), sen perusteella, että poikkeustapaus julistetaan yleiseksi säännöksi (työn tuottavuuden kohoaminen ilman tuotteen arvon pienenemistä: se on mieletöntä, jos se vain katsotaan yleiseksi ilmiöksi), kaiken sen perusteella puhutaan 'uudesta teoriasta’, Marxin virheestä, uudesta asennoitumisesta... Ei, en jaksa uskoa todeksi lausuntoanne, että Tugan-Baranovski muuttuu yhä enemmän Genosseksi (toveriksi.— *Toim.*)” (ks. Teokset, 34. osa, s. 22).— 202.
- 276 Kysymyksessä on G. V. Plehanovin kirja „Beiträge zur Geschichte des Materialismus”, 1896 („Lisiä materialismin historiaan”). Tähän kirjaan V. I. Lenin viittaa myös kirjoituksessaan „Vieläkin realisoimis-

teoriakysymyksestä”, jossa hän puhuu Struven viettymyksestä „arvostelevaan filosofiaan” ja Marxin oppilaiden epäonnistuneesta yrityksestä hedelmöittää Marxin teoriaa uskantilaisuudella (ks. Teokset, 4. osa, ss. 67—68).— 202.

- 277 Kysymyksessä on G:in arvostelu A. Bogdanovin kirjasta „Основные элементы исторического взгляда на природу” („Historiallisen luonnonkäsityksen peruselementit”).

Ei tiedetä, kirjoittiko V. I. Lenin vastauskirjoituksen tähän arvosteluun. Se, että hän sai Bogdanovin kirjan Siperiaan, näkyy helmikuun 25:ntenä 1908 päivätyistä V. I. Leninin kirjeistä A. M. Gorkille, jossa Lenin kirjoitti: „Bogdanovin filosofisia teoksia seurasin alkaen hänen energeettisestä kirjastaan 'Historiallinen luonnonkäsitys', jonka tutkin Siperiassa ollessani. Bogdanovilla tuo kanta oli vain siirtymistä muihin filosofisiin katsantokantoihin” (ks. Teokset, 13. osa, s. 430).

Kuten kesäkuun 27:ntenä 1899 päivätyistä kirjeistä A. N. Potresoville tiedetään, V. I. Lenin oli tuohon aikaan olettanut, että salanimellä A. Bogdanov kirjoittaa G. V. Plehanov (ks. Teokset, 34. osa, s. 24).— 202.

- 278 „Credo” — uskon symboli, ohjelma, maailmankäsityksen esitys. Tällä nimellä tuli tunnetuksi manifesti, jonka vuonna 1899 julkaisi „ekonomistien” ryhmä (S. N. Prokopovitch, J. D. Kuskova ja muut, joista tuli myöhemmin kadetteja). V. I. Lenin kirjoitti jyrkän, paljastavan vastalauseen „ekonomistien” katsomuksia vastaan. Tämä „vastalause” käsiteltiin ja yksimielisesti hyväksyttiin 17 poliittisen karkotetun marxilaisen neuvottelukokouksessa, jonka Lenin oli kutsunut koolle Minusinkin piirikunnan Jermakovskojen kylään. (Karkotettujen neuvottelukokouksesta ks. P. N. Lepeshininkin muistelmia hänen kirjassaan „На повороте”, 1955, стр. 113—115 („Käänteessä”, 1955, ss. 113—115.)) „Vastalause” on kirjoitettu elokuun lopussa tai syyskuun alussa 1899 (ks. Teokset, 4. osa, ss. 151—165).

Leninin seikkaperäinen lausunto „Credosta” oli lähetetty nähtävästi salamusteella kirjoitetussa kirjeessä.— 205.

- 279 „Vuoden 1900 tammikuun 29 päivä” — V. I. Leninin karkotusajan päättymispäivä.— 206.

- 280 V. I. Lenin tarkoittaa S. Bulgakovin kirjoitusta „Закон причинности и свобода человеческих действий” („Syysuhteen laki ja inhimillisten toimintojen vapaus”) ja P. Struven kirjoitusta „Еще о свободе и необходимости” („Vieläkin vapaudesta ja välttämättömyydestä”), jotka julkaistiin „Novoje Slovo” („Uusi Sana”) aikakauslehden toukokuun (8.) numerossa 1897. Kumpikin kirjoitus oli Kantin, Stammlerin, Simmelin ja muiden filosofian kysymyksiä koskevan polemiikin jatkoa, jota Struve ja Bulgakov kävivät keskenään aikakauslehden „Voprosy Filosofii i Psihologii” („Filosofian ja Psykologian Kysymyksiä”) palstoilla vuosina 1896—1897. Stammlerista Lenin puhuu kirjoituksessaan „Epäkritillistä kritiikkiä” (ks. Teokset, 3. osa, ss. 565—566), sekä kesäkuun 27:ntenä 1899 päivätyssä kirjeessään A. N. Potresoville (ks. Teokset, 34. osa, s. 23).— 207.

- 281 V. I. Lenin tarkoittaa P. Skvortsovin kirjoitusta „К вопросу о рынках (По поводу заметки г. Петра Струве „К вопросу о рынках при капиталистическом производстве”)” („Markkinakysymyksestä (Hra Pjotr Struven kirjoituksen 'Kysymykseen markkinoista kapitalistisen tuotannon oloissa' johdosta)”), joka oli julkaistu „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”) aikakauslehdessä 7. numerossa 1899.— 207.
- 282 V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „Vieläkin realisoimisteoriakysymyksestä” (ks. Teokset, 4. osa, ss. 61—79).— 207.
- 283 Tässä on kysymys suunnitellusta käyntimatkasta Leninin luokse Shushenskojen kylään. Mainittu sähkösanoma ei ole säilynyt.— 208.
- 284 Kysymyksessä on kirja: Ed. Bernstein. „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie”, 1899 („Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät”). Leninin lausuntoa tästä kirjasta ks. hänen syyskuun 1 p:nä 1899 päivätyistä kirjeistään (tämä osa, s. 216).— 212.
- 285 Saksan sosialidemokratian Hannoverin puoluepäivät pidettiin loka-kuun 9—14 p:nä 1899. Päiväjärjestyksen peruskysymyksessä — „Hyökkäys puolueen tärkeimpiä katsantokantoja ja taktiikkaa vastaan” — edustajakokous asettui vastustamaan Bernsteinin revisionistisia katsomuksia, mutta ei antanut bernsteiniläisyydestä perinpohjaista arvostelua.— 213.
- 286 Näiden kirjoitusten käsikirjoitukset enempää kuin vedoksetkaan eivät ole säilyneet. Ilmeistä on, että nämä kirjoitukset oli tarkoitettu julkaistaviksi aikakauslehdessä „Natshalo” („Alku”), jonka tsaarihallitus lakkautti kesäkuussa 1899. Karkotusajalta on tiedossa V. I. Leninin yksi lyhyt kirjoitus „Erään sanomalehtikirjoituksen johdosta” (syyskuu 1897), jossa V. I. Lenin käsittelee N. Levitskin kirjoitusta: „О некоторых вопросах, касающихся народной жизни” („Eräistä kansan elämää koskevista kysymyksistä”), joka oli julkaistu „Russkije Vedomostiin” („Venäläisten Sanomien”) 239. numerossa elokuun 30 p:nä 1897 (ks. Teokset, 2. osa, ss. 291—298).
- Levitski, N. V.*— liberaalinen narodnikki, maanviljelysarttelien perustaja Hersonin kuvernementissa XIX vuosisadan 90-luvulla. Narodnikit ja eserrät pitivät maanviljelysartteleita eräänä keinona, jolla voidaan ehkäistä kapitalismi ja suorittaa rauhallinen „maaseudun sosialisointi” (ilman luokkataistelua ja vallankumousta).— 214.
- 287 Ei ole saatu selville, mistä Vandervelden kirjasta on kysymys.— 216.
- 288 Salaisuuden säilyttämiseksi asioita koskevassa kirjeenvaihdossa V. I. Lenin ja hänen omaisensa kirjoittivat kirjeet salamusteella.— 217.

- ²⁸⁹ Käsikirjoituksen puuttumisen takia ei ole voitu saada selville, mistä korjauksista toiseen kirjoitukseensa „Kapitalismi maataloudessa (Kautskyn kirjan ja hra Bulgakovin kirjoituksen johdosta)” V. I. Lenin puhuu. Kuten seuraavasta kirjeestä näkyy, Lenin lähetti nuo korjaukset syyskuussa 1899 ja kirjoitus julkaistiin aikakauslehdessä „Zhizn” („Elämä”) helmikuussa 1900.— 217.
- ²⁹⁰ Sanomalehden „Sächsische Arbeiterzeitung” („Saksin Työväenlehti”) mainittujen numeroiden liitteissä vuodelta 1898 oli julkaistu G. V. Plehanovin kirjoitus „Wofür sollen wir ihm dankbar sein? Offener Brief an Karl Kautsky” („Mistä meidän on häntä kiitettävä? Avoin kirje Karl Kautskylle”), jossa Plehanov arvostelee jyrkästi Bernsteinia. Huomautuksessa kirjansa „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie” („Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät”) viimeiseen lukuun E. Bernstein ottaa esille Plehanovin mainitun kirjoituksen ja polemisoi sitä vastaan.— 217.
- ²⁹¹ V. I. Lenin tarkoittaa aikakauslehteä „Le Mouvement Socialiste” („Sosialistinen Liike”), joka alkoi ilmestyä vuonna 1899 J. Longuet'n toimittamana.
- Longuet, J.* (1876—1938)—K. Marxin tyttären, Jenny Marxin poika; Ranskan sosialistisen puolueen ja II Internationalen reformistisia johtajia. Ensimmäisen maailmansodan vuosina oli pasifismin kannalla.— 219.
- ²⁹² Tätä kirjaa Anna Iljinitshna oli luultavasti käyttänyt salamusteella kirjoitetun kirjeen lähettämiseen; V. I. Leninin sanat, että „Moskovassa pidettyä ammattiyhdistyskokousta selostava kirja... on hyvin mielenkiintoinen ja opettavainen”, tarkoittavat ilmeisesti tuon kirjeen sisältöä.— 219.
- ²⁹³ Tammikuun 19:nä 1900 N. K. Krupskaja lähetti Jenisein kuvernementtihallintoon pyynnön, että hänelle annettaisiin lupa matkustaa Ufaan omalla kustannuksellaan. Odottamatta luvan saapumista N. K. Krupskaja lähti matkalle Shushenskojen kylästä V. I. Leninin kanssa 29. tammikuuta. Matkatodistuksen Krupskaja sai samana päivänä Minusinskin kaupungissa.
- N. M. Knipovitshin perhe — Nadezhda Konstantinovna Krupskajan läheisiä ystäviä.
- Knipovitsh, N. M.* (1862—1939)—siihen aikaan nuorempi zoologi Tiedeakatemia Pietarin Zoologisessa museossa. Vuonna 1893 valittiin Pietarin yliopiston yksityisdosentiksi, mutta sittemmin erotettiin opettajakunnasta poliittisen epäluotettavuuden vuoksi. Kuului Blagojevin sosialidemokraattiseen ryhmään, josta syystä joutui vuonna 1887 vankilaan ja sitten 5 vuodeksi julkisen poliisiavalvonnan alaiseksi; oli myös syytettynä Pietarin „Taisteluliiton” jutussa vuonna 1896. Huomattava eläintieteilijä; vuodesta 1935 — Neuvostoliiton Tiedeakatemian kunniajäsen.— 221.

- ²⁹⁴ Kysymyksessä on V. I. Leninin kirjoitus „Epäkriittillistä kritiikkiä ('Nautshnoje Obozrenijen' 12. numerossa v. 1899 julkaistun hra P. Skvortsovin kirjoituksen 'Tavarafetishismi' johdosta)” (ks. Teokset, 3. osa, ss. 543—566).— 222.
- ²⁹⁵ S. N. Prokopovitshin kirja „Рабочее движение на Западе” („Työväenliike Lännessä”) pidätettiin 22. toukokuuta 1899 Pietarin sensuurikomitean puheenjohtajan määräyksestä; ilmestyi tammikuussa 1900. Vuoden 1899 lopussa V. I. Lenin kirjoitti arvostelun Prokopovitshin kirjasta. Tämä arvostelu, joka on säilynyt käsikirjoituksena ilman alkua ja loppua, julkaistiin ensi kerran v. 1928 VII Lenin-kokoelmassa (ks. Teokset, 4. osa, ss. 166—175).— 222.
- ²⁹⁶ Aikakauslehden „Zhizn” („Elämä”) 2. numerossa v. 1900 julkaistiin V. I. Leninin toinen kirjoitus „Kapitalismi maataloudessa (Kautskyn kirjan ja hra Bulgakovin kirjoituksen johdosta)”. Mahdollista on, että kirjeessä mainitaan juuri siitä aikakauslehden numerosta, jossa oli tämä kirjoitus.— 223.
- ²⁹⁷ Tarkoitetaan noihin aikoihin tapahtuneita vangitsemisia.— 223.
- ²⁹⁸ Kysymyksessä on L. Martov, joka Siperiasta saapuessaan poikkesi Pskoviin.— 224.
- ²⁹⁹ N. K. Krupskajalle ei annettu lupaa muuttaa Ufasta Pskoviin. Kesäkuun 7:ntenä 1900 V. I. Lenin yhdessä äitinsä ja siskonsa A. I. Uljanova-Jelizarovan kanssa matkusti Ufaan poliisidepartementin luvalla (joka oli saatu äidin, M. A. Uljanovan pyynnöstä). Heinäkuun 10:ntenä Lenin palasi Podolskiin.— 225.
- ³⁰⁰ Kysymyksessä on A. N. Potresov, jonka tehtäväksi oli annettu, kuten L. Martov kirjoitti, matkustaa ulkomaille ja ottaa välitön yhteys G. V. Plehanoviin ja P. B. Axelrodiin sekä ottaa saksalaisilta sosialidemokraateilta selvää illegaalisien sanomalehden julkaisumahdollisuuksista Saksassa (ks. Ленинский сборник IV, стр. 60) (IV Lenin-kokoelma, s. 60).— 225.
- ³⁰¹ Kysymyksessä on P. Struven kirjoitus „Основная антиномия теории трудовой ценности” („Työarvoteorian perusantinomia”), joka oli julkaistu „Zhiznin” („Elämän”) 2. numerossa 1900. Kirjeessä mainittu pieni Struvea vastaan suunnattu lisäys on alaviite, joka on sijoitettu V. I. Leninin kirjoituksen „Epäkriittillistä kritiikkiä” loppuun (ks. Teokset, 3. osa, s. 566).— 225.
- ³⁰² D. I. Pisarevia koskeva kirjoitus on V. I. Zaslutshin kirjoittama; se julkaistiin aikakauslehden „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”) 3., 4., 6. ja 7. numerossa v. 1900 salanimellä N. Karelin.— 225.
- ³⁰³ Ei ole saatu selville, mistä kirjasesta ja vedoksesta on puhe.— 226.
- ³⁰⁴ V. I. Lenin esitti huhtikuun 20 p:nä 1900 poliisidepartementin tihetöörille pyynnön, että hän saisi luvan asua puolitoista kuukautta

vaimonsa, N. K. Krupskajan sairauden vuoksi Ufassa. V. I. Leninin pyyntö hylättiin; myöhemmin lupa saatiin äidin, M. A. Uljanovan pyynnöstä.

Käsikirjoitus on säilytettävänä NKP:n KK:n marxismin-leninismin instituutin arkistossa.— 227.

- ³⁰⁵ Ei ole saatu selville, mistä käännöksestä on puhe.— 227.
- ³⁰⁶ *Filippov, M. M.*— „Nautshnoje Obozrenije” („Tieteellisiä Katsauksia”) aikakauslehden toimittaja.— 227.
- ³⁰⁷ Torstai oli poliisidepartementin vastaanottopäivä. V. I. Lenin pyysi äitiään hankkimaan Pietarista hänelle luvan käydä Ufassa N. K. Krupskajan luona. Sellaisen luvan M. A. Uljanova sai.— 230.
- ³⁰⁸ Toukokuun 20:ntenä 1900 V. I. Lenin saapui illegaalisesti Pietariin ottamaan yhteyksiä paikallisiin sosialidemokraatteihin. Toukokuun 21. hänet pidätettiin kadulla yhdessä Martovin kanssa, ja sattumalta poliisi ei silloin kehittänyt Leninin mukana ollutta Plehanoville osoitettua salamusteella kirjoitettua kirjettä. Toukokuun 31. V. I. Lenin vapautettiin ja saapui kesäkuun 1. Pietarin ohraosaston virkamiehen saattamana Podolskiin.— 231.
- ³⁰⁹ Ei ole saatu selville, kenen luona V. I. Lenin aikoi käydä Siperiassa, mutta nähtävästi hän ei käynyt siellä, vaan saapui Ufasta Podolskiin heinäkuun 10. ja heinäkuun 16. 1900 matkusti ulkomaille järjestämään „Iskra” („Kipinä”) lehteä.— 232.
- ³¹⁰ Vuonna 1900 V. I. Lenin ei asunut Pariisissa, ja siellä käydessäänkin viiپی vain lyhyen ajan, mutta asuinpaikan salassa pitämiseksi lähetti kirjeet Venäjälle Pariisin kautta.— 233.
- ³¹¹ Tätä sanontaa V. I. Lenin käytti salassapitämistarkoituksessa. Elokuun lopussa 1900 Lenin kävi Nürnbergissä tapaamassa A. Braunia, saksalaista sosialidemokraattia, joka antoi suurta apua „Iskran” („Kipinän”) julkaisemisen teknillisessä järjestelyssä Saksassa.— 233.
- ³¹² A. I. Uljanova-Jelizarova oli siihen aikaan ulkomailla.— 233.
- ³¹³ Syyskuun alussa 1900 V. I. Lenin ei ollut Pariisissa, vaan Münchenissä. Pariisi on mainittu salassapitämistarkoituksessa.— 234.
- ³¹⁴ M. I. Uljanova vangittiin syyskuun 30:ntenä 1899 ja karkotettiin Nizhni Novgorodiin tutkinnan päättymiseen saakka; saman vuoden joulukuussa palasi Moskovaan.— 234.
- ³¹⁵ Tarkoitetaan rahtikonttoria, jonka kautta V. I. Leninille lähetettiin kirjoja.— 235.
- ³¹⁶ D. I. Uljanov oli vuosina 1898—1899 julkisen poliisivalvonnan alaisena Podolskissa, Moskovan kuvernementissa, sitten hänen sallittiin mennä opiskelemaan Tarton yliopistoon, jonka hän päätti vuonna 1901.— 237.

- 317 V. I. Lenin asui Münchenissä eikä Prahassa. F. Modráčekin osoite oli annettu salassapitämistarkoituksessa.— 239.
- 318 *Kiinan matkailija* — A. P. Skljarenko, joka oli tähän aikaan toimessa rautatiellä Mantshuriassa.— 239.
- 319 „Prahalaiset” on kirjoitettu salassapitämistarkoituksessa — V. I. Lenin asui siihen aikaan Münchenissä.— 242.
- 320 S. I. Mitskevitch oli siihen aikaan karkotettuna Sredne-Kolymskissa VSDTP:n Moskovan järjestön jutusta. Hänen ja V. I. Leninin välinen kirjeenvaihto ei ole säilynyt.— 243.
- 321 Joulukuussa 1900 V. I. Lenin kävi Leipzigissä toimittaakseen lopullisesti „Iskran” („Kipinän”) ensimmäisen numeron ennen sen ilmestymistä.— 246.
- 322 N. K. Krupskajan karkotusaika päättyi maaliskuun 11:ntenä 1901.— 248.
- 323 V. I. Lenin tarkoittaa „Манифест партии социалистов-революционеров” („Sosialistivallankumouksellisten puolueen manifestia”), joka oli lähetetty hänelle H. B. Krasinin välityksellä valokuva-albumissa.— 249.
- 324 Ei ole saatu selville, mistä käsikirjoituksista on puhe.— 252.
- 325 Ufasta matkustaessaan N. K. Krupskaja pysähtyi muutamaksi päiväksi Moskovaan.— 252.
- 326 Mahdollista on, että tarkoitetaan arvosteluja, jotka V. I. Lenin oli kirjoittanut S. N. Prokopovitshin kirjasta „Рабочее движение на Западе” („Työväenliike Lännessä”) ja K. Kautskyn kirjasta „Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik” („Bernstein ja sosialidemokraattinen ohjelma. Vasta-arvostelua”) vuoden 1899 lopussa ja jotka julkaistiin ensi kerran v. 1928 VII Lenin-kokoelmassa (ks. Teokset, 4. osa, ss. 166—175 ja 176—186).— 255.
- 327 Tämä osoite on annettu salassapitämistarkoituksessa.— 256.
- 328 V. I. Lenin kävi Wienissä hankkimassa ulkomaanpassia N. K. Krupskajalle, jotta hän olisi voinut saapua Leninin luo.— 256.
- 329 M. I. Uljanova ja M. T. Jelizarov pidätettiin maaliskuun 1 päivän vastaisena yönä 1901 VSDTP:n Moskovan järjestön jutussa.— 259.
- 330 Tämä kirje oli lähetetty M. I. Uljanovalle vankilaan ja siinä on Moskovan vetotuomioistuimen prokuraattorin sijaisen leima.— 260.
- 331 Kysymyksessä on Uljanovien perheen läheinen tuttava V. A. Levitski, joka palveli siihen aikaan Moskovan kuvernementin Podolskin ujestissa saniteettilääkärinä. V. I. Lenin tutustui Levitskiin ollessaan

- ennen ulkomaille matkustamistaan omaistensa luona kesäaunnonlla Podolskissa ja pyysi V. A. Levitskiä kirjoittamaan „Iskraan” („Kipinään”). Levitskin yksi kirje „Пробуждение кирпичников” („Tiilenvolttajien herääminen”) julkaistiin „Iskraan” I. numerossa.— 264.
- ³³² *Siperialaiset ystävät* — G. M. Krzhizhanovski, V. V. Starkov, M. A. Silvin ja muut toverit, jotka olivat karkotettuina samanaikaisesti V. I. Leninin kanssa.— 264.
- ³³³ Vapauduttuaan vankilasta M. T. Jelizarov aikoi matkustaa Syzraniin veljensä P. T. Jelizarovin luo.— 266.
- ³³⁴ M. T. Jelizarov oli siihen aikaan Kulkulaitosministeriön Moskovan insinööriopiston ylioppilaana.— 266.
- ³³⁵ D. I. Uljanov päätti Tarton yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan vuonna 1901.— 266.
- ³³⁶ Elokuun 2. 1901 päivätyssä kirjeessään (ks. tätä osaa, s. 522) N. K. Krupskaja kirjoittaa: „Noin viikon kuluttua aiomme Volodjan kanssa matkustaa vähäksi aikaa Sveitsiin Anjutan luo”. Lokakuun 3. V. I. Lenin osallistui Zürichissä „Iskraan” („Kipinään”) ja „Sotsialdemokratian” ulkomaisten järjestöjen edustajain neuvottelukokoukseen ja lokakuun 4.—5. „Iskraan” ja „Sotsialdemokratian” järjestön, „Venäjän sosialidemokraattien ulkomaisen liiton”, Bundin ja „Borba” ryhmän „yhdistävään” edustajakokoukseen.— 266.
- ³³⁷ D. I. Uljanovin ei sallittu tavata sisartaan M. I. Uljanovaa. Kieltoa perusteltiin sillä, että hän oli itse hiljattain ollut syytettynä poliittisessa jutussa.— 267.
- ³³⁸ M. V.— M. V. Zvorykina — M. I. Uljanovan ystävätär kymnaasivuodelta. Yhteen aikaan hän asui M. A. Uljanovan kanssa Podolskissa.— 268.
- ³³⁹ „Vanha ystävä” — I. N. Tshebotarjov, M. T. Jelizarovin yliopistoveri, koko Uljanovien perheen läheinen ystävä.— 269.
- ³⁴⁰ „Naapurihuuttorin’ asukas” — A. A. Preobrazhenski, maanviljelyssiirtokunnan jäsen Shornelin huuttorissa, joka sijaitti muutaman virstan päässä Alakajevkasta, jossa Lenin vietti kesää vuodesta 1889 vuoteen 1893. Myöhemmin, tultuaan marxilaiseksi, A. A. Preobrazhenski osallistui vallankumoukselliseen toimintaan.— 271.
- ³⁴¹ M. A. Uljanova asui Samarassa sinä aikana, jolloin M. I. Uljanova oli siellä karkotuksessa.— 272.
- ³⁴² V. I. Lenin tarkoittaa kirjojaan, jotka M. A. Uljanovan toimesta oli lähetetty Siperiasta Moskovaan. Osa näistä kirjoista on nykyisin säilytettävänä NKP:n KK:n marxismin-leninismien instituutin arkistossa.— 274.

- ³⁴³ *B. R. Y.*—sovitut kirjaimet, joilla A. I. Uljanova-Jelizarova sai Leniniltä kirjeitä Postlagernd (postista noudettavaksi) ulkomailla.— 276.
- ³⁴⁴ Huhtikuun 12. 1902 V. I. Lenin ja N. K. Krupskaja matkustivat Münchenistä Lontooseen, kun „Iskran” („Kipinän”) julkaiseminen siirrettiin sinne.— 276.
- ³⁴⁵ *Aleksejev, N. A.* (s. 1873)—vallankumouksellisen liikkeen aktiivinen osanottaja, NKP:n vanha jäsen; keväällä 1897 liittyi Pietarin „Taiseluliittoon työväenluokan vapauttamiseksi”. Vuonna 1898 vangittiin ja karkotettiin 4 vuodeksi Vjatkan kuvernementtiin. Karattuaan karkotuksesta eli vuoden 1899 joulukuusta vuoteen 1905 Lontoossa, oli „Venäjän vallankumouksellisten sosialidemokraattien ulkomaisen liiton” jäsen; VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen oli bolshevikien edustajana Lontoossa; osallistui toimeliaasti puolueen III edustajakokouksen järjestämiseen, oli edustajakokouksessa edustajana neuvottelevalla äänioikeudella. Palattuaan joulukuussa 1905 Pietariin oli monien bolshevististen sanoma- ja aikakauslehtien toimituskollegioiden jäsenenä, harjoitti agitaatio- ja propagandatoimintaa; vuosina 1911—1917 asui ja työskenteli Siperiassa. Kansalaissodan vuosina osallistui koltshakovilaisten murskaamiseen Lena-joen alueella; vuoden 1922 alussa kutsuttiin V. I. Leninin ehdotuksesta työhön keskukseen; työskenteli Poliittisen valistustyön pääkomiteassa, Kominternissa ja muissa neuvosto- ja puolue-elimissä. Nykyisin nauttii henkilökohtaista eläkettä; palkittu Leninin kunniamerkillä.
- Ensimmäisten viikkojen aikana Lontoossa ollessaan V. I. Lenin käytti hänen asuntoaan ja osoitettaan.— 276.
- ³⁴⁶ Kesällä 1902 M. A. Uljanova kävi ulkomailla tapaamassa V. I. Leniniä ja oli hänen ja A. I. Uljanova-Jelizarovan luona pari viikkoa Loguivyssa (Ranskan pohjoisrannikolla).
- Huhtikuun 10:ntenä 1909 päivätystä kirjeessään Leninille M. A. Uljanova kirjoitti: „Aiotteko mennä pohjois-Ranskaan, jossa asuimme yhdessä muutama vuosi sitten? Minusta siellä oli hyvin mieluista olla”.— 277.
- ³⁴⁷ A. I. Uljanova-Jelizarova asui siihen aikaan Dresdenin lähistöllä.— 279.
- ³⁴⁸ V. I. Lenin matkusti kesällä 1900 yhdessä M. A. Uljanovan ja A. I. Uljanova-Jelizarovan kanssa höyrylaivalla Ufaan tapaamaan N. K. Krupskajaa.— 279.
- ³⁴⁹ Tässä on kysymys V. I. Leninin vanhimman veljen, A. I. Uljanovin valokuvista, jotka A. I. Uljanova-Jelizarova lähetti Leninille peläten tuoda niitä rajan yli mahdollisen pidätetyksi joutumisensa vuoksi. Leninille kirjoittamassaan kirjeessä, jonka kopio on säilytettävänä NKP:n KKK:n marxism-leninism-instituutin arkistossa, Anna Iljinitshna kysyi: „Missä ovat minun valokuvani ja paperini, haluaisin saada ne sopivan tilaisuuden tullen”.— 280.

- ³⁵⁰ D. I. Uljanov pidätettiin elokuussa 1902 Hadzhibein lahdella Odesan lähistöllä, jossa hän oli lääkärinä, syytettynä „julistusten levittämisestä, joissa talonpoikia kehoitettiin yhtymään työläisten vallankumoukselliseen liikkeeseen”, ja vapautettiin 3 viikon kuluttua.— 282.
- ³⁵¹ Talvella 1902 D. I. Uljanov kävi vaimonsa kanssa Samarassa.— 284.
- ³⁵² Vuonna 1902 Saksassa käytiin sitkeää taistelua hallituksen esittämän tullitariffiehdotuksen johdosta. Saksan sosialidemokraatit A. Bebelin johdolla kävivät tarmokasta taistelua leivänhintojen kohottamista vastaan.— 286.
- ³⁵³ A. I. Uljanova-Jelizarova matkusti M. T. Jelizarovin kanssa Tomskista Port Arthuriin.— 287.
- ³⁵⁴ „Kiinan” asukkaat — A. I. ja M. T. Jelizarovit.— 288.
- ³⁵⁵ Näin V. I. Lenin nimittää A. I. Uljanova-Jelizarovaa.— 288.
- ³⁵⁶ V. I. Lenin kävi Pariisissa, jossa piti luentoja Venäläisessä yhteiskuntatieteiden korkeakoulussa ja referaatin venäläisten poliittisten emigranttien kokouksessa agraarikysymyksestä.
NKP:n KK:n marxismin-leninismin instituutin arkistossa on säilytettävänä näiden luentojen lyhyt jäsenyys-konsepti. V. I. Leninin käynnistä siihen aikaan Saksassa ei ole tietoa.— 288.
- ³⁵⁷ V. I. Lenin tarkoittaa F. V. Lengniä.— 290.
- ³⁵⁸ Tammikuussa 1904 Kieviissä vangittiin puolueen Keskuskomitean ja Kievin komitean jutussa A. I. Uljanova-Jelizarova, M. I. Uljanova ja D. I. Uljanov vaimoineen.— 291.
- ³⁵⁹ Tästä retkestä N. K. Krupskaja kirjoittaa muistelmissaan seuraavaa: „Kesäkuun lopussa 1904 minä ja V. I. otimme reput selkäämme ja lähdimme kuukaudeksi vuoristoon, minne vain mieli halasi. Olimme viikon päivät Lausannessa, kokosimme vähän voimia, sitten kiipesimme jonnekin Montreux'n yläpuolelle, tunkeuduimme synkkään korpeen joidenkin metsänhakkaajien luo, jotka neuvoivat meille, kuinka pääsee tielle ja missä voi yöpyä. Aiglen kautta laskeuduimme Rhonen laaksoon, käväsimme Bex-les-Bains'issa koulu- ja kurssi-toverini luona, sitten kuljeskelimme kauan Rhonen vartha pitkin, teimme noin 70 virstan matkan — se oli retken uuvuttavin osa. Vihdoin kuljimme Gemmipassin kautta Oberlandiin, kävimme Jungfraun juurella, sitten, kolhittuamme jalkamme aika pahasti ja kokonaan uupuneina, pysähdyimme Brienzin järven rannalle, Iseltwaldiin, jossa olimme viikon päivät lähteäksemme sitten taas matkalle Interlakenin ja Simmentalin kautta takaisin Geneven seuduille. Vuoden 1903—1904 talvi oli tavattoman raskas, hermot kuluivat aivan piloille, halutti päästä kauemmaksi ihmisistä, unohtaa joksikin ajaksi

- kaikki asiat ja huolet. Vuoristo pelasti. Uudet vaikutelmat, vuoristo-ilmasto, yksinäisyys, terve väsymys ja terve uni vaikuttivat Vladimir Iljitshiin suorastaan parantavasti. Hän sai takaisin voimansa ja pirteytensä, iloisen mielialan. Elokuun asuimme Lac de Bret'ssä, jossa V. I. yhdessä Bogdanovin kanssa hahmotteli menshevikkejä vastaan käytävän taistelun suunnitelman".— 298.
- ³³⁰ Näköalakortti, joka esittää Frutigenin lähistöllä olevaa Kandersteigia. Vuoristoon jalkaisin tekemänsä kävelyretken aikana V. I. Lenin ja N. K. Krupskaja kävivät Frutigenissa.— 294.
- ³⁵¹ Näköalakortti, joka esittää Brienzin järven rannalla sijaitsevaa Iseltwaldia.— 295.
- ³⁵² V. I. Lenin tarkoittaa Hobsonin kirjaa „Imperialism”, joka ilmestyi vuonna 1902. V. I. Leninin käännöstä ei tästä kirjasta painettuna ole eikä tämän käännöksen käsikirjoitus ole säilynyt.— 296.
- ³⁵³ Heinä- ja elokuussa 1907 V. I. Lenin oli lepäämässä puolueen V (Lontoon) edustajakokouksen jälkeen Seivästössä N. M. Knipovitshin huvilalla.— 297.
- ³⁵⁴ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „Boikottia vastaan (Sosialidemokraattisen publisistin kirjoituksista)” (ks. Teokset, 13. osa, ss. 1—35).— 299.
- ³⁵⁵ Stuttgartin Kansainvälisen sosialistikongressin jälkeen V. I. Lenin palasi elokuun 24:nä 1907 Kuokkalaan, jossa hän asui „Vaasa” huvilassa.— 301.
- ³⁵⁶ D. I. Uljanov palveli silloin kunnanlääkärinä Moskovan kuvernementin Serpuhovin ujestin Lipitonon kylässä lähellä Mihnevon asemaa.— 301.
- ³⁵⁷ A. I. Uljanova-Jelizarova asui siihen aikaan ulkomailla.— 301.
- ³⁵⁸ Kuokkalassa asuivat silloin A. A. Bogdanov, I. F. Dubrovinski, N. A. Rozhkov, G. D. Leiteisen.— 301.
- ³⁵⁹ „*Obrazovaniye*” („Sivistys”)— kirjallinen, yleistajuinen tieteellinen ja yhteiskunnallis-poliittinen aikakauslehti, vuosina 1902—1908 siinä julkaistiin marxilaisten kirjoituksia, Pietari (1892—1909).— 302.
- ³⁷⁰ Joulukuun alussa (u.l.) 1907 V. I. Leninin oli pakko poliisia piileillen matkustaa pois Kuokkalasta. Jonkin aikaa hän vietti Oulunkylässä (lähellä Helsinkiä), sitten matkusti ulkomaille, ja oleskeltuaan muuttaman päivän Tukholmassa, jossa odotti N. K. Krupskajaa, ja Berliinissä tekemänsä lyhyen pysähdyksen jälkeen hän saapui tammikuun 7. (u.l.) 1908 Geneveen. Tämä hänen toinen maanpakolaisuuskautensa jatkui vuoden 1917 huhtikuuhun saakka.— 302.
- ³⁷¹ „*Nash Vek*” („Meidän Vuosisatamme”) — sanomalehti, vasemmistokadettien äänenkannattajan „*Tovarishtshin*” („*Toverin*”) populääri julkaisu, Pietari (1905—1908).— 303.

- ³⁷² Kesällä 1908 V. I. Lenin kirjoitti Granatin veljesten yhtiön julkaisemaan „Tietosanakirjaan” („Энциклопедический словарь”) kirjoituksen „Agraarikysymys Venäjällä XIX vuosisadan lopulla”. Kirjoitus jäi julkaisematta sensuuriolojen vuoksi. Ensi kerran tämä teos julkaistiin erillisinä kirjaisena vuonna 1918 Moskovassa kustannusliike „Zhizn i Znanijen” toimesta (ks. Teokset, 15. osa, ss. 57—134).— 303.
- ³⁷³ Mahdollista on, että tässä tarkoitetaan „Retsh” („Puhe”) lehden 12., vuoden 1908 tammikuun 15 (28) päivän numeroa, jossa oli julkaistu „Bakun sosialidemokraattien päätöslauselma pakkoluovutusta ja terroria vastaan”.— 306.
- ³⁷⁴ Kokoelmaan „Karl Marx (1818—1883). Hänen kuolemansa 25. vuosipäiväksi (1883—1908)” V. I. Lenin kirjoitti kirjoituksen „Marxilaisuus ja revisionismi” (ks. Teokset, 15. osa, ss. 17—27).— 306.
- ³⁷⁵ V. I. Lenin tarkoittaa „Société de lecture” klubia Genevessä; klubin yhteydessä oli kirjasto, jossa Lenin työskenteli. Saadakseen oikeuden työskennellä siinä piti liittyä tämän klubin jäseneksi ja maksaa pieni liittymismaksu.— 307.
- ³⁷⁶ Kysymyksessä on „Zerno” kustannusliike, jonka järjesti vuonna 1906 M. S. Kedrov. Se ryhtyi julkaisemaan V. I. Leninin ensimmäistä Koottujen teosten kolmiosaista painosta „За 12 лет” („12 vuoden ajalta”). Kolmesta osasta ilmestyi marraskuun puolivälissä 1907 (kansilehdellä on painettu v. 1908) ensimmäinen osa: „За 12 лет. Собрание статей. Том первый. Два направления в русском марксизме и русской социал-демократии”, СПб., 1908 („12 vuoden ajalta. Kirjoituskokoelma. Ensimmäinen osa. Kaksi suuntaa Venäjän marxilaisuudessa ja sosialidemokratiassa”, Pietari, 1908). Pian sen jälkeen poliisi takavarikoi sen, mutta huomattava osa painoksesta saatiin pelastetuksi ja kirjaa levitettiin edelleen illegaalisesti. Suunnitellun toisen osan asemesta onnistuttiin julkaisemaan vain kokoelma: Вл. Ильин. „Аграрный вопрос”, ч. I, СПб., 1908 (VI Ilijin. „Agraarikysymys”, I osa, Pietari, 1908). Tämän kokoelman toinen osa, johon kuului teos „Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907” (ks. Teokset, 13. osa, ss. 205—413), takavarikoitiin kirjapainossa. Sama kustannusliike julkaisi myös K. Marxin kuoleman 25. vuosipäivälle omistetun kokoelman sekä „Календарь для всех на 1908 г.” („Kaikkien kalenteri vuodelle 1908”), jossa oli V. I. Leninin kirjoitus „Stuttgartin kansainvälinen sosialistikongressi” (ks. Teokset, 13. osa, ss. 68—79).

Painoasiainkomitea takavarikoi melkein kaiken „Zernon” julkaiseman kirjallisuuden. Jotta sitä olisi voitu takavarikoinnista huolimatta levittää, postitettiin juuri painettuja kirjoja ja kirjasia jo ennen niiden sensuurille esittämistä. Kustannusliike „Vperjodin” lakkauttamisen jälkeen „Zernosta” tuli puolueen painotuotteiden levityselin. Kustannusliike „Zernon” lakkauttamisen yhteydessä vuonna 1908 santarmit hävittivät sen julkisen varaston kokonaan, illegaalin varasto luovutettiin Helmikuun vallankumouksen jälkeen

- puolueelle. Kustannusliikkeen asioista M. S. Kedrov joutui monesti oikeudelliseen edesvastuuseen ja tuomittiin eri pituisiin vankeusrangaistuksiin.— 307.
- ³⁷⁷ *Parvus* — A. L. Helphandin salanimi (1869—1924)—venäläinen emigrantti, 90-luvun lopusta lähtien toimi Saksan sosialidemokraattisessa puolueessa, kuului sen vasemmistosiipeen. 900-luvun alusta lähtien osallistui Venäjän sosialidemokraattisen puolueen toimintaan, kirjoitteli „Iskraan” („Kipinään”) ja „Zarjaan” („Sarastukseen”) (salanimellä Molotov). Myöhemmin menshevikki. Ensimmäisen maailmansodan kaudella — jyrkkä sosialishovinisti.— 307.
- ³⁷⁸ Mainittua kirjaa V. I. Lenin siteerasi teoksessaan „Agraarikysymys ja Marxin arvostelijat” (ks. Teokset, 5. osa, ss. 168—169).— 308.
- ³⁷⁹ V. I. Lenin tarkoittaa marras- ja joulukuussa 1907 kirjoittamansa teoksen „Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907” käsikirjoitusta (ks. Teokset, 13. osa, ss. 205—413). Tämä teos otettiin V. I. Leninin Kootujen teosten „За 12 лет” („12 vuoden ajalta”) toisen osan toiseen niteeseen, joka ilmestyi kirjakustantamo „Zernon” julkaisemana otsikolla „Аграрный вопрос” („Agraarikysymys”). Mutta poliisi takavarikoi kirjan jo kirjapainossa ja tuhosi sen. Kirja ilmestyi ensi kerran vuonna 1917.— 311.
- ³⁸⁰ *Meshkovski* — I. P. Goldenbergin (1873—1922) salanimi — sosialidemokraatti vuodesta 1892; VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen — bolshevikki. Vuosina 1904—1907 bolshevikkien julkaisujen toimituskuntien jäsen; V (Lontoon) edustajakokouksen jälkeen kuului VSDTP:n Keskuskomiteaan; v. 1914 liittyi puolustuskantalaisiin, v. 1917 esiintyi Leniniä vastaan. Vuonna 1920 liittyi jälleen bolshevikkipuolueeseen.— 311.
- ³⁸¹ *Lindov* — G. D. Leiteisen (1877—1919), sosialidemokraatti, bolshevikki; osallistui vallankumoukselliseen liikkeeseen 90-luvun alusta Jekaterinoslavissa (nykyisin Dnepropetrovsk), sitten vuoteen 1905 saakka toimi puoluejärjestöissä ulkomailla, sen jälkeen Venäjällä. Puoluekirjailija, „Iskraan” („Kipinän”) ja „Zarjan” („Sarastuksen”) sekä myöhemmin ilmestyneiden bolshevististen illegaalisten ja legaalisten lehtien avustaja. Lokakuun vallankumouksen jälkeen — internationalisti; vuonna 1918 liittyi bolshevikkipuolueeseen; vuonna 1919 oli armeijan komissaari ja kaatui Itärintamalla.— 311.
- ³⁸² *Bontsh-Brujevítsh*, V. D. (1873—1955) — Kommunistisen puolueen vanha jäsen, VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen — bolshevikki. Vuodesta 1903 alkaen oli VSDTP:n Keskuskomitean ekspedition johtajana Genevessä, järjesti siellä VSDTP:n Keskuskomitean kirjaston ja arkiston; osallistui monien bolshevististen julkaisujen järjestämiseen ja toimittamiseen. Osallistui vuoden 1917 Helmikuun ja Lokakuun vallankumoukseen. Lokakuun vallankumouksen ensi päivistä vuoteen 1920 saakka Kansankomissaarien Neuvoston kansliapäällikkö; sitten oli taloustyössä, kustannusliikkeen „Zhizn i Znanije” päätoi-

mittajana, Valtion kirjallisuuseumeon järjestäjänä ja johtajana; viimeisinä elinvuosinaan toimi Neuvostoliiton Tiedeakatemian Uskonnon ja ateismin historian museon johtajana. Palkittiin Leninin kunniamerkillä. Kirjoitti muistelmia V. I. Leninistä sekä useita teoksia Venäjän vallankumouksellisen liikkeen historiasta, kirjallisuushistoriasta, etnografiasta, uskonnon ja ateismin historiasta.

Ei ole saatu selville, minkälaisista V. D. Bontsh-Brujevitshin ja Lindovin (G. D. Leiteisenin) erimielisyyksistä on puhe.— 311.

- ³⁸³ Kirjeessä on todennäköisesti puhe kirjoituspalkkiosta, jonka V. I. Lenin sai kirjan „Kapitalismin kehitys Venäjällä” toisesta, täydennetystä painoksesta. Kirja ilmestyi maaliskuussa 1908 pietarilaisen kustannusliikkeen „Pallada” julkaisemana.— 312.
- ³⁸⁴ Leipzigissä V. I. Lenin kävi matkallaan Ruotsista Geneveen tammi-kuun ensimmäisinä päivinä 1908.— 312.
- ³⁸⁵ Toukokuussa 1908 V. I. Lenin työskenteli Lontoossa Brittiläisessä museossa valmistellen kirjaansa „Materialismi ja empiriokritisismi”. Leninin mainitsema postikortti ei ole säilynyt.— 314.
- ³⁸⁶ „Moskovalainen filosofi ja kustantaja” — P. G. Dauge (1869—1946), Latvian sosialidemokraattisen työväenpuolueen perustaja, vuodesta 1903 bolshevikki; vuosina 1905—1906 — VSDTP:n Moskovan komitean bolshevistisen kirjallisuus- ja esitelmäryhmän jäsen. Vuosina 1907—1912 harjoitti kirjallista- ja julkaisutoimintaa; venäjänsä ja julkaisi F. Engelsin teoksia, julkaisi venäjän kielellä Josef Dietzgenin filosofisia teoksia ja eräitä muita teoksia marxilaisen filosofian ja yhteiskuntapolitiikan alalta. P. G. Daugen julkaisemana ilmestyi kirja „J. Ph. Beckerin, J. Dietzgenin, F. Engelsin, K. Marxin ynnä muiden kirjeitä F. A. Sorgelle ynnä muille”, jossa oli Leninin kirjoittama esipuhe (ks. Teokset, 12. osa, ss. 343—363). Rahallisten syiden vuoksi Daugen täytyi lopettaa julkaisutoiminta. V. I. Leninin kirja „Materialismi ja empiriokritisismi” ilmestyi L. Krummbügelin kustantamon „Zvenon” julkaisemana.— 314.
- ³⁸⁷ V. I. Lenin tarkoittaa kirjaansa „Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907”. Mahdollista on, että V. I. Lenin halusi tutustuttaa tähän kirjaan edessälleen, elokuussa 1908 Genevessä kokoontuneen, VSDTP:n Keskuskomitean täysistunnon osanottajia. Ei ole saatu selville, tuliko V. I. Leninin pyyntö täytetyksi.— 314.
- ³⁸⁸ V. I. Lenin tarkoittaa kirjaansa „Materialismi ja empiriokritisismi”.— 316.
- ³⁸⁹ *Maria Ivanovna* — M. I. Veretennikova, V. I. Leninin äidinpuoleinen serkku.— 316.
- ³⁹⁰ *Diablerets* — vuoriryhmä Bernin Alpeilla Sveitsissä Bernin, Wallisin ja Vaudin kantonien rajalla, korkein kohta 3.246 metriä merenpinnan yläpuolella.— 318.

- ³⁹¹ Kysymyksessä on A. Bogdanov (A. A. Malinovski), joka oli kirjoittanut Marsin asukkaista romaanin „Красная звезда” („Punainen tähti”)— ilmestyi vuonna 1908.— 319.
- ³⁹² Sanat ovat A. S. Pushkinin runosta „Герой” („Sankari”).— 319.
- ³⁹³ Lokakuun lopussa 1908 V. I. Lenin sai valmiiksi kirjansa „Materialismi ja empiriokritisismi. Arvostelevia huomautuksia eräästä taantumuksellisesta filosofiasta” (ks. Teokset, 14. osa).— 320.
- ³⁹⁴ V. I. Lenin kävi Brysselissä Kansainvälisen sosialistisen toimiston istunnossa. Siitä ks. V. I. Leninin kirjoitusta „Kansainvälisen sosialistisen toimiston istunto” (Teokset, 15. osa, ss. 222—238).— 320.
- ³⁹⁵ V. I. Lenin tarkoittaa teoksensa „Materialismi ja empiriokritisismi” käsikirjoitusta, jonka hän, kuten kirjeestä näkyy, aikoi julkaista Granat-veljesten „Энциклопедический словарь” („Tietosanakirja”) yhtiön kustantamana.
- Tiedot siitä, että Granat oli ostanut menshevikkien viisiosaisen teoksen „Общественное движение в России в начале XX века” („Yhteiskunnallinen liike Venäjällä XX vuosisadan alussa”), jonka toimittajina olivat L. Martov, P. Maslov ja A. Potresov, osoittautuivat epätarkoiksi. Tuohon aikaan menshevikit olivat tehneet ehdotuksen Granatin kustannusliikkeelle, että se ottaisi julkaistavakseen tämän viisiosaisen teoksen, mutta neuvottelut eivät johtaneet myönteiseen tulokseen, minkä jälkeen julkaiseminen annettiin „Obshtshestvennaja polza” nimiselle kirjapainolle. Ilmestyi neljä osaa.— 323.
- ³⁹⁶ Kuten V. I. Leninin kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” ensimmäisen painoksen tekstistä näkyy, sana „popovshtshina” („pappis-pimitys”) oli vaihdettu sanaan „fideismi”, vaikka kirjan eräissä kohdissa sanaa „popovshtshina” ei oltu korjattu. V. I. Lenin ehdotti myös sen korvaamista termillä „shamanstvo” („shamanismi”). Tammi-kuun 27:nä 1909 päivätyssä kirjeessään A. I. Uljanova-Jelizarova vastasi sen johdosta: „'Shamanstvo' jo myöhästyi. Ja olisiko se parempi?” Kirjeessä mainittu alaviite otettiin ensimmäisen painoksen alkulauseeseen ja on säilytetty myöhemmissä painoksissa (ks. Teokset, 14. osa, s. 8).— 324.
- ³⁹⁷ Se tuttava, jolle kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” käsikirjoitus lähetettiin, oli V. A. Levitski. V. I. Lenin mainitsee ilmeisesti erehdyksessä Krasnojarskin Ufan asemesta, jossa hän kävi Podolskista kesällä 1900.— 326.
- ³⁹⁸ Ei ole saatu selville, kenestä on puhe.— 326.
- ³⁹⁹ V. I. Lenin tarkoittaa V. D. Bontsh-Brujevitshia, joka työskenteli ensin kustannusliikkeissä „Vperjod” ja „Znanije” ja perusti sitten kustannusliikkeen „Zhizn i Znanije”.— 326.
- ⁴⁰⁰ „Isäntä”— K. P. Pjatnitski, A. M. Gorkin johtaman „Znanije” kustannusliikkeen johtaja.

V. I. Lenin viittaa tässä ilmeisesti A. I. Uljanova-Jelizarovan kirjeeseen, joka on päivätty marraskuun 15. (v. l.) 1908. Tässä kirjeessä hän kirjoitti, että I. I. Skvortsov-Stepanov, joka oli käynyt Pietarissa, oli keskustellut siellä hänen pyynnöstään Pjatnitskin kanssa, joka oli sanonut kannattavansa „täydellisesti” kirjan („Materialismi ja empiriokritisismi”) julkaisemista „Znanijessa” ja matkustavansa viimeistään marraskuun 15. Caprille, t.s. Gorkin luo sopimaan siitä henkilökohtaisesti. Skvortsov-Stepanov kehotti odottamaan vastausta, joka hänen mielestään tulisi olemaan myönteinen; mutta asian jouduttamiseksi kehotti kuitenkin kysymään Gorkilta välittömästi.— „Ensiksi epäröin tietämättä, onko se muodostuneiden suhteiden vallitessa sopivaa”, kirjoittaa Anna Iljinitshna, „mutta päätin kuitenkin kysyä tehdäkseni lopun viivytyksestä. Kiinnitän huomiota Pjatnitskin melkein 2-kuukautiseen viivytykseen ja pyydän vastaamaan joulukuun 1 päivään mennessä kyllä tai ei”.

Marraskuun 16. päivätyssä kirjeessään Anna Iljinitshna tiedottaa Leninille: „Pjatnitski, joka on haastettu vastaamaan jo 9 jutussa, laatii kuulemma nykyisin jokaisen julkaisun ehdoista notariaattisopimuksen, että oikeusjutun tapauksessa kirjan sisällöstä vastaa tekijä itse. Sellaisen sopimuksen hän teki I. I:n kanssa. Hyvä olisi, jos hän tässä tapauksessa katsoisi vastuunalaiseksi välittömästi tekijän, mutta I. I:n mielestä häntä ei onnistuta sillä tavalla pettämään, vaan hän tulee etsimään vastuullista henkilöä kädenulottuvilta”.— 326.

⁴⁰¹ Keskuskomitean vuoden 1908 elokuun täysistunnon jälkeen otzovistit ja ultimatistit alkoivat ryhtyä Caprilla (Italia) toimenpiteisiin puolueenvastaisen koulun perustamiseksi, mikä tosiasiallisesti oli yritys Bogdanovin, Aleksinskin ja Lunatsharskin taholta perustaa bolshevikkikeskuksen vastapainoksi oma ryhmäjärjestönsä.— 326.

⁴⁰² Kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” julkaiseminen oli V. D. Bontsh-Brujevitshille vaikeaa vuonna 1907 perustamassaan kustannusliikkeessä „Zhizn i Znanije”, koska sen asema ei ollut silloin vielä vakautunut.— 327.

⁴⁰³ Sen „eri liuskan” käsikirjoitus, jossa mainittu lisäys oli, ei ole säilynyt.

Kysymys on huomautuksesta, joka koskee Erich Becherin teosta: „Täsmällisen luonnontieteen filosofiset edellytykset” („Philosophische Voraussetzungen der exakten Naturwissenschaften”. Lpz., 1907), johon, kuten V. I. Lenin huomautuksessa sanoo, hän tutustui vasta saatuaan valmiiksi kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” (ks. Teokset, 14. osa, s. 285).— 328.

⁴⁰⁴ Sopimus V. I. Leninin kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” julkaisemisesta laadittiin A. I. Uljanova-Jelizarovan nimelle ja hän allekirjoitti sen. Sopimus, kuten Anna Iljinitshna kirjoitti, solmittiin 3.000 kappaleelle, 100 ruplaa 40 tuhatta kirjainta käsittävältä arkilta ja 50 tekijänkappaletta.— 329.

⁴⁰⁵ *Bazarov*, V.—V. A. Rudnevin salanimi — taloustieteilijä, sanoma-lehtimies, filosofi; osallistui sosialidemokraattisen järjestön toimintaan vuodesta 1896. VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen liittyi

bolshevikkeihin. Vuosina 1908—1909 machilaisen filosofian tärkeimpiä edustajia; otzovistien ja „Vperjod” („Eteenpäin”) ryhmän kannattaja. Hänen katsomuksiaan Lenin arvosteleo kirjansa „Materialismi ja empiriokritisismi” monessa kohdassa. Loidottuaan taantumusvuosina bolshevikeista liittyi sitten internationalisti-socialidemokraatteihin; kansalaissodan vuosina osallistui yhdessä menshevikkien kanssa „Mysl” aikakauslehteen, jota julkaistiin Harkovissa. Sittemmin työskenteli neuvostovirastoissa. Vuonna 1930 asetettiin syytteen vastavallankumouksellisen menshevikkijärjestön jutussa.— 331.

- ⁴⁰⁶ *Bogdanov, A.*—A. A. Malinovskin salanimi (1873—1928) — aloitti vallankumouksellisen toimintansa 90-luvulla. VSTDP:n II edustajakokouksen jälkeen — bolshevikki, osallistui bolshevististen järjestöjen toimintaan; sittemmin loittoni puolueesta. Taantumusvuosina puoluevastaisen „Vperjod” ryhmän järjestäjä; machilaisen filosofian pääedustajia, yritti revidoida Marxin filosofiaa asettaen dialektista materialismia vastaan „empiromonismmin” filosofisen systeemin, jonka V. I. Lenin paljasti kirjassaan „Materialismi ja empiriokritisismi”. Bogdanovin filosofisten katsomusten arvostelulle Lenin omistaa tämän kirjan kymmeniä sivuja ja erikoisesti IV luvun 5. §:n (ks. Teokset, 14. osa, ss. 220—226). Lenin arvosteli jyrkästi Bogdanovin ja Bazarovin filosofisia esiintymisiä A. M. Gorkille kirjoittamissaan kirjeissä (ks. Teokset, 13. osa, ss. 430—437; 34. osa, ss. 382—384, 387—388). Viimeiset vuodet A. Bogdanov toimi Valtion verensiirtoinstituutin johtajana ja tuhoutui omakohtaisen kokeensa uhrina.— 331.
- ⁴⁰⁷ *Jushkevitch, P. S.*—socialidemokraatti, menshevikki; filosofiassa hän liittyi positivismiin ja pragmatismiin, machilaisuutta lähellä oleviin suuntiin.— 331.
- ⁴⁰⁸ *Valentinov, N.* (Volski, N. V.) — socialidemokraatti, menshevikki, machilainen; emigrantti.— 331.
- ⁴⁰⁹ Ks. V. I. Lenin. Teokset, 14. osa, s. 192.— 332.
- ⁴¹⁰ Ks. V. I. Lenin. Teokset, 14. osa, s. 68.— 332.
- ⁴¹¹ Ks. V. I. Lenin. Teokset, 14. osa, ss. 285—286.— 334.
- ⁴¹² Kaikki tässä luetellut painovirheet korjattiin kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” tekstissä ennen sen ilmestymistä.— 335.
- ⁴¹³ Mainittu sähkösanoma ei ole säilynyt. Tässä sähkösanomassa V. I. Lenin, kuten kirjeen sisällöstä näkyy, tiedusteli äitinsä, M. A. Uljanovan terveyttä.— 336.
- ⁴¹⁴ „Kirjailija” — I. I. Skvortsov-Stepanov, joka antoi välitöntä apua V. I. Leninin kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” julkaisemisessa.

Skvortsov-Stepanov, I. I. („historikko”) (1870—1928) — vallankumouksellisen liikkeen vanhimpia osanottajia (vuodesta 1891), puo-

- luen ja neuvostovaltion huomattava toimihenkilö, marxilainen kirjailija, historikko ja taloustieteilijä. Vuoden 1905 vallankumouksen aikana toimi aktiivisesti puolueen Moskovan komitean bolshevisti-ssä kirjallisuus- ja esitelmäryhmässä; vangittiin ja karkotettiin monta kertaa. Lokakuun vallankumouksen jälkeen valittiin monta kertaa Yleisvenäläisen TpKK:n ja Neuvostoliiton TpKK:n jäseneksi, puolueen XIV edustajakokouksesta lähtien — NKP(b):n Keskuskomitean jäsen, monien neuvosto- ja puoluelehtien toimittaja; monien taloustieteellisten, historiallisten, uskonnonvastaisten ja muiden teosten kirjoittaja.— 336.
- ⁴¹⁵ V. I. Leninin merkitsemät sivut, jotka olivat jääneet pois palstavedoksista, hän sai myöhemmin taitettuna korrehtuurina (ks. tätä osaa, s. 342).— 337.
- ⁴¹⁶ V. I. Lenin tarkoittaa A. I. Uljanova-Jelizarovan vastausta Leninin sähkösanomaan, jossa hän oli tiedustellut äidin, M. A. Uljanovan terveydentilaa.
„Un peu mieux” — vähän parempi.— 338.
- ⁴¹⁷ *Mardi gras* (kirjaimellisesti: rasvatiistai) — laskiaisen viimeinen karnevaalipäivä Ranskassa, mercredi des cendres'n (katolilaisilla paaston ensimmäisen viikon keskiviikon) aattona. Vuonna 1909 tuo päivä oli helmikuun 23.— 342.
- ⁴¹⁸ Mainittu painovirhe osoitettiin „Tärkeimpien painovirheiden luettelossa” kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” lopussa.— 346.
- ⁴¹⁹ Kirjeessään aikakauslehden „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) toimitukselle v. 1930 (№ 2—3) A. I. Uljanova-Jelizarova kirjoitti, että kustantajan, L. Krummbügelin sanojen mukaan kirja „Materialismi ja empiriokritisismi” painettiin Suvorinin kirjapainossa, jossa ilmestyvien kirjojen valvonta ei ollut niin turhantarkkaa. „mutta nopeuden suhteen hän ei voinut suuria vaatia”.— 346.
- ⁴²⁰ *Lunatsharski, A. V. (1875—1933)* — huomattava neuvostoliittolainen valtiomies ja yhteiskunnallinen toimihenkilö; vuodesta 1930 — akateemikko. Vuonna 1892 liittyi sosialidemokraattiseen järjestöön; VSDTP:n II edustajakokouksen jälkeen liittyi bolshevikkeihin; kuului bolshevististen sanomalehtien „Vperjodin” („Eteenpäin”), „Proletarin” („Proletaarin”) ja „Novaja Zhiznin” („Uuden Elämän”) toimituksiin, joissa työskenteli V. I. Leninin johdolla. VSDTP:n III, IV („Yhdistävän”) ja V edustajakokouksen aktiivinen osanottaja; vuonna 1907 oli bolshevikkien edustajana II Internationalen Stuttgartin kansainvälisessä kongressissa. Venäjän ensimmäisen vallankumouksen tappion jälkeen ryhtyi revidoimaan marxilaisuutta, liittyi machilaisiin; yhdessä A. A. Bogdanovin ja muiden „otzovistien” kanssa järjesti puolueenvastaisen „Vperjod” („Eteenpäin”) ryhmän; vuonna 1911 erkani „vperjodilaisista” ja muodosti „Proletarskaja literatura” („Proletaarinen kirjallisuus”) ryhmän. Ensimmäisen

maailmansodan aikana oli internationalismin kannalla. Helmikuun vallankumouksen jälkeen liittyi „väliryhmään”, jonka mukana hyväksyttiin VSDTP:n VI edustajakokouksessa bolshevikkipuolueeseen. Lokakuun vallankumouksen jälkeen oli 12 vuotta VSFNT:n Valistusasiain kansankomissaarina; vuodesta 1929 — Neuvostoliiton TPKK:n Tiedemieskomitean puheenjohtajana; vuodesta 1933 — Neuvostoliiton täysivaltaisena lähettiläänä Espanjassa. A. V. Lunatsharski oli loistava puhuja ja publisisti, taiteen ja kirjallisuushistorian tuntija, kirjallisuusarvostelija, dramaturgi.— 347.

- ⁴²¹ Käsikirjoituksen puuttuessa ei voida tarkalleen määritellä, mihin kohtaan V. I. Leninin mainitsema huomautus kuuluu. Kysymyksessä on nähtävästi kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” II luvun 1. §:n „’Olio sinänsä’ eli V. Tshernov kumoo Fr. Engelsiä” seuraava lause, jossa Lenin kirjoittaa Bogdanovin, Valentinovin, Bazarovin, Tshernovin ja muiden machilaisten hyökkäilyistä materialismin perusteeksi vastaan, sitä teesiä vastaan, jossa tunnustetaan objektiivisesti, tietoisuudestamme riippumatta olemassaoleva materia — „olio sinänsä”: „Häpeä on myöntää, mutta synti olisi salata sitä, että tällä kertaa avoin viha marxilaisuutta kohtaan on tehnyt hra Viktor Tshernovista *periaatteellisemman* kirjallisen vastustajan kuin ovat meidän puoluetoverimme ja vastaväittäjämmme filosofian alalla. Sillä vain *paha omatunto* (tai kenties vielä lisäksi materialismin tuntemattomuus?) on aiheuttanut sen, että ne machilaiset, jotka haluavat olla marxilaisia, ovat diplomaattisesti jättäneet sivuun Engelsin, tyyten jättäneet huomiotta Feuerbachin ja tallustelleet yksinomaan Plehanovin ympärillä” (ks. Teokset, 14. osa, ss. 88—89).— 349.
- ⁴²² Ranskan posti- ja lennätinlakko, josta kirjeessä puhutaan, alkoi helmikuun 17 päivänä ja päättyi maaliskuun 23 päivänä 1909.— 351.
- ⁴²³ Mainittu „Lisäys IV luvun 1. §:ään. Miltä taholta N. G. Tshernyshevski lähti arvostelemaan kantilaisuutta?” ei myöhästynyt, vaan painettiin kirjan loppuun (ks. Teokset, 14. osa, ss. 354—356).— 353.
- ⁴²⁴ Kirjan „Materialismi ja empiriokritisismi” ensimmäisessä painoksessa tätä painovirhettä-ei osoitettu „Tärkeimpien painovirheiden luettelossa” eikä korjattu kirjan tekstissä. Sitä ei korjattu myös V. I. Leninin Teosten 2. painoksessa. Tämä painovirhe korjattiin V. I. Leninin Teosten 3. ja 4. painoksessa (ks. Teokset, 14. osa, s. 295).— 356.
- ⁴²⁵ Mainittu huomautus lisättiin (ks. Teokset, 14. osa, s. 292).— 356.
- ⁴²⁶ M. I. Uljanova valmistautui ranskankielen opettajan tutkinnoille kielikursseilla Sorbonnessa (Pariisi).— 362.
- ⁴²⁷ V. I. Leninin kirja „Materialismi ja empiriokritisismi. Arvostelevia huomautuksia eräästä taantumuksellisesta filosofiasta” ilmestyi vuonna 1909 huhtikuun 29. ja toukokuun 4. (v. l.) välisenä aikana kustannusliike „Zvenon” julkaisemana.— 362.

- ⁴²⁸ V. I. Lenin tarkoittaa kirjan nimen epätarkkaa venäjännöstä: William James, „Pragmatism. A new name for some old ways of thinking” („Pragmatismi. Uusi nimi eräille vanhoille ajattelun teille”), josta hän mainitsee teoksessaan „Materialismi ja empiriokritisismi” (ks. Teokset, 14. osa, s. 337).— 363.
- ⁴²⁹ Tekijänpalkkion kirjastaan „Materialismi ja empiriokritisismi” V. I. Lenin sai L. Krummbügeliltä täydellisesti. Ks. siitä A. I. Uljanova-Jelizarovan kirjettä aikakauslehden „Proletarskaja Revoljutsija” („Proletaarinen Vallankumous”) toimitukselle (№ 2—3) 1930.— 363.
- ⁴³⁰ Huhtikuun 10:ntenä 1909 päivätyssä kirjeessään A. I. Uljanova-Jelizarova kirjoitti V. I. Leninille, että kirjan viimeisten 3—4 arkin korrehtuurin otti hoitaakseen L. S. Peres, jonka kanssa hän oli sopinut asiasta I. I. Skvortsov-Stepanovin asunnossa, ja että Peres otti myös valvoakseen, että A. I:n tekemät korjaukset siirretään taitettuihin arkkeihin. L. S. Peres lupasi myös huolehtia kirjan mahdollisimman nopeasta julkaisemisesta. Häntä oli suositellut I. I. Skvortsov-Stepanov, vaikka hän ei ollutkaan ammattikorrehtuurinlukija eikä tuntenut kieliä, mutta kirjojen parissa oli työskennellyt kauan. Työstään hän määräsi 4 ruplaa arkilta ja kirjeenvaihto ulkomaille sekä muut puuhet mukaan luettuna — 25 ruplaa. I. I. Skvortsov-Stepanov otti hoitaakseen tekijänkorrehtuurin.
- Peres, L. S. (Zahar)*— sosialidemokraatti, bolshevikki; 900-luvun alussa oli karkotettuna Siperiassa; sitten toimi Tiflisiin, Voronezhin ja Moskovan työläiskerhoissa. Työskennellessään kirjakaupoissa Peres oli yhteydessä I. I. Skvortsov-Stepanovin ja L. Krummbügelin kanssa. NKP:n KK:n marxismin-leninismien instituutin arkistossa on säilytettävänä eräs huhtikuun 18:ntena 1909 päivätty L. S. Peresin kirje V. I. Leninille.— 363.
- ⁴³¹ V. I. Lenin tarkoittaa edessäollutta „Proletarin” („Proletaarin”) laajennetun toimituksen neuvottelukokousta, joka pidettiin Pariisissa kesäkuun 8—17 (21—30) p:nä 1909. Neuvottelukokouksessa tehtiin lopullinen pesäero ultimativista ja otzovivisteista, A. Bogdanovista ja hänen ryhmästään. Neuvottelukokous tuomitsi otzovivismin ja ultimativismin katsoen sen „likvidaatteeruuksi vasemmalta”; otzovivismin ja ultimativismin innoittaja Bogdanov erotettiin bolshevikkijärjestöstä.— 363.
- ⁴³² Kesällä 1909 V. I. Lenin oli yhdessä N. K. Krupskajan ja hänen äitinsä sekä M. I. Uljanovan kanssa lepäämässä Bonbonin kylässä (Seinen ja Marnen departementti) Pariisiin lähistöllä.— 364.
- ⁴³³ Mahdollista on, että tässä tarkoitetaan „Rossija” („Venäjä”) sanomalehden (vuodesta 1906 sisäasiainministeriön virallinen lehti) niitä numeroita, joissa oli julkaistu Valtakunnanduuman selostukset. Lokakuussa 1909 Duumassa käsiteltiin ehdotusta maankäyttöjärjestyslaiksi.— 372.
- ⁴³⁴ V. I. Lenin tarkoittaa I. I. Skvortsov-Stepanovia. Kirjeessään A. M. Gorkille tammikuussa 1913 Lenin kirjoitti kirjeenvaihdoistaan

I. I. Skvortsov-Stepanovin kanssa seuraavaa: „Te tiedustelette Stepanovista (I. I.). Millaiseksi hän osoittautui (yleensä hyvä poika, työteliäs, runsastietoinen j.n.e.) hajaannuksen ja hoipertelun kaudella? (1908—1911). Hän tahtoi, että sovittaisiin vperjodilaisten kanssa. Ja sehän merkitsee, että hän horjui itse. Hän kirjoitteli minulle kirjeitä, että demokraattisen vallankumouksen päälle saa Venäjällä vetää ristin, että meillä menee asiat itävaltalaiseen tapaan ilman vallankumousta. Haukuin häntä likvidaattoriksi tällaisten latteuksien vankiksi. Hän pahastui”. (Ks. Teokset, 35. osa, ss. 47—48).

V. I. Leninin kirjeenvaihdosta I. I. Skvortsov-Stepanovin kanssa on säilynyt tältä kaudelta kaksi Leninin kirjettä (ks. Teokset, 16. osa, ss. 108—113 ja 34. osa, ss. 406—409).— 372.

- ⁴³⁵ Marraskuun 5:ntenä 1909 V. I. Lenin matkusti Brysseliin Kansainvälisen sosialistisen toimiston yhdenteentoista kokoukseen, jossa hän puhui marraskuun 7. Hollannin sosialidemokraattisen työväenpuolueen jakautumista koskevasta kysymyksestä ja äänesti sen puolesta, että Hollannin sosialidemokraattisen puolueen vasemmistolle („tribunisteille”) annettaisiin oikeus osallistua Internationalen kongressiin.— 372.

- ⁴³⁶ Sanomalehden „Utro Rossii” („Venäjän Aamu”) 1. numerossa marraskuun 15:ntenä 1909 julkaistiin parjaukirjoitus „M. Gorkin erottaminen sosialidemokraattisesta puolueesta”. V. I. Lenin sai lehden „Utro Rossii” 2. numeron, v. 1909 marraskuun 17 pn numeron, jossa yleisotsikolla „Maksim Gorkin erottaminen” oli julkaistu niin sanottu „Haastattelu”, josta Lenin kirjoittaa. Tuon sensaatiotiedotuksen siepasi sanomalehti „Retsh” („Puhe”) sekä muut venäläiset ja ulkomaiset porvarilehdet. V. I. Lenin kirjoitti tämän johdosta kirjoituksen „Porvarillisen lehdistön loru Gorkin erottamisesta” (ks. Teokset, 16. osa, s. 97).

„Utro Rossii” („Venäjän Aamu”) — päivälehti; ilmestyi Moskovassa vuodesta 1907 vuoteen 1918. Lehti oli moskovaalaisten suurteollisuusmiesten ja pankkiirien äänenkannattaja.— 373.

- ⁴³⁷ Vuoden 1909 joulukuun 28 päivästä vuoden 1910 tammikuun 6 päivään oli Moskovassa koolla Venäjän luonnontieteilijäin ja lääkärien XII edustajakokous, jossa oli myös tilastomiesten jaosto.— 376.

- ⁴³⁸ Vuoden 1906 marraskuun 9 pn laki — Stolypinin maalaki talonpoikain erottamisesta kyläyhteisöstä huuttori- eli lohkotiloihin. V. I. Lenin luonnehti ja arvosteli Stolypinin maareformia kirjassaan „Sosialidemokratian agrariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907” (ks. Teokset, 13. osa, ss. 205—413).— 376.

- ⁴³⁹ V. I. Leninin tilastomiehille kirjoittaman pyynnön käsikirjoitus ei ole säilynyt. Siitä tehtiin jäljennöksiä ja lähetettiin tilastomiehille; eräs jäljennös takavarikoitiin M. I. Uljanovan luona suoritettussa kotitarkastuksessa 23. IV. 1910. Pynnön teksti oli säilynyt poliisi-departementin asiakirjoissa. M. I. Uljanovan luona suoritettussa kotitarkastuksessa takavarikoitujen esineiden luettelossa mainitaan:

- „7 arkkia kopiopaperia, jossa on seuraava teksti: 'V. Iljin, joka kirjoittaa jatkoa teokseensa Venäjän agraarikysymyksestä yleensä ja maatalouskapitalismista erikoisesti, pyytää hartaasti zemstvo-, kaupunki- ja hallitusvirastojen tilastomiehiä lähettämään hänelle tilastotietoja j.n.e. V. Uljanov. Pariisi 9/XII' ".—376.
- ⁴⁴⁰ *Musée Grévin* — erilaisten historiallisten henkilöiden vahakuvien galleria. Kuvat muistuttivat suuresti noita henkilöitä tarkasti jäljennettyine pukuineen. Tämä museo tuhoutui tulipalossa.—378.
- ⁴⁴¹ *Juvisy* — Orgen ja Seinen yhtymäkohdassa sijaitseva pikkukaupunki, lähellä Pariisia. V. I. Lenin kävi siellä katsomassa lentokoneiden lentoa, joka häntä kovasti kiinnosti.—380.
- ⁴⁴² Kysymyksessä on kirja „Обзор деятельности уездных землеустроительных комиссий (1907—1908 гг.)” („Katsaus ujestien maankäyttäjärjestelykomissioiden toimintaan”). Toista kirjaa ei ollut.—380.
- ⁴⁴³ V. I. Lenin tarkoittaa edessäollutta VSDTP:n Keskuskomitean („Yhdistävää”) täysistuntoa, joka pidettiin Pariisissa tammikuun 2—23 (tammikuun 15—helmikuun 5) pnä 1910. Kirjoituksensa „Publisistin kirjoituksia” toisessa luvussa Lenin arvosteli tätä täysistuntoa (ks. Teokset, 16. osa, ss. 202—254).—381.
- ⁴⁴⁴ Ranskalainen kirjailija P. Bourget esiintyy näytelmässään „La Barricade” vallankumouksellisen työväenliikkeen kiihkeänä vastustajana.—381.
- ⁴⁴⁵ Talvella 1909—1910 D. I. Uljanov taittoi jalkansa ja nyrjäytti olkaluunsa (ks. tätä osaa, s. 385).—382.
- ⁴⁴⁶ A. I. Uljanova-Jelizarova oli tähän aikaan Saratovissa.—382.
- ⁴⁴⁷ Kysymyksessä on VSDTP:n Keskuskomitean vuoden 1910 tammikuun täysistunto, joka sai nimekseen „Yhdistävä”.—384.
- ⁴⁴⁸ Tässä on kysymys D. I. Uljanovin shakkitehtävästä, joka oli julkaistu v. 1909 „Niva” („Vainio”) aikakauslehden 3. numeron kirjallisuusliitteessä.—385.
- ⁴⁴⁹ Shakkipelin, josta kirjeessä puhutaan, nappulat oli muovannut sorvilla V. I. Leninin isä I. N. Uljanov. Rakkaina muistoesineinä M. A. Uljanova lähetti ne Leninille. Leninin muuttaessa ensimmäisen maailmansodan alussa Galitsiasta Sveitsiin shakkinappulat hävisivät.—386.
- ⁴⁵⁰ *Augusta Pavlovna* — A. P. Nevzorova (1872—1926), vallankumoukselliseen liikkeeseen osallistui Pietarissa 900-luvun alusta; vuonna 1902 hänet vangittiin ja lähetettiin Kievin Lukjanovskin vankilaan, jossa hänen välittömällä avustuksellaan tapahtui 11 toverin pako. Ollessaan julkisen poliisivalvonnan alaisena hän toimi Nizhni Novgorodissa (nykyisin Gorki) propagandistina; vuonna 1905 vangittiin, vuonna 1908 matkusti maanpakoon ulkomaille, jossa eli vuoteen 1917

saakka osallistuen aktiivisesti bolshevistisen „Puolueen avustamisen pariisilaisen ryhmän” toimintaan. Lokakuun vallankumouksen jälkeen työskenteli Terveysasiain kansankomissariaatissa järjestäen ensimmäistä lasten hammaspoliklinikkaa, maaliskuusta 1925 — NKP(b):n Keskuskomitean sihteeristössä.

A. P. Nevzorovan sukulaiset — Zinaida Pavlovna Krzhizhanovskaja, Sofja Pavlovna Shesternina ja heidän miehensä.— 386.

- 451 V. I. Lenin tarkoittaa Pariisin Kansalliskirjastoa, jossa hän tavallisesti työskenteli.— 388.
- 452 M. I. Uljanova oli tuohon aikaan toimessa Moskovan kuvernementin zemstvohallinnossa.— 388.
- 453 V. I. Lenin tapasi M. A. ja M. I. Uljanovan Tukholmassa (Ruotsi) syyskuussa 1910.— 388.
- 454 Kysymyksessä on A. P. Skljarenko.— 390.
- 455 *Tohtori* — M. F. Vladimirski (1874—1951), Kommunistisen puolueen vanha jäsen, vuonna 1896 toimi Moskovan „Työväen liitossa”, vangittiin ja karkotettiin Nizhni Novgorodiin (nykyisin Gorki), jossa osallistui paikallisen sosialidemokraattisen järjestön toimintaan. Vuonna 1898 oli ensimmäisen VSDTP:n Moskovan komitean jäsen; vuonna 1899 karkotettiin Moskovasta ja matkusti pian sen jälkeen ulkomaille, jossa osallistui leniniläisen „Iskran” ulkomaisen järjestön toimintaan. V. 1905 osallistui aktiivisesti Moskovan aseelliseen jouluun kapinaan, oli sen johtajia. Vv. 1908—1917 oli maanpaossa. Lokakuun vallankumouksen jälkeen oli johtavassa työssä neuvostovaltion elimissä VSFNT:ssa ja Ukrainassa. Puolueen VII edustajakokouksessa 1918 valittiin VKP(b):n Keskuskomiteaan; NKP(b):n XV edustajakokouksessa v. 1927 valittiin NKP(b):n Keskustarkastuskomission jäseneksi; vuodesta 1927 vuoteen 1951 oli sen puheenjohtaja. Palkittiin kahdesti Leninin kunniamerkillä.— 390.
- 456 Tässä on kysymys puolueen sisäisen taistelun kärjistymisestä VSDTP:n KK:n tammikuun („Yhdistävän”) täysistunnon jälkeen vuonna 1910. V. I. Lenin kirjoitti siitä A. M. Gorkille huhtikuun 11:ntenä 1910 päivätyssä kirjeessään (ks. Teokset, 34. osa, ss. 418—421).— 391.
- 457 Kirjeen äidilleen, M. A. Uljanovalle, V. I. Lenin lähetti D. I. Uljanovin osoitteella, jonka luona Maria Aleksandrovna siihen aikaan asui. D. I. Uljanov oli tuona aikana kunnan lääkärinä Moskovan kuvernementin Serpuhovin ujestin Lipitonin kylässä Mihnevon aseman lähellä.— 392.
- 458 *Meudon* — pikkukaupunki, 9 kilometriä Pariisista. Kesällä tuhannet pariisilaiset viettävät siellä pyhäpäiviä. „Me kävimme siellä usein arkipäivinä”, kirjoittaa N. K. Krupskaja muistelmissaan, „parantamassa mielialaa, ajelemassa pyörällä ihanassa Meudonin metsässä”.— 392.

- ⁴⁵⁹ Pornicissa olostä ks. N. K. Krupskaja, Воспоминания о Ленине. М., 1957, стр. 168—169 (Muistelmia Leninistä. Moskova, 1957, ss. 168—169).— 394.
- ⁴⁶⁰ Caprilla V. I. Lenin kävi A. M. Gorkin luona.— 395.
- ⁴⁶¹ II Internationalen VIII kongressi pidettiin Kööpenhaminassa elokuun 28 — syyskuun 3 pnä (u.l.) 1910. Kongressin työhön osallistui V. I. Lenin.— 396.
- ⁴⁶² V. I. Lenin saapui Tukholmaan tapaamaan äitiään, M. A. Uljanovaa, ja sisartaan, M. I. Uljanovaa.— 396.
- ⁴⁶³ V. I. Lenin etsi kustantajaa jommallekummalle agraarikysymystä käsittelevälle teokselleen: „Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905—1907” tai „Agraarikysymys Venäjällä XIX vuosisadan lopulla” (ks. Teokset, 13. osa, ss. 205—413; 15. osa, ss. 57—134).— 397.
- ⁴⁶⁴ Ei ole saatu selville, mistä kirjoituksesta on puhe, mutta aikakauslehdessä „Sovremennyi Mir” („Nyky maailma”) ei tänä aikana ollut V. I. Leninin kirjoitusta.— 397.
- ⁴⁶⁵ Neuvotteluja käytiin ilmeisesti V. I. Leninin agraarikysymystä käsittelevistä teoksista (ks. huomautusta 463) kustantaja G. F. Lvovitshin kanssa.
Lvovitsh julkaisi vuosina 1905 ja 1906 Leninin venäjännöksen K. Kautskyn kirjasta „Bernstein und das sozialdemokratische Programm. Eine Antikritik” („Bernstein ja sosialidemokraattinen ohjelma. Vasta-arvostelua”). Venäjännös, jonka Lenin oli suorittanut osasta eikä koko kirjasta, julkaistiin otsikolla: „К. Каутский. Сборник статей” („K. Kautsky, Kirjoituskokoelma”). Ensimmäisessä painoksessa ei ole osoitettu venäjääntäjän nimeä; toisessa painoksessa on mainittu: „Venäjääntänyt Lenin”.— 397.
- ⁴⁶⁶ „Zvezda” („Tähti”)— bolshevikkien legaalinen sanomalehti, „Pravdan” edeltäjä; ilmestyi Pietarissa joulukuun 16 (29) päivästä 1910 huhtikuun 22 (toukokuun 5) päivään 1912 (ensiksi kerran viikossa, tammikuusta 1912 kaksi kertaa ja maaliskuusta kolme kertaa viikossa). Helmikuun 26. (maaliskuun 10.) 1912 ilmestyi samanaikaisesti „Zvezdan” kanssa 1. numero „Nevskaja Zvezda” („Nevan Tähti”) lehteä, joka „Zvezdan” lakkauttamisen jälkeen jatkoi sen tehtävien täyttämistä. „Nevskaja Zvezdan” viimeinen, 27. numero ilmestyi lokakuun 5. (18.) 1912. Aatteellisesti lehteä johti (ulkomailta käsin) V. I. Lenin. „Zvezdassa” ja „Nevskaja Zvezdassa” julkaistiin noin 50 Leninin kirjoitusta.
Leninin johtama legaalinen sanomalehti „Zvezda” oli bolshevistien taistelulehti, joka puolusti illegaalisen puolueen ohjelmaa. „Zvezda” järjesti laajalle pohjalle työläiskirjeosaston ottamalla vakinaisen, pysyvän yhteyden työläisiin. Erinäisten numeroiden painosmäärä nousi 50—60 tuhanteen. Lehti oli jatkuvasti hallituksen vainotoimenpiteiden kohteena; lehti lakkautettiin hallituksen toimesta „Pravdan” („Totuuden”) 1. numeron ilmestymispäivänä.— 398.

⁴⁶⁷ „Mysl” („Ajatus”)— bolshevikkien legaalinen filosofinen ja yhteiskunnallis-taloustieteellinen kuukausijulkaisu; ilmestyi Moskovassa vuoden 1910 joulukuusta alkaen. Aikakauslehti perustettiin V. I. Leninin ehdotuksesta vastapainoksi likvidaattorien aikakauslehdille ja taistelun käymiseksi niitä vastaan. Lenin johti aikakauslehteä ulkomailta käsin. Aikakauslehteä avustivat välittömästi: V. V. Vorovski, M. S. Olminski, I. I. Skvortsov-Stepanov ja muut. Aikakauslehteen kirjoittivat myös puolue mies-menshevikit (G. V. Plehanov ja muut). Aikakauslehteä julkaistiin vuoden 1911 huhtikuuhun asti; ilmestyi 5 numeroa. Viimeinen, viides numero takavarikoitiin.

Tammikuun 3:nä 1911 päivätyssä kirjeessään V. I. Lenin kirjoitti „Myslistä” A. M. Gorkille: „...tänään saatiin 1. numero. Onnitelkaa—Moskovassa ilmestyy *meidän* marxilainen aikakauslehtemme. Siitäkö meillä tänään riemua riitti.” Ja edelleen samassa kirjeessä: „Jälkimmäinen („Mysl”. *Toim.*) taas on *kokonaan* meikäläinen ja ilahduttaa minua tavattomasti. Sen vain lakkauttavat pian.” (Ks. Teokset, 34. osa, ss. 438 ja 439—440). „Myslin” 1. numerossa julkaistiin Leninin kirjoitukset „Varauksen” sankarit” ja „Venäjän lakkotilastosta”. (Ks. Teokset, 16. osa, ss. 369—374 ja 395—423).— 398.

⁴⁶⁸ Tammikuun 3:nä 1911 päivätyssä kirjeessä A. M. Gorkille V. I. Lenin kirjoitti: „Ettekö voisi järjestää agraarikysymystä käsittelevää kirjaani *Znanijeen?* Puhukaa siitä Pjatnitskille. En löydä sille kustantajaa vaikka mikä olisi. En löydä, vaikka itkisin.” (Ks. Teokset, 34. osa, s. 440).— 399.

⁴⁶⁹ Tässä on kysymys puolueen maksamasta „palkasta”, jota V. I. Lenin sai silloin, kun hänellä ei ollut mitään muita toimeentulon lähteitä.— 399.

⁴⁷⁰ N. K. Krupskaja kirjoitti M. I. Uljanovalle asian salassa pitämiseksi salamusteella.— 399.

⁴⁷¹ Kysymyksessä on D. I. Uljanovin siirtyminen Feodosiaan saniteettilääkärin toimeen.— 399.

⁴⁷² V. I. Lenin ei käynyt Sveitsissä esitelmöimässä Toistoista.— 399.

⁴⁷³ Tässä on kysymys S. N. Smidovitshin — A. I. Uljanova-Jelizarovan ja koko Uljanovien perheen läheisen tuttavien — vangitsemisesta.

Smidovitsh, S. N. (1872—1934)— Venäjän vallankumouksellisen liikkeen aktiivinen osanottaja, ammattivallankumouksellinen. Vuonna 1898 liittyi VSDTP:n jäseneksi; työskenteli agitaattorina ja propagandistina Moskovassa, Tulassa, Kievissä, Kalugassa; vangittiin ja karkotettiin monta kertaa. Vuodesta 1914 lähtien osallistui aktiivisesti VSDTP(b):n Keskuskomitean Moskovan aluebyroon työhön; vuodesta 1919 vuoteen 1922 — VKP(b):n Moskovan komitean naisosaston johtaja; vuosina 1922—1924 — VKP(b):n Keskuskomitean työläis- ja talonpoikaisnaisosaston johtaja. NKP(b):n XIV ja XV edustajakokouksessa valittiin NKP(b):n Keskuskontrollikomisio- sion jäseneksi. Palkittiin Leninin kunniamerkillä.— 400.

- 474 V. I. Lenin tarkoittaa M. F. Vladimirskaa.— 401.
- 475 Kansainvälisen sosialistisen toimiston kokous pidettiin syyskuun 23—24 pnä (u.l.) 1911 Zürichissä. V. I. Lenin puhui kokouksessa R. Luxemburgin kannan puolesta Saksan sosialidemokraattien opportunistista kantaa vastaan.— 404.
- 476 V. I. Lenin esitelmöi vuonna 1911 aiheesta „Stolypin ja vallankumous”: syyskuun 26. Zürichissä, syyskuun 28. Bernissä, loka-kuun 2. Genevessä ja lokakuun 31. Pariisissa.— 404.
- 477 Ei ole saatu selville, mistä käännöksestä on puhe.— 406.
- 478 Kysymyksessä on likvidaattori-menshevikkien kampanja VSDTP:n VI (Prahan) yleisvenäläistä konferenssia vastaan, jonka bolshevikit olivat kutsuneet koolle ja joka pidettiin Prahassa tammikuun 5—17 (18—30) pnä 1912. Konferenssin päätöksellä likvidaattori-menshevikit häädettiin puolueesta. Konferenssi valitsi puolueen Keskuskomitean. Puoluetyön johtamiseksi Venäjällä perustettiin Keskuskomitean Venäjän byroo.— 406.
- 479 Tätä muuttoa ei tehty. Pariisin ympäristön asemesta V. I. Lenin muutti kesäkuussa 1912 Krakovaan. Kirjeessään A. M. Gorkille elokuussa 1912 Lenin kirjoitti: „Kysytte, miksi olen Itävallassa. KK järjesti tänne byroon (tämä meidän kesken): raja on lähellä, käytämme sitä, olemme lähempänä Pietaria, 3:ntena päivänä saamme sieltä lehdet, kirjoittaminen sikäläisiin lehtiin helpottui suuresti, yhteistyö luontuu paremmin. Rettelöitäkin täällä on vähemmän, se on plussa. Puuttuu hyvää kirjastoa, se on miinus. Ilman kirjoja on vaikeaa” (ks. Teokset, 35. osa, s. 30).— 407.
- 480 Ei ole saatu selville, missä V. I. Lenin kävi. G. M. Vjazmskin sanojen mukaan, joka oli menshevikkien „Venäjän vallankumouksen arkiston” johtajana Berliinissä, Lenin oli käynyt kesällä 1912 tässä arkistossa ja nähnyt siellä „Izvestija TsK RSDRP” („VSDTP:n Keskuskomitean Tiedonantaja”) lehden vuodelta 1907, jota hän oli kauan etsinyt. Mahdollista on, että se matka, josta Lenin kirjeessään puhuu, oli juuri Berliinin-matka.— 408.
- 481 Toukokuun 7:ntenä 1912 Saratovissa pidettiin VSDTP:n Saratovin järjestön jutussa M. I. Uljanova ja A. I. Uljanova-Jelizarova.— 408.
- 482 „Retsh” („Puhe”) lehden 132. numerossa toukokuun 17. (30.) 1912 oli julkaistu seuraava sähkösanoma: „Saratov, 16. toukokuuta. Kahdeksantoista rautatievirkailijan luona on suoritettu kotitarkastuksia”. „Retshin” 126. numerossa toukokuun 10. (23.) tiedotettiin: „Saratov, 9. toukokuuta. Santarit ovat suorittaneet 16 kotitarkastusta ja yhtä monta pidätystä, pääasiallisesti työläisten keskuudessa”.— 409.
- 483 V. I. Lenin sai Maria Aleksandrovnan, Anna Iljinitshnan ja Maria Iljinitshnan valokuvat.— 412.

- ⁴⁸⁴ VSDTP:n Saratovin järjestön jutussa M. I. Uljanova määrättiin karkotettavaksi Astrakanin kuvernementtiin. Omaisten pyynnöstä Astrakanin kuvernementti vaihdettiin Vologdan kuvernementtiin.— 412.
- ⁴⁸⁵ V. I. Lenin tarkoittaa Tukholmaa, jossa hän tapasi omaisiaan syyskuussa 1910.— 412.
- ⁴⁸⁶ Sabashnikovit perustivat vuonna 1890 „M. ja S. Sabashnikovin kirjakustantamon”.— 413.
- ⁴⁸⁷ Tänä aikana M. I. Uljanova oli karkotettuna Vologdassa.— 414.
- ⁴⁸⁸ V. I. Lenin tarkoittaa amnestiaa Romanovien suvun 300-vuotispäivänä, helmikuun 21 pnä 1913.— 417.
- ⁴⁸⁹ D. I. Uljanov oli siihen aikaan Feodosiassa saniteettilääkärinä.— 418.
- ⁴⁹⁰ „Pravda” („Totuus”)— bolshevikkien legaalinen jokapäiväinen sanomalehti; sitä julkaistiin Pietarissa; perustettiin työläisten aloitteesta huhtikuussa 1912.
- „Pravda” oli työväen joukkolehti, sitä julkaistiin työläisten itsensä keräämillä varoilla. Lehden ympärille muodostui laaja työläiskirjeenvaihtajain ja työläiskynäilijäin piiri. Niinpä yhtenä julkaisuvuotena siinä julkaistiin yli 11 tuhatta työläisten kirjettä. „Pravdaa” levisi keskimäärin 40 tuhatta kappaletta, muutamina kuukausina sen päivittäinen painosmäärä nousi 60 tuhanteen kappaleeseen.
- V. I. Lenin, joka oli silloin ulkomailla, johti „Pravdaa”, kirjoitti lehteen miltei joka päivä, antoi sen toimituskunnalle ohjeita, keräsi lehden ympärille puolueen parhaita kirjailijavoimia.
- „Pravda” oli alituisten poliisivainojen kohteena. Kahden vuoden ja kolmen kuukauden aikana tsaarihallitus lakkautti „Pravdan” kahdeksan kertaa, mutta se ilmestyi jälleen uusilla nimillä: „Rabotshaja Pravda” („Työväen Totuus”), „Severnaja Pravda” („Pohjolan Totuus”), „Pravda Truda” („Työn Totuus”), „Za Pravdu” („Totuuden puolesta”), „Proletarskaja Pravda” („Proletaarinen Totuus”), „Putj Pravdy” („Totuuden Tie”), „Rabotshi” („Työmies”), „Trudovaja Pravda” („Työn Totuus”). Heinäkuun 8. (21.) 1914, ensimmäisen maailmansodan aattona, lehti lakkautettiin.
- „Pravdaa” alettiin julkaista uudelleen vasta Helmikuun vallankumouksen jälkeen. Maaliskuun 5 (18) pstä 1917 „Pravda” alkoi ilmestyä puolueen Pää-äänenkannattajana. Huhtikuun 5. (18.), palatuaan ulkomailta, V. I. Lenin tuli toimituskunnan kokoukseen ja asettui „Pravdan” johtoon.
- Tässä kirjeessä on nähtävästi puhe kirjasten julkaisemisesta bolshevikkien legaalisessa kustannusliikkeessä „Priboi”, joka oli perustettu marraskuussa 1912. Toiminnassaan kustannusliike noudatti puolueen Keskuskomitean antamia ohjeita; julkaisi suuren määrän kirjallisuutta vakuutuskompanjaa varten, samoin myös työväenkysymystä käsittelevää kirjallisuutta ja puoluekirjallisuutta. Sensuurin ja oikeudellisten vainojen johdosta kustannusliike lopetti toimintansa syksyllä 1914.— 418.

- ⁴⁹¹ Yleisenä sääntönä oli, että amnestialla vähennettiin kolmannes karkotusajasta, mutta vain niiltä karkotetuilta, joista paikalliset viranomaiset antoivat myönteisen lausunnon. Vologdalaisten karkotettujen suurimman osan karkotusaikaa lyhennettiin kolmanneksella.— 419.
- ⁴⁹² Ei ole saatu selville, minne V. I. Lenin matkusti. Mahdollista on, että hän kävi Leipzigissä, jossa huhtikuun 26:ntena 1913 piti esitelmän aiheesta „Yhteiskunnallisen liikkeen nousu Venäjällä ja sosialidemokraattien tehtävät”.— 420.
- ⁴⁹³ Kysymyksessä on D. I. Uljanovin vastaus V. I. Leninin pyyntöön saada lääketieteellistä neuvoa N. K. Krupskajan sairauden hoitamiseksi. Tämä Leninin kirje ei ole säilynyt. M. A. Uljanova kirjoitti siitä M. I. Uljanovalle toukokuun 4:ntenä 1913: „Sain Volodjalta kirjeen, jossa hän kirjoittaa myös Mitjalle, tiedottaa hänelle, että 3 viikkoa jatkuneesta sähköhoidosta huolimatta silmät, kaula ja sydän ovat entisellään. Tuttavat suosittelevat viemään Nadjan Berniin Kocherin luo — hän on tämänlaatuisten tautien alalla ensiluokkainen kuuluisuus — hän kyllä parantaa, hoidotta jättäminen on uskallettua, tauti on vakava, sitten ei voi enää mitään tehdä... Ja niinpä Volodja on hyvin tukalassa asemassa: jättäkö kesäasuunto, jonne he ovat jo muuttaneet — vuoristossa, mainio vuoristoilmasto, jota Nadjalle suositeltiin — vai viedä hänet Kocherille, joka on myös kirurgi, ottaa vielä ja leikkaa, mutta monet sanovat, että leikkaukset ovat tämänlaatuisissa tudeissa vaikeita ja tuloksiltaan epävarmoja... Ja niinpä Volodja kysyy neuvoa Mitjalta... Tämä kirje ei tavannut Mitjaa heti, hän saapui pari päivää myöhemmin ja luettuaan kirjeen ryhtyi tutkimaan lääketieteellisiä kirjojaan, teki muistiinpanoja, neuvotteli täällä jonkun kanssa ja vasta eilen lähetti vastauksen kirjattussa kirjeessä”.— 421.
- ⁴⁹⁴ „*Prosveshtshenije*” („Valistus”) — bolshevistinen kuukausijulkaisu, yhteiskuntapoliittinen ja kirjallinen aikakauslehti; sitä julkaistiin illegaalisesti Pietarissa vuoden 1911 joulukuusta alkaen. Aikakauslehti perustettiin V. I. Leninin kehotuksesta tsaarihallituksen lakkauttaman Moskovassa ilmestyneen bolshevistisen „Mysl” („Ajatus”) aikakauslehden tilalle. Lenin johti „Prosveshtshenijen” julkaisutyötä ulkomailta käsin; aikakauslehdessä julkaistiin Leninin kirjoitukset: „Vaalikamppailun periaatekysymyksiä”, „Vaalien tulokset”, „Arvostelevia huomautuksia kansallisuuskysymyksestä”, „Kansakuntien itsemääräämisoikeudesta”, „Marxilaisuuden kolme lähdeä ja kolme perusosaa” y.m. Kaunokirjallista osastoa toimitti A. M. Gorki. Aikakauslehden painos nousi 5 tuhanteen kappaleeseen. Tsaarihallitus lakkautti aikakauslehden ensimmäisen maailmansodan edellä — kesäkuussa 1914. „Prosveshtshenijen” julkaisemisen uudistettiin syksyllä 1917: ilmestyi vain yksi (kaksois-) numero, jossa julkaistiin Leninin kirjoitukset „Kykenevätkö bolshevikit pitämään valtiiovallan?” ja „Puolueen ohjelman tarkistamisesta” (ks. Teokset, 26. osa, ss. 67—117 ja 131—160).— 423.
- ⁴⁹⁵ „Pravdan” juhlanumero (№ 92), joka oli omistettu lehden ensimmäiselle vuosipäivälle, ilmestyi maaliskuun 23:ntena 1913. Tässä

- numerossa julkaistiin V. I. Leninin kirjoitus „Yhtä ja toista tulok-
sista ja tosiasioista” (ks. Teokset, 19. osa, ss. 43—46).— 423.
- ⁴⁹⁶ Pietarin metallimiesten ammattiyhdistyksen hallinnon vaalessa huh-
tikuun 21. 1913 meni läpi „Pravdan” kannattajien lista. He saivat
10 paikkaa 14:stä. Uusi hallinto lähetti V. I. Leninille sähkösanon-
man, jossa tervehti häntä „työväenluokan todellisena johta-
jana”.— 423.
- ⁴⁹⁷ Samanaikaisesti M. I. Uljanovan kanssa Vologdassa oli karkotet-
tuna V. V. Vorovski, jolle V. I. Lenin lähetti terveiset.
- Vorovski, V. V. (1871—1923)*— ammattivallankumouksellinen,
bolshevikkipuolueen huomattava toimihenkilö, lehtimies ja kirjalli-
suuden arvostelija; vuonna 1894 oli Moskovan „Työväenliiton” aktii-
vinen jäsen, kirjoitteli „Iskraan” („Kipinään”), bolshevikkien
„Vperjod” („Eteenpäin”) ja „Proletari” („Proletaari”) lehtiin; oli
edustajana VSDTP:n III edustajakokouksessa. Vuonna 1907 johti
Odessan bolshevikkijärjestön toimintaa. Lokakuun vallankumouk-
sen jälkeen huomattava neuvostodiplomaatti ja rauhanpuolestatais-
telija. Valkokaartilainen Konradi murhasi hänet Lausan-
nessa.— 423.
- ⁴⁹⁸ *Kocher, Th. (1841—1917)*— Bernin yliopiston kirurgian professori,
spesialisti basedowintaudin alalla, jota N. K. Krupskaja sairasti.
V. I. Lenin kehotti N. K. Krupskajaa matkustamaan Berniin Kocherin
luokse leikattavaksi.— 424.
- ⁴⁹⁹ N. K. Krupskajalle teki leikkauksen professori Kocher Bernissä hei-
näkuun 23:ntenä 1913. Ollessaan heinäkuussa 1913 Sveitsissä
V. I. Lenin piti Zürichissä, Genevessä, Lausannessa ja Bernissä esi-
telmän aiheesta „Sosialidemokratia ja kansallisuuskysymys”.— 426.
- ⁵⁰⁰ Kysymyksessä on „Pravda” („Totuus”) lehti, jonka tsarihallitus
lakkautti heinäkuun 5 p:nä 1913 numeroon 152. Heinäkuun 13 p:nä
„Pravda” ilmestyi uudella nimellä — „Rabotshaja Pravda” („Työ-
väen Totuus”).— 429.
- ⁵⁰¹ V. I. Leninin kirjoitus „Marxin ja Engelsin kirjeenvaihto”, jonka hän
aikoi julkaista „Prosvestshenijessa” („Valistuksessa”) v. 1914, jäi
keskenenäiseksi ja julkaistiin „Pravdassa” („Totuudessa”) vasta
marraskuun 28 p:nä 1920, Engelsin syntymän satavuotispäivänä (ks.
Teokset, 19. osa, ss. 553—559).— 430.
- ⁵⁰² Kysymyksessä on I. F. Armand.
- Armand, I. F. (Inessa) (1875—1920)* — Kommunistisen puolueen
ja kansainvälisen kommunistisen naisasialiikkeen huomattu toimi-
henkilö, V. I. Leninin ja N. K. Krupskajan läheinen ystävä. Vuonna
1904 Armand liittyi bolshevikkeihin ja toimi puolueen Moskovan
järjestössä. Vuonna 1909 matkusti emigranttina ulkomaille ja osallis-
tui toimeliaasti bolshevistisen „Puolueen avustamisen pariisilaisen
ryhmän” työhön, vuonna 1911 — puoluekoulun toimintaan Longju-
meau'ssa (Pariisin lähistöllä). Vuonna 1912 Armand matkusti ille-

- gaalisesti Venäjälle, jossa hänet pian vangittiin. Vapauduttuaan vuonna 1913 vankilasta Armand saapui Krakovaan; oli „Rabotnitsa” („Työläisnainen”) aikakauslehden toimituksen ulkomaisen osan jäsen ja kirjoitti tälle aikakauslehdelle useita kirjoituksia. Vuosina 1914—1916 teki laajaa työtä yhteyksien aikaansaamiseksi eri maiden internationalistien kesken, osallistui internationalistien Zimmerwaldin ja Kienthalin konferenssiin. Helmikuun vallankumouksen jälkeen palasi Venäjälle ja työskenteli Moskovassa; Lokakuun vallankumouksen jälkeen — talous- ja puolueutyössä, viimeiset vuodet työskenteli VKP(b):n Keskuskomitean työläisnaisten osastossa; osallistui aktiivisesti Kominternin II kongressin työhön (1920). Kuoli koleeraan Kaukasian-matkansa aikana.— 432.
- ⁵⁰³ V. I. Lenin matkusti tammikuun puolivälissä 1914 Pariisiin ja palasi Krakovaan helmikuun 6 pnä. Pariisissa sekä Liegessä ja Leipzigissa hän piti esitelmän aiheesta „Kansallisuuskysymys”, tammikuun 26.—helmikuun 2. V. I. Lenin osallistui Läntimaan sosialidemokraattien IV edustajakokoukseen.— 434.
- ⁵⁰⁴ Kirjoituksen „Kansakuntien itsemääräämisoikeudesta”, josta V. I. Lenin mainitsee, hän oli kirjoittanut helmi-—toukokuussa 1914 ja se julkaistiin huhti-—kesäkuussa „Prosvestshenijen” („Valistuksen”) 4., 5. ja 6. numerossa (ks. Teokset, 20. osa, ss. 385—446).— 435.
- ⁵⁰⁵ „*Novaja Rabotshaja Gazeta*” („Nasha Rabotshaja Gazeta”, „Severnaja Rabotshaja Gazeta”) („Uusi Työväenlehti” („Työväenlehtemme”, „Pohjolan Työväenlehti”))—likvidaattori-menshevikkien legaalinen sanomalehti, Pietari (1913—1914).— 435.
- ⁵⁰⁶ Tässä on kysymys kirjoituksesta „„Дело” товарища X” („Toveri X:n juttu”), joka julkaistiin aikakauslehden „Prosvestshenije” („Valistus”) 1. numerossa 1914.— 435.
- ⁵⁰⁷ Kysymyksessä on V. Jan-skin (S. S. Danilovin) resensio V. Levitskin kirjasta „Август Бебель. Его жизнь и деятельность. 1840—1913, СПб., 1914” („August Bebel. Elämä ja työ. 1840—1913, Pietari, 1914”). Resensio julkaistiin aikakauslehden „Prosvestshenije” („Valistus”) 1. numerossa 1914.— 436.
- ⁵⁰⁸ Lenin tarkoittaa „Rabotnitsa” („Työläisnainen”) aikakauslehteä, joka ilmestyi Pietarissa legaalisesti helmikuusta kesäkuuhun 1914; aikakauslehden 1. numero julkaistiin Kansainvälisenä naistenpäivänä — helmikuun 23. (maaliskuun 8.); viimeinen, 7. numero, ilmestyi kesäkuun 26 päivänä. Helmikuun 11:ntenä 1914 myös N. K. Krupskaja kirjoitti A. I. Uljanova-Jelizarovalle „Rabotnitsa” aikakauslehden julkaisemisesta (ks. tätä osaa, ss. 535—536).— 436.
- ⁵⁰⁹ „*Beilisin juttu*” — provokatorinen oikeusjuttu, jonka tsaarihallitus järjesti v. 1913 Kieivissä juutalaista Beilisiä vastaan, jota syytettiin valheellisesti kristityn pojan Jushtshinskin rituaalimurhasta (todellisuudessa murhan olivat järjestäneet mustasotniaiset). Tämä juttu

synnytti yhteiskunnallisen suuttumuksen aallon. Oikeus julisti Beilin syyttömäksi.— 438.

- ⁵¹⁰ V. I. Lenin ja N. K. Krupskaja olivat illanvietossa, joka oli omistettu T. G. Shevtshenkon syntymän satavuotispäivälle.— 438.
- ⁵¹¹ Tammikuun 23:ntenä 1914 V. I. Lenin piti Maantieteellisen seuran suuressa salissa Pariisissa esitelmän aiheesta „Kansallisuuskysymys”.— 439.
- ⁵¹² M. I. Uljanovan Vologdaan karkotuksen määräaika päättyi syksyllä 1914.— 441.
- ⁵¹³ Mih. Sadkon lyhyt kirjoitus „О составе ссылки” („Karkotettujen kokoomuksesta”) julkaistiin „Prosveshtshenijen” („Valistuksen”) 11. numerossa 1913; muita kirjoituksia ei tästä aiheesta „Prosveshtshenijessa” ollut.— 443.
- ⁵¹⁴ Elokuun 7:ntenä 1914 itävaltalaiset poliisit suorittivat väärän ilmiannon perusteella V. I. Leninin luona Poroninissa kotitarkastuksen ja 8:ntena vangitsivat hänet ja panivat Nowy Targin (Galitsia) vankilaan, jossa hän istui elokuun 19 päivään 1914.— 445.
- ⁵¹⁵ V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan: „Karl Marx (Lyhyt elämäkerrallinen katsaus ja marxilaisuuden esitys)”, jonka hän oli kirjoittanut Granatin „Tietosanakirjaa” varten. Kirjoitus julkaistiin allekirjoituksella „V. Iljin” sanakirjan 28. osassa v. 1915 erään lyhennyksin. Kirjoituksen täydellinen teksti käsikirjoituksen mukaan julkaistiin ensi kerran v. 1925 kokoelmassa „Маркс, Энгельс, марксизм” („Marx, Engels, marxilaisuus”) (ks. Teokset, 21. osa, ss. 29—77).— 445.
- ⁵¹⁶ V. I. Leninin epäilykset osoittautuivat aiheellisiksi. Suuri osa hänen kirjoistaan ja arkistosta joutui hänen matkustettuaan santarmien haltuun, jotka luovuttivat ne Pääesikuntaan Varsovassa. Vuonna 1954 osa tästä arkistosta löydettiin Puolasta ja annettiin NKP:n Keskuskomitean marxismin-leninisin instituutille. Osa näistä asiakirjoista on julkaistu aikakauslehdissä „Kommunist” № 6 v. 1954 ja № 5 v. 1956 (ks. Teokset, 36. osa).— 445.
- ⁵¹⁷ Imperialistisen sodan alussa G. V. Plehanov muuttui sosialishovinistiksi, puolusti menshevististä puolustuskantaisuustaktiikkaa, mikä aiheutti myötätuntoisia lausuntoja porvarillisessa lehdistössä.— 445.
- ⁵¹⁸ Kysymyksessä on aikakauslehti „Prosveshtshenije” („Valistus”), jota aiottiin ryhtyä julkaisemaan uudestaan. Kirjeessään M. I. Uljanovalle huhtikuun 11:ntenä 1915 A. I. Uljanova-Jelizarova kirjoittaa: „Aikomuksenamme on julkaista aikakauslehteä yksi tai kaksi numeroa... Puhumme aikakauslehden julkaisemisen uudelleen aloittamisesta tai oikeamminkin kesänumeron julkaisemisesta, ettemme menettäisi oikeutta aikakauslehteen, mutta tositeolla emme ole asiaan vielä ryhtyneet”. Saman vuoden huhtikuun 23. päivätysssä kirjeessä A. I. kirjoitti: „Volodja haluaa kovasti aikakauslehteä, sanomalehteä”.— 445.

- 519 Aikakauslehden „Sovremennyi Mir” („Nyky maailma”) 9. numerossa 1914 julkaistiin N. Jordanskin ultrashovinistinen kirjoitus „Да будет победа!” („Tulkoon voitto!”).— 446.
- 520 Kirjeessään V. A. Karpinskille tammikuussa 1915 V. I. Lenin kirjoitti: „*Onko Genevessä toimistoa, jolta saa tietoja Saksassa olevista venäläisistä vangeista?*” (ks. Ленинский сборник, XI, стр. 133 (XI Lenin-kokoelma, s. 133)).
M. I. Uljanova pyysi V. I. Leniniä ottamaan selvää sotavanki A. Rosenfeldtistä.— 447.
- 521 V. I. Lenin tarkoittaa Saksan sosialidemokraattisen puolueen jakautumista toisaalta opportunistiseksi keskustalais-kautskylaiseksi enemmistöksi ja toisaalta vasemmistolaiseksi radikaaliseksi siivoksi.— 449.
- 522 V. I. Lenin tarkoittaa kirjoitustaan „Karl Marx”, josta kuuluva kirjoituspalkkio annettiin henkilökohtaisesti M. I. Uljanovalle.— 450.
- 523 Ks. V. I. Lenin. Teokset, 36. osa, ss. 295—296.— 450.
- 524 Kesäkuun alussa 1915 V. I. Lenin ja N. K. Krupskaja asuivat Sörenbergin vuoristokylässä (Sveitsi).— 451.
- 525 Ilmeisesti salamusteella kirjoitettu kirje.— 451.
- 526 Tämä kirje ei ole säilynyt. V. I. Lenin etsi kustantajaa kirjalleen „Uusia tietoja kapitalismin kehityslaeista maanviljelyksessä. I vihko. Kapitalismi ja maanviljelys Amerikan Yhdysvalloissa”, jonka hän oli kirjoittanut vuosina 1914—1915 (ks. Teokset, 22. osa, ss. 1—92). Luultavasti juuri tämän kirjan kustantajasta A. I. Uljanova-Jelizarova kirjoitti helmikuun 27:nä 1915 M. I. Uljanovalle: „Kiitos siitä, että suoritat tiedusteluja Volodjan kirjan hyväksi,— siis lykkään sopimuksen solmimista Bontshin kanssa (hän tarjoaa 50 rpl arkilta, 3.000 kappaletta)”. Tästä samasta teoksesta V. I. Lenin kirjoitti tammikuun 11:nä 1916 päivätyssä kirjeessä A. M. Gorkille: „Lähetän Teille 'Letopisin' ('Aikakirjan') osoitteella, mutta en 'Letopisia', vaan kustantamoa varten kirjasen käsikirjoituksen ja pyydän julkaisemaan sen. Olen yrittänyt mahdollisimman kansanomaaisesti selostaa Amerikkaa koskevia uusia tietoja, jotka ovat käsittääkseni erittäin sopivia marxilaisuuden tunnetuksi tekemisen ja faktillisen perustelun mielessä. Toivon onnistuneeni näiden tärkeiden tietojen selvässä ja ymmärrettävässä esittämisessä Venäjän lukevan yleisön uusille kerroksille, jotka laajenevat ja joille on valaistava maailman taloudellista kehitystä” (ks. Teokset, 35. osa, s. 180). V. I. Leninin mainittu teos ilmestyi vuonna 1917 kustannusliikkeen „Zhizn i Znanije” julkaisemana.— 451.
- 527 Myöhemmin selvisi, että tieto oli annettu toisesta, saman nimisestä henkilöstä. Uljanovien kyselemä A. Rosenfeldt kaatui rintamalla.— 452.

- ⁵²⁸ Helmikuun 21. 1916 päivätyssä kirjeessään A. I. Uljanova-Jelizarova kirjoitti M. I. Uljanovalle: „Oli kirje Nadjalta. Kirjoittaa, että emäntä oli väsyttäneet heidät kuittiin; he olivat juoksenneleet ja etsineet, mutta eivät olleet löytäneet toista huonetta ja päättivät lähteä pariaksi viikoksi Zürichiin, lueskelemaan sikäläisiin kirjastoihin. Hän kirjoitti tyydytyksellä tuosta matkasta ja pienestä vaihte-
lusta”. A. I. Uljanova-Jelizarovan mainitsema N. K. Krupskajan kirje ei ole säilynyt.— 452.
- ⁵²⁹ V. I. Lenin kirjoitti A. I. Uljanova-Jelizarovan sairaudesta salassapitämistarkoituksessa, todellisuudessa A. I. oli vangittu 21. heinäkuuta 1916. Vapauduttuaan lokakuussa hänet karkotettiin Astrakanin kuvernementtiin; sairauden vuoksi jätettiin väliaikaisesti Pietariin. Talvella 1916 hänen luonaan pidettiin vielä kaksi kotitarkastusta, joissa ei löydetty mitään. Helmikuussa 1917 hänet jälleen pidätettiin, vaikka tälläkään kerralla ei löydetty mitään, muutaman päivän kuluttua vallankumouksellinen kansa vapautti hänet.— 454.
- ⁵³⁰ V. I. Lenin tarkoittaa kirjansa „Imperialismi kapitalismin korkeim-
pana vaiheena” käsikirjoitusta, jonka hän lähetti heinäkuussa 1916 A. N. Tihonoville „Parus” kustannusliikkeeseen. Käsikirjoituksen lähettämisestä ks. V. I. Leninin ja N. K. Krupskajan kirjettä G. L. Shklovskille (Teokset, 36. osa, s. 395 ja Ленинский сборник XI, стр. 228 (XI Lenin-kokoelma, s. 228)). Kirjan painatti huhti-
kuussa 1917 kustannusliike „Parus” nimellä „Империализм, как новейший этап капитализма” („Imperialismi kapitalismin uusim-
pana vaiheena”) ja teki siihen suuria korjauksia. Kirja ilmestyi vuoden 1917 puolivälissä kustannusliikkeen „Zhizn i Znanije” julkai-
semana.— 455.
- ⁵³¹ Kysymyksessä on V. I. Leninin teos „Uusia tietoja kapitalismin
kehityslaeista maanviljelyksessä. I vihko. Kapitalismi ja maanvilje-
lys Amerikan Yhdysvalloissa”. V. I. Leninin aikomus kirjoittaa kir-
jan toinen vihko, Saksasta, ei toteutunut.— 455.
- ⁵³² *Vanha kustantaja* — V. D. Bontsh-Brujevitsh.— 455.
- ⁵³³ Ks. huomautusta 515.— 455.
- ⁵³⁴ Kysymyksessä on A. I. Uljanova-Jelizarovan vapautuminen vanki-
lasta. Hänet oli vangittu heinäkuussa 1916.— 457.
- ⁵³⁵ Kirjeeseen oli liitetty N. K. Krupskajan kirjoittama mainitun teoksen
jäsenitys, jonka käsikirjoitus on säilytettävänä NKP:n Keskuskomi-
tean marxismin-leninisin instituutin arkistossa. „Pedagogisen
sanakirjan” julkaisemisesta ks. Крупская, Н. К. Избранные педаго-
гические произведения. М., 1955, стр. 61—64 (Krupskaja, N. K.
Valitut pedagogiset teokset. Moskova, 1955, ss. 61—64).— 459.
- ⁵³⁶ Tänä kautena V. I. Lenin alkoi kirjoittaa kirjaansa „Valtio ja vallan-
kumous. Marxilaisuuden oppi valtiosta ja proletariaatin tehtävät
vallankumouksessa” (ks. Teokset, 25. osa, ss. 385—497).— 462.
- ⁵³⁷ *Mimoosa* — puolueessa käytettyjä M. I. Uljanovan salanimiä.— 463.

⁵³⁸ Näitä kirjoja V. I. Lenin suositteli M. I. Uljanovalle sen johdosta, että tämä aikoi kirjoittaa teoksen Englannin työväenliikkeestä.— 463.

⁵³⁹ „Krasnaja Zvezda” („Punainen Tähti”)— agitointi- ja instruktointialus, joka purjehti kesällä 1919 Volgalla ja Kamalla. Laivassa oli agitaattoreja ja edustajia monista kansankomissariaateista. Valistusasiain kansankomissariaatista oli N. K. Krupskaja. Agitointialus „Krasnaja Zvezdan” toiminnasta ks. Крупская, Н. К. Воспоминания о Ленине. М., 1957, стр. 423—426 (Krupskaja, N. K. Muistelmia Leninistä. Moskova, 1957, ss. 423—426).

V. I. Leninin mainitsemassa V. M. Poznerin sähkösanomassa tiedotettiin: „Valistustyöntekijän ja sosialistisen kulttuurin työntekijän liiton Väliaikainen Toimeenpaneva komitea tiedottaa Teille, että kommunistien toinen yleisvenäläinen neuvottelukokous avataan heinäkuun 25., kahta päivää ennen edustajakokouksen avaamista, joka on toisella istuntokaudella hyväksytyt päätökset mukaisesti määrätty heinäkuun 27 päiväksi. Toimeenpaneva komitea pyytää Teitä pitämään alustuksen aiheesta: 'Valistusalalla työskentelevä uusi henkilöstö ja toiminta väestön keskuudessa'. Päätöksestänne pyydämme tiedottamaan pikaisesti”.— 464.

⁵⁴⁰ Kirjeenvaihdostaan V. I. Leninin kanssa N. K. Krupskaja kirjoitti: „Heinäkuun 9:nä 1919 päivätty kirje on ainoa Vladimir Iljitshin kirje, joka minulla on säilynyt. Erikseen elimme vähän. Kirjoitimme paljon toisillemme silloin, kun Iljitsh istui vankilassa ja kun hän eli ensimmäisen karkotusvuoden yksin sekä silloin, kun minä olin Ufassa. Mutta silloin kirjoitimme toisillemme miltei yksinomaan salamusteella ja hävitimme huolellisesti kaikki kirjeet heti luettuamme ne. Vuonna 1919 purjehdin pari kuukautta agitointialuksella 'Krasnaja Zvezda'. Tänä aikana kirjeenvaihtoa vaikeutti laivan jatkuva liikkeelläolo. Mutta nekin muutamat kirjeet, jotka Iljitshiltä sain, hävitin vanhaa salaisen toiminnan tapaa noudattaen heti luettuani, paitsi yhtä”. N. K. Krupskajan kuoleman jälkeen löydettiin vielä kirje ja sähkösanoma, jotka V. I. Lenin oli lähettänyt hänelle agitointialukselle „Krasnaja Zvezda” (ks. tätä osaa, ss. 467 ja 468).— 465.

⁵⁴¹ *Vatsetis, I. I.*— VSFNT:n kaikkien aseellisten voimien ylipäällikkö syyskuun 4 päivästä 1918 heinäkuun 8 päivään 1919.

Kamenev, S. S. (1881—1936)— Neuvostoliiton sotilaallisia toimihenkilöitä; NKP:n jäsen vuodesta 1930; palveli tsaarinarmeijassa vuodesta 1900 alkaen. Oli ensimmäisiä vanhoja upseereja, jotka liittyivät vapaaehtoisesti Punaiseen Armeijaan. Vuonna 1918— Itärintaman komentaja; vuonna 1919 nimitettiin Tasavallan kaikkien aseellisten voimien ylipäälliköksi; vuodesta 1927— maa- ja merivoimien kansankomissaarin sijainen. Oli Yleisvenäläisen ТрКК:n ja Neuvostoliiton ТрКК:n jäsen. Palkittiin Punaisen Lipun kunniamerkillä.— 465.

⁵⁴² *Pokrovski, M. N.*— siihen aikaan oli VSFNT:n valistusasiain kansankomissaarin sijainen.— 465.

- ⁵⁴³ *Menzhinskaja, L. R.* (1878—1933)—Kommunistisen puolueen vanha jäsen. Suoritti puoluettyötä Pietarissa täyttäen erilaisia salaisen toiminnan tehtäviä; vuonna 1914 oli „Rabotnitsa” („Työläisnainen”) aikakauslehden toimituksen jäsen. Lokakuun vallankumouksen jälkeen työskenteli VSFNT:n Valistusasiain kansankomissariaatissa.— 465.
- ⁵⁴⁴ Tämä sähkösanoma on V. I. Leninin vastaus N. K. Krupskajan seuraavaan sähkösanomaan: „Moskova, tov. Leninille. 10/VII. 1919. Kazan. Saavuin tänään Kazaniin. Olen terve. Työtä on hyvin paljon. Matkustamme edelleen. Kuinka voitte? *Uljanova*”.— 467.
- ⁵⁴⁵ *Gorki* — paikkakunta, jossa V. I. Lenin työskenteli ja lepäsi viimeisinä elinvuosinaan, sijaitsee 35 km päässä Moskovasta etelään. Ensi kerran Lenin saapui Gorkiin syyskuun 24 tai 25 p:nä 1918. Toukokuusta lokakuuhun 1922 Lenin asui siellä sairaana ollessaan. Maaliskuusta 1923 kuolemaansa saakka (tammikuun 21. 1924) hän oli Gorkissa miltei yhtämittäisesti. V. I. Leninin kuoleman 25. vuosipäivänä Gorkissa avattiin asuntomuseo.— 468.
- ⁵⁴⁶ *Gora* — G. J. Lozgatšev-Jelizarov — V. I. Leninin sisaren A. I. Uljanova-Jelizarovan ja M. T. Jelizarovin kasvattipoika.— 471.
-